

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Панченко Галина Іванівна

Примірник № _____

УДК 378.147.091.33-027.22:796]:[373.3:613/614](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з
попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

011 – освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Панченко Галина Іванівна**

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Бондаренко Сергій Васильович

Кропивницький – 2019

АНОТАЦІЯ

Панченко Г.І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кропивницький, 2019.

Дисертація присвячена проблемі професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в аспекті формування їх готовності до здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням шкільних навчальних навантажень, що спостерігається протягом останніх десятиліть і гостро ставить питання щодо збереження здоров'я учнів. Усе частіше лікарі пов'язують цю закономірність з інтенсивним впливом статичного, зорового та психоемоційного компонентів навчального навантаження. Особливо вразливими до таких порушень здоров'я є учні початкової школи, що пов'язано з тривалим і непростим процесом формування основних навчальних умінь і навичок, труднощами адаптації організму до нових умов життєдіяльності, зламом рухового стереотипу з початком шкільного навчання, віковими особливостями опорно-рухової, зорової та нервової систем.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, теоретичні засади, мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та етапи дослідження; розкрито новизну, теоретичне і практичне значення; представлено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» – розглянуті витоки проблеми

підготовки студентів до нового напрямку здоров'язбережувальної діяльності; сформульовано та уточнено сутність ключових понять дослідження: «дидактогенні порушення здоров'я», «здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я», «професійна готовність майбутнього учителя до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я»; підготовлено до апробації педагогічний механізм реалізації формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

«Дидактогенні порушення здоров'я школярів» розглядаємо як проміжні стани функціональних відхилень в організмі учнів, що межують з хворобою і є наслідком інтенсивного впливу статичного зорового або психоемоційного компонентів навчального навантаження. Під «здоров'язбережувальною діяльністю з попередження дидактогенних порушень здоров'я» розуміємо спеціально організований напрямок роботи учителя фізичної культури, що має на меті попередження дидактогенних порушень здоров'я, який спрямований на реалізацію таких заходів, методів і форм фізичного виховання, що удосконалюють процес навчання у початковій школі, забезпечуючи повноцінний оздоровчо-тренувальний супровід навчальної праці. «Професійну готовність майбутнього учителя до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я» визначаємо як певне інтегративне, структуроване утворення особистості, що має складну системну організацію та багаторівневу ієрархічну структуру, що характеризується цілісною взаємодією мотиваційного, когнітивного, практичного, рефлексивного компонентів, ступінь спрямованості і зрілості котрих визначається конкретністю, адекватністю та ефективністю здоров'язбережувальної роботи, її відповідності принципам педагогічної валеології, а також потребам навчальної праці учнів початкової школи.

Запропонований механізм реалізації підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи складається з

наступних елементів: мети (забезпечення готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності за зазначеним напрямом), підходів (системний, інтегративний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), принципів (науковості, природовідповідності, гуманізації, послідовності, інтегративності), етапів підготовки (теоретично-інтегруючий, практично-методичний, діялісно-науковий), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), методів навчання (інтерактивні, проблемно-пошукові), критеріїв та рівнів готовності (мотиваційний, когнітивний, практичний, рефлексивний), рівнів сформованості професійної готовності (високий, середній, низький). Усі структурні елементи механізму реалізації системи спрямовані на формування необхідного рівня підготовленості майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

У другому розділі – «Теоретико-методичні засади підготовки майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» – обґрунтовано необхідність модернізації процесу професійної підготовки фахівців фізичної культури через створення механізму реалізації педагогічної системи, яка відповідає запитам суспільства щодо здоров'язбережувальної ролі фізичної культури; здійснено аналіз навчального плану підготовки майбутнього учителя фізичної культури з огляду на можливість використання щодо зазначеного напрямку здоров'язбереження; було виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи; визначено шляхи їх реалізації.

Існуючий стан вищої фізкультурної освіти об'єктивно ставить питання про підвищення вимог щодо рівня наукової, методичної, організаційної підготовленості майбутніх учителів фізичної культури у галузі здоров'язбережувальної діяльності. Це передбачає удосконалення форм, методів та підходів у підготовці до такого

принципово нового напрямку здоров'язбережувальної роботи як попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Аналіз змістового наповнення дисциплін навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволив виявити значний невикористаний потенціал щодо спроможності дисциплін певних предметів фундаментального циклу та циклу професійної та практичної підготовки поступово і системно формувати теоретичну і практичну базу сучасних здоров'язбережувальних знань.

Виокремлений комплекс педагогічних умов був визначений у відповідності із закономірностями та специфікою функціонування навчального процесу студентів факультету фізичного виховання і включав:

- формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів;
- орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти;
- інтеграція знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу.

Наведено конкретні шляхи реалізації запропонованих педагогічних умов через певні форми, методи та підходи в організації навчальних занять, позааудиторної діяльності, самостійної роботи та педагогічної практики студентів.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка умов формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» – представлено результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Встановлено, що для ефективного формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи слід

використовувати трьохетапну систему цілісного педагогічного впливу, яка включає: вивчення спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи»; проведення спецсемінару; проходження педагогічної практики.

Реалізація даної трьохетапної системи підготовки в умовах формувального експерименту дала можливість підвищити показники експериментальної групи (ЕГ) у порівнянні з показниками контрольної групи (КГ) всіх компонентів професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень учнів початкових класів. Даними статистичної обробки результатів (за критерієм Фішера) підтверджено, що в ЕГ були статистично вищі прирости сформованості професійної готовності до здійснення здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи за всіма досліджуваними компонентами високого рівня: когнітивний на 15,1% ($\varphi = 2,402$; $p < 0,001$), мотиваційний на 15% ($\varphi = 2,521$; $p < 0,001$), практичний на 14,2% ($\varphi = 1,993$; $p < 0,05$), рефлексивний на 13,9% ($\varphi = 1,848$; $p < 0,05$).

Результати педагогічної практики студентів на заключному етапі експерименту показали більш високий ступінь ефективності реалізації науково-теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, набутих у першому-другому етапах дослідження. Так в ЕГ якісний показник сумарного виконання практичних та науково-дослідницьких завдань з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі склав понад 90% проти 67,5% у КГ ($\varphi = 5,69$; $p < 0,001$).

Таким чином, результати формувального етапу експерименту дозволяють зробити висновок про позитивну, статистично значущу динаміку підвищення рівня професійної готовності студентів ЕГ до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. Це свідчить про необхідність запровадження апробованого комплексу педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здійснення

здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Ключові слова: дидактогенні порушення здоров'я, здоров'язбережувальна діяльність, вища освіта, професійна підготовка, майбутні учителі фізичної культури, професійна готовність, механізм реалізації системи формування професійної готовності.

ANNOTATION

Panchenko G. I. Future physical culture teachers' training for work on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health. – Qualification-aimed scientific manuscript-based work.

Dissertation for Degree of Candidate Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. – Kropivnitsky, 2019.

The thesis work is devoted to the problem of future physical culture teachers' professional formation in the perspective of forming their readiness for health-preserving work in the direction of prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health.

The relevance of the study is conditioned by the rapid growth of school educational workloads that has been observed over the last decades and sharply raises the issue of students' health preservation. Physicians associate increasingly this regularity with the intense influence of the static, visual and psycho-emotional components of the educational workload. Elementary school students are particularly vulnerable to such disorders of health, associated with a long and difficult process of basic educational skills and competences formation, the complexity of organism adaptation to new living conditions, breaking the movement stereotype with the beginning of school education, age peculiarities of the musculoskeletal, visual and nervous systems.

In the introduction the choice of the research topic, its relevance, theoretical basis, purpose, objectives, object, subject, methods and stages of the study have been substantiated; novelty, theoretical and practical significance of the study have been

revealed; tests data and implementation of research results, publications and the structure of the dissertation have been presented.

In the first partition – "Modern approaches to the problem of future physical culture teachers' readiness for health-preserving activity directed to the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health" – the origins of the problem of students' training for a new direction of health-preserving activities have been considered; the essence of key research notions have been formulated and clarified: "didactogenic disorders of health", "health-preserving activity on the prevention of didactogenic disorders of health", "future teacher's professional readiness to health-preserving activity on the prevention of didactogenic health disorders"; The pedagogical mechanism of the future physical culture teacher's readiness realization for the health preservation activity on the prevention of elementary school students' didactogenic disorders of health have been prepared for approval.

We consider "didactogenic disorders of schoolchildren's health" as intermediate states of functional abnormalities in student's organism verging on an illness and are the result of the intense influence of the static, visual or psycho-emotional components of the educational workload. "Health-preserving activity on the prevention of didactogenic health disorders" we understand as a specially organized direction of physical culture teacher's work, aimed at preventing didactogenic health disorders, directed to the implementation of such measures, methods and forms of physical education that improve the elementary school studying process, providing adequate health and educational support of educational work. "Future teacher's professional readiness to health-preserving activities on the prevention of didactogenic health disorders" we define as a certain integrative, structured formation of a person with a complex system organization and a multilevel hierarchical structure characterized by a complete interaction of motivational, cognitive, practical, reflexive components, the degree of orientation and maturity of which is determined by the specificity, adequacy and effectiveness of health preservation work, its compliance with principles of pedagogical valeology as well as with the needs of elementary school students' educational work.

The proposed realization mechanism of the future physical culture teachers' training for health-preserving activity on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health consists of the following elements: the goal (ensuring the readiness of future physical culture teachers for health preservation activity in the given direction), approaches (systemic, integrative, personality-oriented, activity, contextual), forms of studying (group, intergroup, individual), principles (of science, accordance with nature, humanization, consistency, integrativeness), stages of training (theoretical and integrative, practical and methodical, activity, scientific), methods of studying (interactive, problem-researching), criteria and levels of readiness (motivational, cognitive, practical, reflexive), levels of professional readiness formation (high, medium, low). All structural elements of the implementation mechanism of the system are aimed at forming the necessary level of the future physical culture teacher's readiness for health-preserving activity in the new, dictated by problems of the present, direction – prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health.

In the second partition – "Theoretical and methodical principles of future physical culture teacher's training to health-preserving activity on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health" – the necessity of the physical culture specialists' professional training modernization through the creation of a pedagogical system development mechanism that meets the society's needs for health preservation role of physical culture has been substantiated; an analysis of the curriculum for the future physical culture teacher's training in view of the possibility of using the above mentioned direction of health preservation has been performed; pedagogical conditions for forming the professional readiness of future physical culture teacher's training for health-preserving activity on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health have been distinguished and substantiated; the ways of their realization have been determined.

The existing state of higher physical education objectively puts forth the question of raising the requirements for the level of scientific, methodical, organizational readiness of future physical culture teachers in the field of health preservation activity. It involves the improvement of forms, methods and approaches to training for such a fundamentally new

direction of health-preserving work as the prevention of didactogenic disorders of the elementary school students' health.

The analysis of the curriculum content of the future physical culture teachers' training has allowed to reveal considerable available potential concerning the capacity of disciplines of certain subjects of the fundamental cycle and the cycle of professional and practical training to gradually and systematically form the theoretical and practical basis of modern health preservation knowledge.

The distinguished set of pedagogical conditions has been determined in accordance with the regularities and specifics of the educational process functioning of the students of the Physical Education Department and included:

- formation of stable positive motivation of students for future professional activity on preservation of pupils' health;
- orientation to the forestalling and prognostic system of education in accordance with the prospects of health preservation component of elementary school education;
- integration of students' knowledge as for the future health preservation activity on the basis of valeological approach.

The concrete ways of the proposed pedagogical conditions realization through certain forms, methods and approaches in the organization of training classes, non-auditory activities, independent work and pedagogical practice of students, have been given.

In the third partition – "Research-experimental verification of the conditions formation of future physical culture teachers' professional readiness for health preservation activity performance on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health" – the results of the experimental verification of pedagogical conditions for the formation of future physical culture teachers' professional readiness for health preservation activity performance on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health have been presented.

It has been established that for effective formation of future physical culture teachers' professional readiness for health preservation activity performance on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health, a three-stage

system of holistic pedagogical influence should be used, which includes: studying the special course "Physical Culture – Barrier of Didactogenic Disorders of Elementary School Students' Health"; special workshop performance; participation in pedagogical practice .

The implementation of this three-stage system of training under the conditions of the forming experiment made it possible to increase the parameters of the experimental group (EG) in comparison with the indicators of the control group (CG) of all components of the future physical culture teachers' professional readiness for health preservation activity on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health. According to the data of the static processing of the results (acc.to the Fisher's criterion), it has been confirmed that in the EG there have been statistically higher increments of professional readiness formation for health preservation activity performance on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health in all of the high-level components studied: cognitive by 15.1% ($\varphi = 2.402$; $p < 0.001$), motivational by 15% ($\varphi = 2.521$; $p < 0.001$), practical for 14.2% ($\varphi = 1.993$; $p < 0.05$), reflexive by 13.9% ($\varphi = 1.848$; $p < 0.05$).

Results of students' pedagogical practice at the final stage of the experiment showed a higher degree of effectiveness of the scientific-theoretical and practical knowledge implementation, skills, competences acquired in the first-second stages of the study. So in the EG, a qualitative indicator of the total implementation of practical and research tasks for the prevention of didactogenic health disorders in elementary school was over 90% versus 67.5% in CG ($\varphi = 5.69$; $p < 0.001$).

Thus, the results of the formative stage of the experiment allow us to conclude that there is a positive, statistically significant dynamics of the professional readiness level increase of the students of the EG for work on the prevention of didactogenic disorders of elementary school students' health. This testifies to the necessity of introducing an approved complex of pedagogical conditions for the future physical culture teachers' professional readiness formation for the implementation of health-preserving activity on the prevention of didactogenic disorders of the elementary school students' health.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Панченко Г. І. Деякі особливості підходів до вивчення проблеми професійної компетентності вчителя фізичної культури / Г. І. Панченко // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 83. – С. 145–150.
2. Панченко Г. І. Проблеми удосконалення підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до організації та проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі / Г. І. Панченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ, 2011. – №11. – С. 86–91.
3. Панченко Г. І. Проблема визначення підходів щодо змісту і спрямованості здоров'язберезувальної роботи майбутніх учителів фізичної культури з учнями початкової школи / Г. І. Панченко // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Вип. 121(1). – С. 287–290.
4. Панченко Г. І. Проблема збереження здоров'я учнів початкової школи у контексті інтенсифікації навчання/ Г. І. Панченко // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 134. – С. 185–188.
5. Панченко Г. І. Вектори вибору шляхів удосконалення підготовки майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язберезувальної діяльності у початковій школі / Г. І. Панченко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2015. – С. 24–28.
6. Панченко Г. І. Формування здоров'язберезувальної компетентності майбутнього учителя фізичної культури з огляду на ідеї В.О. Сухомлинського / Г. І. Панченко // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: «КОД», 2018. – Вип. – 172. – С. 182–187.

Стаття у зарубіжному виданні:

7. Panchenko G. Scientific and applied aspects of health-saving activity reorientation of physical education teacher at primary school / G. Panchenko // Innovative solutions in modern science. – № 6(25). – Dubai, 2018. – P. 71–78.

Матеріали і тези науково-практичних конференцій:

8. Панченко Г. І. Аналіз вивчення проблеми формування професійної компетентності вчителя фізичної культури в Україні / Г. І. Панченко // Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції. – Тернопіль, 2009. – С. 94–98.

9. Панченко Г. І. Проблема професійної орієнтації вчителя фізичної культури на подолання дидактогенних захворювань учнів початкової школи / Г. І. Панченко // Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки й перспективи розвитку. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2013. – С. 90–95.

10. Панченко Г. І. Особливості здоров'язберезувальної роботи майбутніх учителів фізичної культури в умовах інтенсифікації навчальних навантажень / Г. І. Панченко // Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки й перспективи розвитку. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2015. – Частина 1. – С. 121–125.

11. Панченко Г. І. Проблема удосконалення підготовки майбутнього учителя фізичної культури до діяльності з попередження дидактогенних порушень і захворювань / Г. І. Панченко // Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку. – Кропивницький, 2018. – Вип. 24. – С. 136-142.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА НАПРЯМОМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	26
1.1. Проблема інтенсифікації шкільних навантажень і збереження здоров'я учнів початкової школи	26
1.2. Наукові засади формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.....	42
1.3. Проблема підготовленості учителів фізичної культури до проведення здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.....	74
Висновки до першого розділу.....	89
Список використаних джерел до першого розділу.....	93
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	124
2.1. Шляхи удосконалення підготовки майбутнього учителя фізичної культури до діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.....	124
2.2. Характеристика змістового наповнення навчального процесу студентів факультету фізичного виховання з огляду на майбутню здоров'язбережувальну діяльність.....	130

2.3. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи 144

Висновки до другого розділу.....175

Список використаних джерел до другого розділу.....178

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....184

3.1. Організація дослідної роботи з вивчення професійної готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи 184

3.2. Методика реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи 189

3.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.....193

Висновки до третього розділу.....209

Список використаних джерел до третього розділу 211

ВИСНОВКИ.....212

ДОДАТКИ.....215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ЄМШСЗ – Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗЗД – здоров'язберезувальна діяльність

КЗ «КОІППО ім. В. Сухомлинського» – Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

РНСГ – рефлекс низько схиленої голови

ЦДПУ ім. В. Винниченка – Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ЧНУ ім. Б. Хмельницького – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-економічні зміни в сучасному світі, процеси реформування освітньої галузі України визначають нові пріоритетні напрямки професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Особливого значення набуває спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на роботу зі здоров'язбереження учнівської молоді.

Концептуальні положення щодо підготовки фахівців галузі фізичної культури спираються на правові засади законодавчої бази України: Державної національної програми «Освіта» (1994), Національної програми «Діти України» (1996), Закону України «Про освіту» (2001), Національної доктрини розвитку освіти (2002), Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту (2004), нової редакції Закону «Про фізичну культуру і спорт в Україні» (2011) та Закону України «Про вищу освіту» (2014). Запровадження Державного Стандарту початкової освіти «Нова українська школа» (2018) акцентує увагу на пріоритетах здоров'язбереження учнів, підкреслюючи виняткову роль учителя у розв'язанні даної проблеми.

Стрімке зростання шкільних навчальних навантажень, що спостерігається протягом останніх десятиліть, гостро ставить питання щодо збереження здоров'я учнів. Динаміка погіршення стану здоров'я у дітей спостерігається з кожним наступним навчальним роком. Все частіше лікарі пов'язують цю закономірність з інтенсивним впливом статичного, зорового та психоемоційного компонентів навчального навантаження. А такі нозологічні форми як «шкільний сколіоз», «шкільна (акомодативна) короткозорість», «шкільний невроз» є поширеними в сучасній школі. Особливо вразливими до таких порушень здоров'я є учні початкової школи, що пов'язано з тривалим і непростим процесом формування основних навчальних умінь і навичок, труднощами адаптації організму до нових умов життєдіяльності, зламом рухового стереотипу з початком шкільного навчання, віковими особливостями опорно-рухової, зорової та нервової систем.

При цьому традиційна спрямованість професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури на підвищення рухової активності та на розвиток основних рухових здібностей виявляється вкрай недостатньою для збереження здоров'я учнів 6-10 років.

З огляду на це, актуальним завданням сьогодні у професійній підготовці майбутнього учителя фізичної культури є формування здоров'язбережувальних компетентностей за напрямком попередження дидактогенних порушень здоров'я. Це новий напрям здоров'язбереження, що вимагає певних змін у спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, а саме: нових знань, підходів, методичних прийомів до застосування сучасних відповідних технологій оздоровчого супроводу навчальної праці учнів початкової школи.

Для обґрунтування теоретичних основ проблеми формування професійної готовності зазначеного напрямку здоров'язбереження актуальними є дослідження філософів Ю. А. Андрєєва, Ю. Б. Буланова, Е. Г. Винограй, Е. С. Демиденка, В. О. Стеніна, О. С. Суворова, А. Ф. Шаталова, Г. І. Шаталової, Б. Г. Юдіна та ін., в яких розглядаються філософські аспекти збереження здоров'я людини в умовах глобальних змін техногенного суспільства.

Медико-біологічний аспект проблеми здоров'я та адаптації учнів до навчальних і фізичних навантажень досліджували М. М. Амосов, М. В. Антропова, Г. Л. Апанасенко, В. Ф. Базарний, Ф. З. Меєрсон, С. Л. Няньковський, Д. А. Фарбер, А. Г. Хріпкова та ін.

Валеологічні засади індивідуального здоров'я дітей та дорослих вивчали Р. М. Баєвський, І. І. Брехман, В. П. Ірхін, Г. К. Зайцев, Е. М. Казін, В. П. Казначєєв, Ю. П. Лісцін, А. Г. Щедріна та ін.

Здоров'язбережувальним проблемам організації шкільного навчання присвячені роботи педагогів В. І. Бабича, О. М. Ващенко, М. С. Гончаренко, Н. Г. Денисенко, О. Д. Дубогай, Г. К. Зайцева, Є. А. Захаріної, М. Д. Зубалія, Л. І. Іванової, О. М. Іонової, О. В. Омельченко, С. О. Омельченко, В. М. Оржеховської, О. М. Михайлової, Є. В. Столітенка, Л. П. Сущенко, Т. Г. Шаповалової та ін.

Професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до проведення оздоровчої роботи з учнями різного віку вивчали В. Г. Ареф'єв, С. Ю. Балбенко, О. Д. Дубогай, Ю. Д. Желєзняк, М. Д. Зубалій, Л. П. Сущенко, Т. Ю. Круцевич, Б. М. Шиян, Ю. М. Шкрєбтій та ін.

Вивчення стану проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти щодо організації та проведення здоров'язбережувальної

діяльності (ЗЗД) з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи показало, що формування професійної готовності відбувається загалом безсистемно та фрагментарно. Переважна більшість викладачів сутність професійної підготовки студентів до здоров'язбережувальної діяльності у початковій школі продовжує вбачати лише у підвищенні рухової активності засобами й формами спортивно-масової роботи. При цьому мало враховуються особливості початкового періоду навчання, перебіг якого відбувається за закономірностями адаптації організму учнів до навчальної праці. Проглядається відсутність чітких орієнтирів і конкретики у змісті і спрямованості процесу професійної підготовки студентів до майбутньої здоров'язбережувальної діяльності у контексті вимог реформи початкової ланки шкільної освіти – «Нова українська школа».

Тому в даний час спостерігається об'єктивна розбіжність у потребі загальноосвітньої школи в учителях, підготовлених до ефективного здійснення здоров'язбережувальної роботи з учнями, і недостатньому рівні формування цієї готовності в процесі їх професійної підготовки за період навчання у ЗВО. Це дозволяє зробити висновок про наявність протиріччя між необхідністю вдосконалення процесу підготовки студентів факультетів фізичного виховання ЗВО до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, з одного боку, і недостатньою його розробленістю в науковій літературі – з другого.

Виявлене протиріччя визначило проблему наукового дослідження: вивчення педагогічних умов ефективного формування готовності студентів факультетів фізичного виховання ЗВО до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах комплексної програми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний номер 0116U003481). Тему дисертації затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол №11 від 30 травня 2016 р.).

Мета дослідження – виокремити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан проблеми у теорії й практиці здоров'язбережувальної діяльності учителів фізичної культури та визначити сутність понять «дидактогенні порушення здоров'я», «здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я», «професійна готовність майбутнього учителя до здоров'язбережувальної діяльності за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я».
2. Розробити та експериментально перевірити механізм реалізації системи формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.
3. Визначити зміст критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.
4. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи значно підвищиться, якщо будуть реалізовані наступні педагогічні умови:

- формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів;
- орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти;
- інтеграція знань студентів щодо майбутньої ЗЗД на основі валеологічного підходу.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися наступні **методи дослідження**: теоретичні – аналіз наукової літератури для теоретичного обґрунтування і осмислення проблеми дослідження, формулювання ключових понять дослідження, виокремлення та обґрунтування педагогічних умов, розробки механізму реалізації формування професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи; емпіричні – анкетування, бесіди, спостереження з метою вивчення фактичного стану проблеми дослідження; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності визначених педагогічних умов формування готовності студентів до роботи за новим інноваційним напрямом ЗЗД; методи математичної статистики використовувалися для кількісного і якісного аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи та перевірки статистичної значущості отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу виконано на базі факультету фізичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського». Дослідженням охоплено 174 студенти, 89 учителів фізичної культури, 67 учителів початкових класів, які проводять фізкультурно-оздоровчу роботу, включаючи уроки фізичної культури в закріплених за ними класах.

Етапи дослідження. Дослідження проводилося протягом 2014–2018 років у три етапи:

Перший етап (2014–2016 рр.) – Обґрунтування актуальності й виявлення рівнів розробленості проблеми дослідження на основі аналізу науково-методичної літератури; визначення методологічного апарату дослідження: визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези та основних завдань дослідження. Встановлення змісту, форм, методів і засобів, що дозволяють здійснити повноцінну підготовку майбутнього учителя фізичної культури в ході навчального процесу з професійно орієнтованих предметів та позааудиторної діяльності за період навчання у відповідності з вимогами до ЗЗД в школі; проведення констатувального експерименту з метою вивчення вихідного рівня готовності студентів до даних видів діяльності; розробка програми формування експерименту. Розробка програми спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи».

Другий етап (2016–2017 рр.) – Розробка педагогічної системи формування готовності студентів факультетів фізичного виховання до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі; проведення формування експерименту, спрямованого на апробацію розробленої програми спецкурсу; формулювання попередніх висновків та методичних рекомендацій.

Третій етап (2017–2018 рр.) – Експериментальне обґрунтування ефективності комплексу педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи; розробка та впровадження в практику роботи методичних рекомендацій за результатами дослідження. Аналіз, систематизація та узагальнення результатів дослідження, робота з опублікування матеріалів та їх оформлення у вигляді дисертації.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: вперше виокремлено і науково обґрунтовано новий напрям підготовки майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з учнями початкової школи – попередження дидактогенних порушень здоров'я дітей 6-10 років; запроваджено та обґрунтовано зміст ключових понять дослідження: «дидактогенні порушення здоров'я школярів» – які розглядаємо як проміжкові стани функціональних відхилень в організмі учнів, які

межують з хворобою і є наслідком інтенсивного впливу статичного, зорового або психоемоційного компонентів навчального навантаження; під «здоров'язберезувальною діяльністю з попередження дидактогенних порушень здоров'я» розуміємо спеціально організовану педагогічну діяльність учителя фізичної культури, що має на меті попередження дидактогенних порушень здоров'я, яка спрямована на реалізацію таких заходів, методів і форм фізичного виховання, що удосконалюють процес навчання у початковій школі, забезпечуючи повноцінний оздоровчо-тренувальний супровід навчальної праці; «професійну готовність майбутнього учителя до ЗЗД за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я» визначаємо як певне інтегративне, структуроване утворення особистості, що має складну системну організацію та багаторівневу ієрархічну структуру, що функціонує як цілісна взаємодія мотиваційного, когнітивного, практичного, рефлексивного компонентів, ступінь спрямованості і зрілості яких визначається конкретністю, адекватністю та ефективністю здоров'язберезувальної роботи, її відповідністю принципам педагогічної валеології, а також потребам навчальної праці учнів початкової школи; вперше виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування професійної готовності студентів факультетів фізичного виховання до ЗЗД зазначеного інноваційного напрямку, що сприяють осучасненню та конкретизації професійної підготовки (формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів, орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язберезувальної складової початкової шкільної освіти, інтеграція знань студентів щодо майбутньої ЗЗД на основі валеологічного підходу); запроваджений механізм реалізації системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, який складається з наступних елементів: мети (забезпечення готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД за зазначеним напрямом), підходів (системний, інтегративний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), принципів (науковості, природовідповідності, гуманізації, послідовності, інтегративності), етапів

підготовки (теоретично-інтегруючий, практично-методичний, діяльнісно-науковий), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), методів навчання (інтерактивні, проблемно-пошукові), критеріїв та рівнів готовності (мотиваційний, когнітивний, практичний, рефлексивний), рівнів сформованості професійної готовності (високий, середній, низький); вперше апробований авторський інтегруючий спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» як обов'язковий елемент підготовки до педагогічної практики; удосконалена система підготовки студентів до змісту ЗЗД; удосконалено зміст ЗЗД студентів-практикантів у початковій школі.

Практичне значення дослідження полягає в апробації педагогічного механізму реалізації формування здоров'язбережувальної готовності майбутнього учителя фізичної культури за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи та впровадженні в навчальну діяльність педагогічних ЗВО розробленого спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» або відповідних розділів навчальних дисциплін «сучасні оздоровчі технології», «організація та методика оздоровчої фізичної культури», «організація та методика спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи», «рекреаційні аспекти фізичного виховання». Результати дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних ЗВО, учителями фізичної культури, учителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня, а також в системі післядипломної педагогічної освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та менеджменту освіти, теорії та методики фізичного виховання, теорії та методики олімпійського і професійного спорту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Матеріали дослідження доповідалися на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Здоров'я дитини – пріоритет освіти і медицини» (Кіровоград, 2014); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Формування духовно-моральної компетентності учня в умовах Школи культури здоров'я» (Кіровоград, 2014);

«Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки й перспективи розвитку» (Кіровоград, 2015–2017рр); щорічних звітних наукових конференціях Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 01-10/960 від 10.09.2018 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 451/03 від 20.10.2014 р.), Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського (довідка № 855/16-10 від 03.10.2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені в 11 одноосібних наукових публікаціях, серед яких: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному науковому виданні, 4 статті – в матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного із розділів та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 157 сторінках. Робота містить 5 рисунків, 10 таблиць, 12 додатків.

РОЗДІЛ 1.

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗА НАПРЯМОМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ
ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

1.1. Проблема інтенсифікації шкільних навантажень і збереження здоров'я учнів початкової школи

Початок шкільного навчання – це переломний етап у житті кожної дитини. На зміну домінуючій довільній ігровій діяльності приходить діяльність навчальна. Набуття такого бажаного й омріяного статусу «учень» накладає щоденні численні обов'язки та відповідальність на кожного школяра, створюючи високий рівень значимості навчальної діяльності у родинному колі, учнівських колективах, суспільстві. Сутність сучасної навчальної діяльності полягає у великих за обсягом та інтенсивністю навчальних навантажень, що мають стійку, об'єктивно визначену загальнолюдським цивілізаційним поступом тенденцію до постійного і значного зростання. Характеризуючи процес оволодіння знаннями, Л. С. Виготський [65, 192] наголошував, що наукові поняття не засвоюються і не заучуються дитиною, не здобуваються за допомогою пам'яті, а виникають та створюються за допомогою величезного напруження всієї активності її власної думки.

Рівень організації процесу шкільного навчання, тривалість навантажень та вплив на організм дитини дали підставу фахівцям Н. Ю. Варьяж [46], О. О. Навакатикяну [188] класифікувати навчання школярів як особливу групу розумової праці – навчальна праця.

Досліджуючи процес інтенсифікації навчання у початковій школі, В. О. Сухомлинський помічав всі його негативні наслідки, але при цьому теж зазначав, що навчання все більше трансформується у вид специфічної праці. Тому одним із пріоритетних завдань вважав поступове прищеплення дітям навички напруженої творчої розумової праці [266].

У цьому зв'язку Ш. О. Амонашвілі підкреслював, що дитина, розпочинаючи шкільне навчання, ще не знає, як треба навчатися, не оволоділа системою умінь та навичок, які лежать в основі «професії учня» [3].

Така невідповідність породжує значні труднощі при адаптації організму дітей до навчальних навантажень у початковій школі, продукуючи численні функціональні порушення здоров'я, які згодом перетворюються у хвороби.

Збільшення кількості уроків та традиційна їх тривалість у початковій школі викликає велике занепокоєння у представників медичної науки (М. В. Антропової, М. М. Кольцової, С. Л. Няньковського, І. В. Пасечнюк, А. Г. Хріпкової, М. І. Чикайло, М. С. Яцули). Багаторічними дослідженнями було виявлено, що оптимальна тривалість уроку для учнів перших класів має складати не більше 25 хвилин, а других-третьох – 35 хвилин. Встановлено, що тільки такий обсяг навчального навантаження відповідає фізичним та психофізичним можливостям учнів 6–10 років і не призводить до виникнення негативних процесів в організмі у вигляді некомпенсованої втоми [1, 6, 186, 198].

Проте існуюча практика організації навчального процесу початкової школи свідчить про значні та постійно зростаючі перевищення обсягів навчального навантаження, що призводить до нехтування відповідних медичних рекомендацій. На думку М. М. Безруких [24, 25], Л. І. Безуглої [26], В. Г. Бугрова [40], Е. Н. Вайнера [44], В. А. Вишневіського [54], М. Г. Волчек [63] та ін., в основі цього «нехтування» є вимоги навчальних програм, які через кожні кілька років переглядаються в сторону розширення та поглиблення, намагаючись піднести рівень знань учнів, скорочуючи цим величезну відстань між сучасним рубежем людських знань та існуючим шкільним.

Це пов'язано, на думку В. Г. Кременя, з природнім бажанням шкільної освіти кожної країни йти в ногу з науково-технічним прогресом, який об'єктивно вимагає постійного підвищення інтелектуального рівня кожного наступного нового покоління [149, 150]. Саме тому навчальні програми, які є виразом державного і соціального замовлення на рівень і якість освіти, будуть ускладнюватися й надалі [30].

Таким чином, сучасний розвиток шкільної освіти, збільшуючи обсяги навчальних навантажень до 33% і більше добового бюджету часу, ставить високі вимоги до стану здоров'я дітей, породжуючи цим одне з глобальних протиріч сучасної освіти, яке поглиблюється надзвичайно швидкими темпами протягом останніх десятиріч. Сутність протиріччя полягає в тому, що зростаючі навчальні навантаження вимагають більшої напруженості навчальної праці, більших інтелектуальних та фізичних зусиль, що відповідним чином позначаються на стані здоров'я учнів, на чому наголошують фахівці Т. С. Бондар [106], І. Б. Бутирська [43], Н. Ф. Денисенко [80], Г. К. Зайцев [102], Н. І. Целіщева [282].

Для більш повного розуміння питання впливу чинників навчальної праці на здоров'я дітей, що починають шкільне навчання, слід уважно розглянути весь комплекс змін, які несе навчальний процес.

Початок шкільного життя і новий вид діяльності, пов'язаний – навчальною працею, неминуче відбувається на фоні статичних напружень. Вони необхідні для тривалого підтримання певним чином регламентованого положення тіла за партою – навчальною посадкою. Співвідношення між динамічним (більш природнім для дитини) і статичним (штучним, вимушеним) компонентами рухів у порівнянні з дошкільним періодом різко змінюється в бік статичного компонента – першого негативного чинника навчальної праці учнів Н. Т. Лебедєва підкреслює, що для дітей 6–10 років з усіх трьох різновидів навантажень при навчанні у школі – розумовому, динамічному і статичному – останнє викликає найбільшу втому [279].

Так, за дослідженням М. В. Антропової, М. М. Кольцової, для першокласників статичне напруження тривалістю півгодини призводить до порушення рухливості нервових процесів, зниження розумової і м'язової працездатності, зниження рівня насичення артеріальної крові киснем, подовженому відновлювальному періоду з боку деяких вегетативних функцій [186].

Другим основним чинником, що визначає характер негативного впливу навчальної праці, є навантаження на зір. Як зазначає В. К. Бальсевич, основний потік навчальної інформації проходить через зоровий аналізатор [17].

З початком шкільного навчання у кілька разів зростають обсяг та інтенсивність зорових навантажень у зв'язку з навчанням читання, письму, рахунку та ін. Принциповим моментом, що надзвичайно підвищує напруженість роботи акомодативного апарату ока, є зорова робота у переважно ближній зоні, в умовах замкнутого простору класного приміщення при вкрай нестійкій, несформованій навчальній посадці за партою. Це зменшує відстань між оком та зошитом чи книгою до надкритичних значень в плані перенапруження акомодативного апарату зорового аналізатора з 25–30 см, за вимогами шкільної гігієни, до 8–10 см. Такі умови учнівської праці переключають дитяче око з сигнально-пошукової функції у просторі (що генетично закладено біологічною природою людини) в інструмент напруженої зорової праці в режимі ближнього зору. У цих умовах виникає сенсорний розрив з природнім екологічним середовищем, на яку зорова система має глибоку налаштованість. Тому такі види навчально-пізнавальної діяльності як читання і письмо учні стали виконувати ціною надмірних енергетичних затрат на фоні стомливих статичних та психоемоційних напружень. Зовнішнім проявом такої напруженості дітей є, як зазначалось, недопустимо низький нахил тулуба над зошитом і книгою.

В. Ф. Базарний встановив, що при такому положенні навчальної посадки систематичні перевантаження ближнього зору сприяють формуванню напруження, яке через систему нервових зв'язків трансформується у синдром психоемоційного та нейровегетативного напруження і, як наслідок, хронічну втому дітей в ході навчального процесу. Тривале перебування дітей у напруженому, з низько схиленою головою стані формує так званий рефлекс низько схиленої голови (РНСГ), що пригнічує найважливіші вегетативні ритми організму [15]. У свою чергу це призводить до астенизації дітей, пригніченню розвитку центральної і вегетативної нервових систем, що зрештою накладає глибокий несприятливий відбиток на їх фізичний, функціональний і психічний розвиток.

Наслідком впливу відмічених складових, що характеризують навчальну працю учня, є виникнення короткозорості, порушення постави, серцево-судинні та нервово-психічні дисфункції.

Як стверджує В. П. Кащенко, протягом останніх десятиліть набувають широкого розповсюдження різні психічні розлади і відхилення у психічному розвитку учнів [125].

М. М. Безруких зазначає, що в наш час нервово-психічні відхилення діагностуються приблизно у 15% школярів [25]. Виявлено, що ці відхилення найчастіше формуються з початком шкільного навчання, після закінчення початкової школи при переході до середньої ланки, а потім до старшої школи. Фахівці М. В. Антропова [6], М. М. Безруких [24], В. А. Вишнівський [54], О. М. Іонова [116], О. А. Найн [190], Ю. В. Півненко [221], С. Г. Серіков [190] тісно пов'язують етіологію даної нозології із збільшенням обсягів навчальних навантажень.

На думку М. В. Степанової, інформаційний бум у шкільній освіті призвів до фактично неконтрольованого збільшення обсягів навчального матеріалу, ускладнив мову підручників, різко пришвидшив темп навчання, тому інформаційний тиск відбувається паралельно з нервовими перенапруженнями [264].

Проблема нервових перевантажень почала розглядатися ще в XVIII-XIX столітті і вивчалася такими відомими педагогами як А. С. Макаренко, К. Д. Ушинський та ін.

Поняття «шкільний невроз» широко використовується у медичній літературі. За даними фахівців з вікової фізіології М. В. Антропової, Л. М. Бардіної, Л. М. Кузнецової, сьогодні до школи приходять близько 20% дітей, що мають порушення психічного здоров'я межевого характеру, а в кінці першого року навчання кількість таких дітей зростає до 60–70% [6].

Погіршення психічного здоров'я сучасного учня на 20–40% пов'язане з дією шкільних факторів ризику, серед яких найбільш суттєвими М. М. Безруких визначає наступні: стресова тактика педагогічних впливів; невідповідність технологій і методик навчання віковим та функціональним можливостям учнів; інтенсифікація навчання; нераціональна організація навчального процесу і навчальної праці учнів [24, 25].

Інтенсифікація навчального процесу є одним з найбільших чинників ризику, що істотно впливає на стан психічного здоров'я учнів. Зростаючі обсяги навчального матеріалу, скорочення часу на його вивчення, напружений

характер навчання призводить до того, що близько 80% школярів знаходяться у стані невиправданого стресу.

Досліджуючи проблему інформаційного перевантаження, І. М. Дичківська робить висновок, що обсяги навчального матеріалу перевищують можливості дитини більше ніж у 20 разів. Але при цьому лише 10% інноваційних розробок учителів спрямовані на методично виправдані технології, а 90% – на екстенсивний шлях розвитку, тобто на розширення і поглиблення змісту освіти [84]. Сучасній школі притаманне надмірне захоплення технологіями розвитку когнітивної сфери учнів, що призводить до виснаження нервово-психічних процесів. У цьому зв'язку Е. С. Вільчковський, М. І. Курок зазначають, що учні під час перевірки знань отримують такі нервово-психічні перенавантаження, які нагадують хвилювання космонавтів перед стартом. Як наслідок виникає «шкільний шок», що виявляється у вигляді неврастенії та симптомів ранньої стенокардії. Але, на їх думку, основна небезпека криється у неприродній системі дошкільного та шкільного навчання й виховання. Те, що вже з дитячого садочка дітей навчають читанню, рахуванню, роботі з комп'ютером, спричиняє «інтоксикацію» свідомості дитини. Реальний образно-чуттєвий світ дитини змінюється на штучно створений світ букв, цифр, символів [55].

Акцентуючи увагу на статичному, зоровому та нервово-емоційному компонентах учнівської праці доцільно зазначити ряд загальних або позашкільних чинників впливу, що сприяють погіршенню стану здоров'я сучасних школярів та опосередковано впливають на результати навчання дітей. До найбільш значущих серед них належать: погіршення матеріального стану сімей школярів; значне погіршення екологічної ситуації у більшості регіонів країни; втрата інтересу до систематичних занять фізичними вправами та спортом; недостатня функціональна готовність до шкільного навчання у зв'язку зі збільшенням кількості дітей «незрілих», тобто неготових до систематичної навчальної праці [186].

Оскільки співвідношення серед дітей шести років зрілих, умовно зрілих та незрілих до навчальної праці і, відповідно, до навчальних навантажень кардинально змінилося в сторону незрілих, вплив стандартно-нормативної моделі навчання має свої недоліки. На думку А. П. Антропової, процес

адаптації дітей ускладнюється при вступі до першого класу та навчанні у початковій школі, яке проходить напружено, зі зниженням функціональних показників здоров'я. Крім того, знижується загальна рухова активність дітей, що пов'язано з перевантаженням навчальної діяльності [5, 6]. На збільшенні негативного впливу сумарного навчального навантаження в різних періодах початкового навчання наголошують В. Г. Бугров, Н. Г. Лебедева [279]. Дослідники вказують на підвищення значимості таких психолого-педагогічних факторів ризику порушень здоров'я і труднощів у навчанні, як низький рівень розвитку мислення, мови, порушення зорової пам'яті, моторної координації, низький рівень навчальної мотивації, підвищення рівня тривожності, емоційно-особистісний дискомфорт [40].

Слід також зауважити, що на думку В. К. Бальсевича [17, 18], В. В. Затилкіна [167], М. Д. Зубалія [109], Р. П. Карпюка [123, 124], О. В. Котової [144], М. В. Кричфалушого [151], Т. О. Лози [167], Г. І. Мардар [176], Ю. Ю. Мосейчука [176], Є. В. Столітенка [265], оздоровча ефективність процесу фізичного виховання в досліджуваній період навчання є вкрай незадовільною, оскільки не реалізує свої основні вимоги і завдання, на що вказують А. О. Кухтій [160], Н. Ю. Мельникова [180], В. О. Огнв'юк [199], В. В. Самбур [242], Г. М. Шамардіна [290].

Слід, безумовно, звернути увагу на рівень і якість професійної діяльності учителя фізичної культури і підготовки до неї, котра оцінюється Л. Г. Євсєєвим [92], В. М. Єрмоловою [93], Л. І. Івановою [93], Ю. Д. Желєзняком [95], І. П. Зенченковим [107], О. І. Камаєвим [119], Б. А. Карпушиним [121], Р. П. Карпюком [122], О. В. Котовою [144], С. О. Сисоєвою [253], А. В. Цьось [283] та ін. як недостатня і тому потребує суттєвих змін, що мають відбуватися в контексті загальної стратегії розвитку освіти в країні, про що зазначають В. В. Волков [58], В. Ю. Ковальчук [132], Л. К. Кожевникова [134], Є. В. Кудряшов [154], Н. Г. Ничкало [196], В. О. Огнєв'юк [199], В. Г. Омеляненко [204], П. К. Петров [218], Л. І. Поплавська [226], І. В. Саланін [241], В. П. Самодай [243], Г. М. Соловійов [260], Т. Ю. Круцевич [269], В. Г. Тютюков [274], Н. Ш. Фазлєєв [276] та ін.

Зауважимо, що здобутки сучасної психолого-педагогічної науки в галузі вищої школи є досить вагомими, що дозволяє знайти певні підходи до розв'язання проблеми підготовки майбутнього учителя фізичної культури до організації та проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я (А. М. Алексюк [2], Ю. К. Бабанський [211], С. С. Вітвіцька [56], В. М. Гализинський [67], В. С. Гершунський [70], І. А. Зазюн [208], Л. В. Крамущенко [216], І. Ф. Кривonos [208], В. Л. Ортинський [207], Б. Д. Паригін [210], І. П. Подласий [222], Л. Г. Подоляк [223], Г. С. Нікіфоров [229], В. В. Радул [231], М. М. Фіцула [280], О. О. Фунтікова [215], О. В. Хухлайова [281], В. І. Юрченко [223], М. Д. Ярмаченко [214] та ін.).

Як зазначають Я. А. Бельський [28], А. М. Бойко [34], Е. С. Вільчковський [28], О. Р. Волошин [61], Г. К. Зайцев [101], намагання модернізувати шкільну освіту призвело до масового збільшення мережі освітніх закладів інноваційного типу (гімназій, ліцеїв, колегіумів та ін.), які створюються на базі звичайних шкіл без належного матеріального і методичного забезпечення, що збільшує негативний вплив високих навчальних навантажень на здоров'я учнів.

У цьому зв'язку О. М. Михайлова вказує, що запровадження додаткових навчальних предметів, гуртків, студій, особливо на першому році навчання, погіршує стан здоров'я у 75% учнів початкової школи [183].

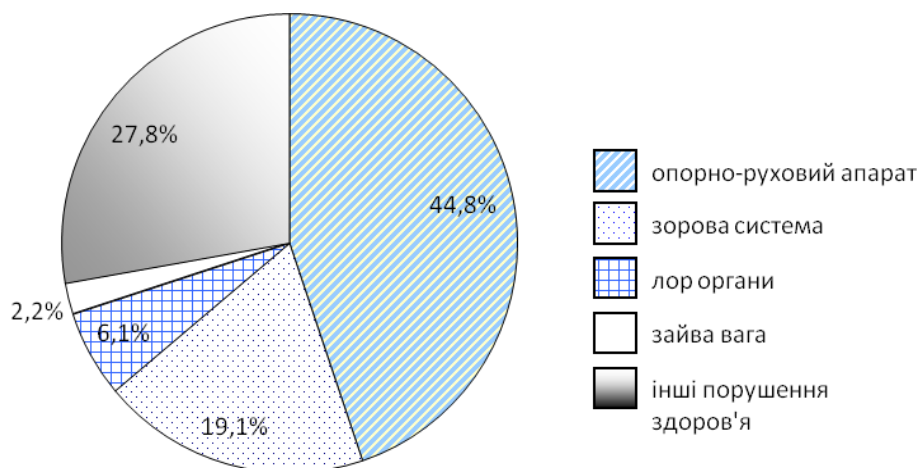
Всі наведені дані є відомі протягом десятиліть, тому їх узагальнення і аналіз дали підставу стверджувати, що сучасна школа неспроможна зберегти здоров'я учнів у зв'язку з наступним:

- сучасна шкільна система навчання не відповідає особливостям вікової фізіології організму дитини (М. В. Антропова [6], В. Ф. Базарний [14], В. А. Вишневський [54]);
- характер навчальної праці учнів, що пов'язана із сидячим способом життя, відчуженням органів чуття від необхідного сенсорно-стимульного різноманіття, відсутністю свободи в орієнтувально-пошуковій діяльності;
- безнажимна техніка письма, люмінесцентне освітлення, стандартні столи пригнічують всі функціональні системи дитини, призводять до стану хронічного стресу (В. Ф. Базарний [15]);

- проблема збереження здоров'я школярів все більше входить у протиріччя з вимогами навчальних програм та їх постійним ускладненням (В. Г. Кремень [149]);
- відсутність фізіологічного та ергономічного обґрунтування у більшості інноваційних технологій призводить до невиправданої інтенсифікації навчання, педагогічних помилок та проблем у вихованні (Г. К. Зайцев [101, 102]).

Усі зазначені та приховані сторони традиційної «конструкції шкільного життя» знаходять своє логічне відображення у так званому нозологічному характері функціональних відхилень у стані здоров'я на початку навчання у початковій школі, а згодом у відповідних захворюваннях, які виявляються у середній та старшій школі. Закінчують загальноосвітню середню школу, за даними різних дослідників, лише 5–10% учнів, яких лікарі визнають практично здоровими.

У цьому контексті Н. Т. Лебедева наводить дані щодо органів і систем організму учнів початкової школи, що є найбільш вразливими, або сензитивними до негативного впливу напруженої праці.

Рис. 1.1 Структура функціональних відхилень у стані здоров'я учнів початкової школи (за Н. Т. Лебедевою, 1989)

Представлена на рис. 1.1 структура дидактогенної захворюваності вказує, що найбільш чутливими до патогенного пресу навчальних навантажень є опорно-руховий апарат дітей (вплив статичного компонента навчання) та зорова система (вплив компонента роботи очей у ближній зоні). Таким чином,

сумарні показники функціональних порушень з боку опорно-рухової та зорової систем складають більшу частину всієї захворюваності учнів молодших класів. Важливо, що поєднання відхилень у поставі та зоровому аналізаторі реєструється в учнів доволі часто [279].

Узагальнення даних різних наукових медичних центрів дозволяє виявити певний тренд зміни стану здоров'я дітей протягом шкільного навчання.

Таблиця 1.1

Динаміка стану здоров'я учнів першого року шкільного навчання (узагальнені дані), %

Медичні групи здоров'я	Початок навчального року (вересень)		Кінець навчального року (травень)	
	XX ст. (1970–1990)	XXI ст. (2000–2005)	XX ст. (1970–1990)	XXI ст. (2000–2005)
I (основна)	53,5	12–15	36,6	5–10
II (підготовча)	40,6	66–60	58,4	26–31
III (спеціальна)	5,9	22–25	5,0	64–70

Наведена динаміка стану здоров'я вказує на його значне погіршення в учнів перших класів протягом одного навчального року. Порівняння між зазначеними періодами часу свідчить, що кількість дітей основної групи катастрофічно зменшується, а віднесених до спеціальної медичної групи, тобто хворих, навпаки, стрімко зростає. Пояснення цього явища В. Ф. Базарний вбачає у труднощах адаптації організму учнів до навчальних навантажень, а точніше у зриві адаптаційних процесів, що проявляється у формі зазначених хвороб опорно-рухового апарату, зорового аналізатора, нервової системи та ін. [14,15].

Аналізом динаміки стану здоров'я першокласників загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл займалися С. Л. Няньковський, І. В. Пасечнюк, М. І. Чикайло, М. С. Яцула. Науковцями було визначено, що вже через декілька місяців навчання у школярів погіршилось самопочуття і з'явилися різноманітні скарги, які можна було трактувати як прояви шкільної дезадаптації. Серед них переважали швидка втомлюваність (50,7 %), пригнічення настрою (49,3%),

підвищена дратівливість (47,2 %), головний біль (43,2 %), порушення сну (40,7%), періодичний біль у животі (38,6 %) та зниження апетиту (36,8 %) [198].

Звідси цілком логічним є висновок про те, що даючи учням знання, школа забирає за це здоров'я. Усвідомленням вченими різних галузей науки функціональності зв'язків між напруженим навчанням та станом здоров'я учнів стало запровадження поняття «дидактогенні захворювання». Дидактогенні захворювання – термін, який з'явився в середині 80-х років ХХ століття і став похідним від початкового «дидактогенія», «дидактогенні стани»: неврози, фрустрація, депресія. Термін «Дидактогенія» був введений психоневрологом К. І. Платоновим і спочатку розглядався фахівцями вікової психології як особлива форма шкільного неврозу, який виявлявся на межі норми і порушення психіки дитини під впливом різних навчальних стресових ситуацій.

Пізніше в поняття «дидактогенні захворювання» В. Ф. Базарним було включено весь діапазон нозологій, виникнення та розвиток яких пов'язується з напруженими навчальними факторами [14, 15]. Те, що напружене шкільне навчання згубно позначається на здоров'ї дітей, визначали видатні педагоги минулого.

У нашому дослідженні ми пропонуємо запровадити наступне визначення дефініції «дидактогенні порушення здоров'я школярів» – які розглядаємо як проміжкові стани функціональних відхилень в організмі учнів, які межують з хворобою і є наслідком інтенсивного впливу статичного, зорового або психоемоційного компонентів навчального навантаження.

Виступаючи проти бездумної інтенсифікації навчальних навантажень, В. О. Сухомлинський закликав: «Надмірне розумове напруження призводить до того, що в дітей тьмяніють очі, затуманюється погляд, рухи стають млявими. І ось дитина вже ні на що не здатна, їй аби тільки на свіже повітря, а вчитель тримає її «в голоблях» і підганяє: швидше, швидше...» [266, С 49]. Навчання, за В. О. Сухомлинським, не повинно зводитися до безперервного нагромадження знань, до тренування пам'яті, до зубріння, яке отупляє, одурманює і нічого не дає, чим шкодить здоров'ю і розумовому розвитку дитини. Кожному треба давати те, що потрібно йому самому, навчати тому і стільки, що і скільки відповідає його природним здібностям.

Наведені положення мають безпосередній стосунок до реалізації принципу індивідуально-особистісного підходу при організації шкільного навчання у поєднанні з процесом становлення гуманістичної парадигми шкільної освіти, що, на думку В. О. Сухомлинського, вимагає особливої культури педагогічної праці, глибокого вдосконалення педагогічного процесу [149].

У сучасному вимірі ідеї здоров'язбереження В. О. Сухомлинського знайшли своє втілення в приєднанні України до участі у міжнародному проекті Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я і Ради Європи «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» (ЄМШСЗ), що було запроваджено Національною програмою «Діти України», Указом Президента України від 18.01.1996 р., №63/96 та спільним наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти України від 7.02.1995р., № 25/31 «Про прилучення до міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».

Головною метою проекту було напрацювання моделей діяльності таких закладів освіти, які ефективно сприятимуть збереженню здоров'я учнів і вчителів через формування необхідного для цього соціального й фізичного освітнього простору та спрямованої роботи з валеологізації всіх складових навчально-виховного процесу. Школи, які здобувають статус учасника цього Міжнародного проекту, мають посідати провідні позиції щодо впровадження неперервної валеологічної освіти, застосування інноваційних здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі, а також засобів оздоровлення немедикаментозного характеру. Такі шкільні заклади освіти зобов'язані удосконалювати процес фізичного виховання і медичного обслуговування учнів.

А. А. Бесєдіна [31] визначає хронологію розвитку проекту, що безпосередньо пов'язується з особливостями процесу становлення та функціонування шкіл-учасниць за наступними критеріями: інноваційний характер діяльності школи; існування групи шкіл (або навчальних закладів), робота яких інтегрується однією інноваційною ідеєю; створення центру координаційної роботи групи освітніх навчальних закладів, що поширює

напрацьовану інноваційну практику. Автор також виокремлює етапи розвитку мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Перший етап (1974–1991 р.р.) характеризується змінами, що виникали внаслідок низького рівня стану психофізичного здоров'я школярів та потреби пошуку шляхів подолання невідповідності змісту навчального процесу запитам суспільства, що спрямовані на збереження здоров'я учнів. Основними напрямками діяльності даних шкіл стало зростання ефективності санітарної та просвітницької роботи в питаннях шкільної гігієни, вплив на формування пріоритетів державної політики щодо оздоровлення підростаючого покоління, зміщення акцентів системи охорони здоров'я з лікування дітей на пріоритет профілактики захворювань найбільш поширених серед школярів.

Другий етап (1992–2006р.р.) знаменується становленням та розвитком ЄМШСЗ. Головними рисами цього етапу було переорієнтація завдань розвитку шкіл сприяння здоров'ю на пріоритети освітньої політики, широке залучення громадськості до співпраці зі школами, поглиблення співпраці медиків та вчителів, запровадження до викладання таких дисциплін як валеологія, основи здоров'я та ін., поліпшення фізкультурно-оздоровчої роботи.

Третій етап (2007р.– і до теперішнього часу) характеризується діяльністю широко розгалуженої мережі шкіл сприяння здоров'я в Європі, які є активними учасниками модернізації шкільної освіти на основі наукових засад валеологізації навчального процесу. Визначення основних підходів та принципів діяльності мережі шкіл здоров'я Європи (ШЗЄ), згідно з рішенням III Європейської конференції [31].

Як зазначає Ю. В. Міцай, на Кіровоградщині участь навчальних закладів у даному міжнародному проекті розпочалась із 1997 р. Була розроблена обласна міжвідомча програма, що стимулювала розвиток мережі шкіл сприяння здоров'ю, узгоджувала діяльність відповідних обласних, міських та районних органів влади і громадських організацій з питань їх становлення і розвитку. За даними лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО ім. В. Сухомлинського», спостерігається стійка позитивна

тенденція до зростання обласної мережі шкіл сприяння здоров'ю, яка сьогодні включає 85 навчальних освітніх закладів різного типу, з яких: 8 шкіл, що знаходяться в містах обласного підпорядкування; 11 шкіл, що розташовані в районних центрах; 45 сільських шкіл; 18 дошкільних навчальних закладів; 3 позашкільних навчальних заклади [185].

Серед ШСЗ області значних результатів у Проекті домогся колектив навчально-виховного об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I – III ступенів №31 з гімназійними класами, центр дитячої та юнацької творчості «Сузір'я» м. Кіровограда, який здобув статус освітянського закладу сприяння здоров'ю міжнародного рівня.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 09.10.2006 року за № 689 у даній школі був започаткований науковий проект «Формування духовно-моральної компетентності учня в умовах школи культури здоров'я». Протягом шести років науково-практичної роботи колективом була напрацьована інноваційна модель діяльності Школи культури здоров'я. Теоретико-методологічною основою для проведення дослідно-експериментальної роботи стала розроблена концепція, яка постійно удосконалювалася. Стрижнем запропонованої концепції є модель валеологічної освіти, яка розглядається як базовий системоутворюючий чинник, що органічно інтегрує наступні функціональні підсистеми:

- діагностику первинних валеологічних знань, що передбачає створення і накопичення банку даних валеологічної характеристики учнів, батьків, педагогічного колективу;
- формування достатнього рівня валеологічної грамотності (тобто своєрідний валеологічний всеобуч учнів, педагогічних працівників, батьків);
- діагностика індивідуальних, психологічних, соціально-духовних показників розвитку особистості як поліфакторний моніторинг здоров'я і адаптаційного потенціалу, що проводиться на початку і в кінці навчального року;
- валеологічний підхід до організації і проведення навчального процесу;

- фізкультурно-оздоровча робота у навчальний та позаурочний час;
- рекреаційні, корекційні та реабілітаційні заходи.

У напрацьованій моделі діяльності школи слід також відзначити створення і діяльність лабораторії «Адаптивного фізичного виховання та проблем адаптації учнів початкової школи до навчальних навантажень», яка є дієвим інструментом апробації та запровадження інноваційних технологій з попередження дидактогенних порушень і захворювань дітей, що починають навчатися у школі. Працює лабораторія на суспільних засадах із залученням науковців факультету фізичного виховання ЦДПУ ім. В. Винниченка та творчо працюючих учителів школи. Така співпраця дозволяє ефективно поєднувати новітні розробки науковців з практикою здоров'язбережувальної роботи в межах проекту ЄМШСЗ та визначити потреби школи у фахівця нового типу.

Головною метою в системі валеологічної освіти школярів виконавці проекту безспідставно вважають формування валеологічної грамотності, яка відбувається через передачу знань і формування відповідних умінь та навичок збереження і зміцнення здоров'я в процесі вивчення всіх без винятку навчальних предметів (що сприяє залученню до участі в проекті всього педагогічного колективу).

Обґрунтовуючи систему валеологічної освіти, автори концепції достатньо аргументовано пов'язують її з проблемою виховання духовності, наголошуючи, що уміння створювати в учнів валеологічні звички та неухильно їх дотримуватися є найважливішим чинником побудови здорового способу життя. Тому валеологічні звички правомірно розглядати як своєрідний субстрат валеологічного знання, що під педагогічним впливом трансформується через переконання у повсякденну дію дитини щодо здобуття фізичного (соматичного) та духовного здоров'я.

Для реалізації задекларованих у концепції напрямів роботи в ході реалізації проекту, учитель має розв'язувати наступні завдання:

- формування соціально-культурного та оздоровчого простору навчального закладу;

- впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес;
- апробація діяльності моделі Школи культури здоров'я як єдиного поля функціонального навчально-виховного комплексу;
- удосконалення авторських програм з питань формування духовно-моральної компетентності учнів в умовах чинної педагогічної системи культури здоров'я;
- проведення заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я, соціального захисту учнів і вчителів;
- пропаганда культури здоров'я серед учнів;
- розробка рекомендацій щодо діагностики функціонального стану та рівня здоров'я учнів;
- упровадження практичних основ навчання та виховання учнів на основі комплексного підходу до формування навичок здорового способу життя.

Щодо проміжкових результатів, виявлених процесі реалізації проекту, слід зазначити, що основні напрями роботи, за даними відповідних методик, характеризуються стабільною позитивною динамікою зрушень, зокрема:

- покращенням показників фізичного розвитку учнів на 10% у 2009–2011 н.р.;
- поліпшенням психоемоційного статусу на 7,8%; так, за показниками обстежень учнів 6-х класів, емоційна врівноваженість зросла на 12% у 2010 – 2011 н.р. у порівнянні з попереднім навчальним роком.

Характеризуючи діяльність даного закладу, слід зазначити, що за підсумками дослідно-експериментальної діяльності він брав участь у XII, XIV Міжнародних виставках навчальних закладів «Сучасна освіта України – 2009», «Сучасна освіта України – 2011», що було відзначено грамотами та дипломами за високі творчі досягнення змісту навчально-виховного процесу національної системи освіти, за творчий підхід у впровадженні освітніх інновацій.

Наведений аналіз діяльності кращого регіонального навчального закладу – учасника Європейської мережі сприяння здоров'ю об'єктивно необхідний для

виявлення нових вимог, які висуває суспільство, передова педагогічна практика до професійної діяльності вчителя фізичної культури.

1.2. Наукові засади формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Проблема збереження здоров'я хвилювала людство в усі часи. У педагогічній науці ідея здоров'язбереження була висунута за часів античної Греції Платоном і розвинута Аристотелем, який обґрунтував основи здорового способу життя.

Проголошення Аристотелем положення природовідповідності було розвинуто Я. А. Коменським, який вбачав принцип природовідповідності у тому, що людина, як частина природи, має жити за її універсальними законами. З цих позицій Ж.-Ж. Руссо розглядав природовідповідність як необхідність вивчення і слідуванню природі дитини, що допомагає їй в процесі виховання. Ф. А. В. Дістервег вважав природовідповідність спільною і вічною категорією виховання для всіх часів і народів, що передбачає слідування за ідеалом (освітнім та виховним) певного історичного періоду.

У кінці XIX на початку XX століття положення природовідповідності знайшло подальший розвиток у поглядах П. П. Блонського, Л. С. Виготського, П. Ф. Лесгафта, С. Т. Шацького стосовно «педагогізації середовища», яке має надавати дитині можливість вільного фізичного та розумового розвитку. У цьому зв'язку головним завданням навчання Л. С. Виготський вважав забезпечення умов для розвитку внутрішніх сил і можливостей дитини.

Д. Н. Узнадзе наголошував на ролі особистості педагога у збереженні здоров'я учня. У розробленій ним концепції «трагедії виховання» акцентується увага на стосунках між педагогом і дитиною. Аналізуючи характер цих стосунків, автор закликає до пошуку гуманістичних підходів до дитини при

побудові здоров'язбереження у навчально-виховному процесі на відповідній психологічній основі.

Такий підхід був розвинутий в працях таких педагогів-класиків і психологів, як Ю. П. Азаров, Ш. О. Амонашвілі, Ю. К. Бабанський, А. Маслоу, Н. Монтесорі, В. О. Сухомлинський, Р. Штайнер, так і сучасних науковців: Г. Доман, Б. Спок та ін.

У ході проведення психолого-педагогічних досліджень було встановлено, що процес повноцінного формування особистості дитини не зводиться до розвитку окремих фізичних чи інтелектуальних здібностей. На думку В. С. Ільїна, задіяні більш тонкі механізми, що забезпечують цілісність розвитку особистості дитини на основі особливої організації освітнього середовища. Вивчення цих механізмів було зроблено та представлено в гуманістично орієнтованих поглядах на розвиток особистості розвитку школярів (Ш. О. Амонашвілі, В. О. Сухомлинський), концепціях педагогічної валеології (Г. К. Зайцев, Е. М. Казін, В. В. Колбанов), лікувальної педагогіки (В. Ф. Базарний, М. М. Дубровський та ін.). При цьому традиційна парадигма знань розглядається як складова більш широкої парадигми особистісного підходу до освітнього процесу. З позицій такого підходу система знань має органічно накладатися на конкретні ситуації розвитку особистості, забезпечуючи індивідуально-особистісне формування дитини.

Проблема здоров'язбереження учнів складна та багатогранна, її розв'язання потребує комплексних міждисциплінарних підходів і зусиль представників різних наук.

Дидактичні аспекти здоров'язбереження розглянуті в дослідженнях О. М. Ващенко, О. Д. Дубогай, Г. К. Зайцева, Т. В. Кудрявцева, О. Я. Савченко, Н. К. Смирнова, В. О. Сухомлинського та ін.

Медико-біологічні сторони здоров'язбереження учнів висвітлені у роботах М. М. Амосова, М. В. Антропової, В. Ф. Базарного, Е. Г. Буліч, С. М. Громбаха, Ю. Л. Лісіцина, І. В. Муравова, В. М. Петленко, Л. П. Сущенко та ін.

Психологічні аспекти проблеми досліджувалися в працях І. Д. Бега, В. Л. Леві, Г. С. Нікіфорова, С. Д. Максименка, О. В. Хухлайової.

Поняття «здоров'язбереження» у сучасній педагогічній науці почало активно використовуватися з другої половини 80-х років минулого століття, що пов'язано з наростанням динаміки різкого погіршення здоров'я учнів (М. В. Антропова [1, 6], Г. Л. Апанасенко [7], М. С. Гончаренко [71], Н. М. Лосєва [168], С. Д. Максименко [173], О. А. Найн [190], С. А. Сімонова [252], С. Г. Серіков [190], А. Г. Хріпкова [1]). Але різність поглядів, складність проблеми продукувало наступні різні визначення терміна «здоров'язбереження».

1. Так С. Г. Серіков здоров'язбереження учнів розглядає як єдність педагогічних заходів, спрямованих на покращення здоров'я учнів і зростання їх освіченості [248].

2. У педагогічному контексті В. М. Єфімова також пропонує розглядати здоров'язбереження як систему педагогічних дій, які дозволяють не витратити марно, не руйнувати фізичне, психічне і соціальне благополуччя дітей і підлітків, що реалізується через освітні технології з урахуваннями вікових і психофізичних особливостей учнів [94].

3. Прибічник комплексного підходу В. М. Красілов для розв'язання проблеми розглядає фактори впливу ширше. Здоров'язбереження у навчальному закладі трактується як спрямовано здійснюваний у виховному освітньому процесі комплекс науково обґрунтованих педагогічних, психологічних, лікувальних, профілактичних, корекційних та інших впливів на суб'єкти освітньої діяльності, які нерозривно пов'язані з розв'язанням завдань навчання, виховання, розвитку, збереження їх здоров'я [148].

Аналіз наведених тлумачень терміна «здоров'язбереження» свідчить, що при всіх відмінностях авторів об'єднує розуміння того, що це є по суті різновид «педагогічної діяльності». Таким чином поняття «здоров'язбережувальна педагогічна діяльність» є тією консолідуючою основою, що спрямовує всі зусилля шкільного колективу на формування та зміцнення здоров'я всіх

учасників навчального процесу (Д. Є. Воронін [64], В. М. Єфімова [94], К. В. Короленко [142], П. В. Красавцев [147], Т. Ю. Круцевич [152], Н. М. Мацкевич [178], О. І. Міхеєнко [184], В. П. Мазура [187], Ю. В. Науменко [191], А. С. Нісімчук [197], С. О. Омельченко [202], В. Г. Омеляненко [203], В. М. Оржеховська [206], О. С. Падалка [197], М. К. Смірнов [258], О. Т. Шпак [197] та ін.).

За характеристикою М. К. Смірнова, основна функція здоров'язбережувальної педагогічної діяльності полягає у тому, щоб забезпечити можливість кожному учню зберегти свій рівень здоров'я за час шкільного навчання, сформуванню у нього систему знань, умінь, навичок та переконань щодо ведення здорового способу життя. Зрештою, це є стратегічна мета здоров'язбережувальної педагогіки, що представлена такими якісними характеристиками педагогічного процесу, які через сукупність валеологічних, за своєю сутністю, принципів, прийомів, методів педагогічної діяльності реалізують завдання збереження здоров'я [258].

Саме тому здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я як спеціально організований напрямок роботи учителя фізичної культури має спрямовуватися на реалізацію таких заходів, методів і форм фізичного виховання, що удосконалюють процес навчання у початковій школі, забезпечуючи повноцінний оздоровчо-тренувальний супровід навчальної праці. Отже, метою здоров'язбережувальної педагогічної діяльності є захист здоров'я школярів від впливу негативних компонентів інтенсивних навчальних навантажень.

Одним із головних факторів успішної реалізації поставленої мети є здоров'язбережувальна педагогічна діяльність учителя фізичної культури, який не тільки має навчати руховим діям і розвивати фізичні здібності учнів, але й запроваджувати у навчальний процес початкової школи сучасні технології попередження дидактогенних порушень здоров'я засобами, методами і формами оздоровчого тренінгу. Таким чином, конкретизуючи поширене сьогодні та досить розмите поняття «здоров'язбереження школярів», слід

виокремити та наповнити його найістотнішими ознаками спрямованості за досліджуваним нами напрямом. Пропонуємо наступне визначення: *«здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я – це спеціально організована педагогічна діяльність учителя фізичної культури, що має на меті попередження дидактогенних порушень здоров'я, яка спрямована на реалізацію таких заходів, методів і форм фізичного виховання, що удосконалюють процес навчання у початковій школі, забезпечуючи повноцінний оздоровчо-тренувальний супровід навчальної праці».*

Здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я має здійснюватися учителем фізичної культури на основі володіння методиками сучасних здоров'язбережувальних технологій, передбачати формування здоров'язбережувального середовища, центром якого є, власне, діяльність учня.

Саме тому стратегічно важливим завданням сучасної професійно-педагогічної освіти стає формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної педагогічної діяльності за новим напрямом здоров'язбереження – попередження дидактогенних порушень здоров'я, що вимагає розробки відповідної до цього завдання системи підготовки.

Сучасній школі потрібен учитель фізичної культури, який здатний творчо застосувати останні досягнення здоров'язбереження, отримані під час навчання у вищій школі, особистість якого буде свідомою щодо свого індивідуально-професійного становлення на засадах гуманістичних і демократичних принципів майбутньої педагогічної діяльності (В. І. Бабич [10, 11], Г. Д. Бабушкін [13], Я. А. Бельський [28], В. І. Бондар [36], А. І. Бурханов [42], Л. П. Вашлайова [47], О. М. Ващенко [48], Ю. Войнар [57], О. В. Волошенко [60], Д. Є. Воронін [64], Т. С. Паніна [47], С. О. Свириденко [48], І. М. Шапошнікова [36]).

У зв'язку з цим науковці Л. О. Демінська [78], Н. Г. Денисенко [79], І. М. Дичківська [84], К. М. Дурай-Новакова [89], Т. А. Забкова [97],

В. І. Завацький [98], В. М. Зайцева [103], Є. А. Захаріна [104], Л. І. Іванова [112, 113] відмічають, що система підготовки майбутнього учителя фізичної культури, спроможного якісно та ефективно вирішувати завдання здоров'язбереження, потребує перегляду та концептуальних змін.

Значний внесок в розвиток та реформування концептуальних засад професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як О. М. Вацеба [69], Є. В. Вільчковський [55], М. С. Герцик [69], О. І. Курок [55], Л. П. Сущенко [267], О. В. Тимошенко [270], В. М. Шиян [295, 296, 297], Ю. М. Шкрібтій [298] та ін.

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців є однією з важливих умов успішного функціонування галузі, її готовності відповідати запитам і потребам суспільства, здатності вирішувати проблеми сучасної школи. Від їх професіоналізму, ерудиції, рівня культури значною мірою залежать результати виховання здорового, інтелектуально розвинутого, соціально активного підростаючого покоління. Вчені-психологи Г. О. Атанов [8], Г. О. Балл [16], О. С. Бартків [19], М. І. Дьяченко [120], В. П. Зінченко [108], Л. А. Кандибович [120], В. А. Козаков [135], О. М. Леонтьєв [165], О. О. Нікуленко [195], С. Л. Рубінштейн [236], В. А. Семиченко [246] та ряд інших наголошують, що в основі будь-якої діяльності людини покладена готовність до її виконання. На думку вчених, діяльність має починатися з усвідомлення потреби, мети, поставленої іншими людьми та вимогами, які при цьому висуваються. Тільки в процесі певної діяльності можливе напрацювання стану готовності у досягненні конкретної мети.

Вивчення проблеми професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язберезувальної педагогічної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я потребує аналізу поняття «готовність до професійно-педагогічної діяльності».

У тлумачному психологічному словнику поняття «готовність» розглядається у двох аспектах: по-перше, як стан підготовленості, у якому людина налаштована на певну дію чи відповідь у певній ситуації; по-друге, як стан людини, яка має певну перевагу над іншими внаслідок певного досвіду чи навченості [230].

У психолого-педагогічній науковій літературі з питань професійної готовності до педагогічної діяльності накопичено значний обсяг теоретико-емпіричних знань. Серед науковців, які вивчали цю проблему, відомі праці О. В. Беспалько [23], В. В. Волкової [59], М. Т. Данилка [76], С. О. Ігнатенко [115], О. І. Іваницького [111], Г. О. Ковальчук [133], О. М. Пєхоти [219], А. Є. Радченко [232], Г. В. Троцько [272], В. К. Федорченка [278], Б. М. Шияна [295, 297] та ін.

Вивчення та аналіз наукових праць дозволяє констатувати досить суттєві розбіжності у поглядах науковців щодо змісту та структури професійно-педагогічної готовності. Так В. О. Сластьонін [256] до змісту професійної готовності учителя відносить:

- психологічну готовність, або сформованість спрямованості особистості на педагогічну діяльність;
- науково-педагогічна діяльність, тобто певний достатній обсяг педагогічних, психологічних, спеціальних знань, які необхідні для успішної педагогічної діяльності;
- практична готовність, яка полягає в сформованості на необхідному рівні професійно необхідних педагогічних умінь та навичок;
- психофізіологічна готовність, що характеризується наявністю відповідних передумов для педагогічної діяльності та оволодіння певним учительським фахом;
- сформованість особистісних професійно-значущих якостей;
- фізична (тілесна) готовність, або відповідність стану здоров'я, фізичного розвитку, рухової підготовленості вимогам педагогічної діяльності й професійній працездатності [256].

М. І. Дьяченко та Л. А. Кандилович [91], визначаючи готовність студентів до майбутньої роботи в школі, наголошують на наступних складових її компонентах:

- мотиваційний компонент, який полягає у позитивному ставленні до обраної професії, стабільний інтерес до неї, потяг до професійного зростання та інші достатньо стійкі професійні мотиви;
- орієнтаційний компонент, або уявлення та знання особливостей і специфіки умов професійної діяльності, її вимог до особистості учителя;

- операційний компонент, який передбачає володіння засобами, методами, прийомами професійної діяльності, комплексом необхідних знань, умінь, навичок, а також активне використання методів аналізу, синтезу, узагальнення та ін.;
- вольовий компонент, тобто уміння концентруватися, керувати, підтримувати самоконтроль за діями, що необхідні для виконання службових обов'язків;
- оціночний компонент, що забезпечує адекватну самооцінку власної професійної діяльності та її відповідність процесу вирішення професійних завдань [91].

Науковці розглядають структуру готовності учителя з різних позицій. Так К. В. Шахторіна [292] виділяє в ній теоретичний, психологічний, практичний компоненти. В. Т. Чичикін [286] та В. О. Черкасов [285] в структурну організацію готовності включають мотиваційний, інформаційний та операційний компоненти. Т. І. Руднева [237] визначила складові професійно-педагогічної готовності, згрупувавши їх у наступні вісім блоків: інтелектуальний, функціональний, спеціально-предметний, особистісний, адаптаційний, базовий та установочний. Б. Д. Паригін [210] у структурі готовності виділяє до десяти її складових: установка і здатність до повного включення в діяльність; установка і здатність до нестандартної діяльності; установка і здатність прийняття обґрунтованого рішення; установка і здатність витримати випробування. Слід зауважити, що у наведеній структурі готовності автор, на відміну від Д. К. Узнадзе [275], наділяє поняття «установка» більшою вагою та самостійністю.

В. П. Бездухов [20], досліджуючи професійну діяльність майбутніх учителів, виділяє три структурних компоненти готовності студентів: теоретичні знання, професійні вміння та позитивне ставлення до певного виду діяльності, яке вважає домінуючим.

Таким чином, в структуру готовності до професійно-педагогічної діяльності науковці відносять ті знання та властивості особистості, які забезпечують, на їх думку, високу продуктивність у відповідній діяльності. Попри відмінності у представлених поглядах і певні розбіжності, розглянуті визначення є, по суті, інваріантними одне до одного, а зміщення акцентів у визначеннях професійної

готовності відбувається у бік тих сфер і функцій діяльності, в яких ця готовність виявляється, на думку авторів, у більшою мірою.

Аналіз змісту та, загалом, сутності готовності до професійно-педагогічної діяльності свідчить, що вона диференціюється на різні види залежно від галузі, фаху, профілю та спрямованості діяльності.

Так, у монографічних дослідженнях Г. М. Анохіної [3], М. І. Лук'янової [170], В. В. Серікова [248] розглядається готовність учителя до реалізації особистісно орієнтованого підходу у педагогічній діяльності.

Значну увагу дослідники Є. В. Бондаревська [37], Б. А. Карпушин [121], С. В. Коношенко [139], К. Ф. Короленко [142], І. В. Родигіна [235], Н. С. Сахарова [244], Н. Ш. Фазлєєв [276], Т. Г. Шаповалова [291], Л. Г. Ярошук [301] приділили запровадженню та обґрунтуванню переваг особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів при вивченні професійно-спрямованих навчальних дисциплін.

У роботі В. П. Кузовлева [157] розглядаються різні сторони професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів. Це, насамперед, формування стійкого позитивного ставлення до педагогічної професії, творчої активності студентства та ін.

В. П. Бездухов [20], Л. І. Безугла [26] досліджують готовність студентів до морального виховання школярів, розглядаючи цей аспект педагогічної діяльності як стрижневий для всієї виховної роботи.

Заслуговує на увагу монографія С. І. Бризгалової [39], у якій обґрунтовуються теоретичні й практичні аспекти готовності майбутнього учителя до проведення наукових досліджень. Зазначимо, що ця проблема актуалізується в контексті нашого дослідження, оскільки застосування сучасних здоров'язбережувальних технологій об'єктивно вимагає від вчителя наявності сформованого дослідницького потенціалу.

Дослідженню різних сторін проблем професійної готовності майбутніх працівників галузі фізичного виховання і спорту присвятили свої праці С. Ю. Балбенко, Ю. Г. Васін [212], В. І. Завацький [98], Р. П. Карпюк [124], О. С. Куц, І. А. Липчак [161, 162], В. Ф. Медведєв [212], В. І. Мірошніченко [212],

І. В. Серопегіна [249], І. Р. Свістельник [245], Л. П. Сущенко [267],
О. В. Тимошенко [270], Б. М. Шиян [296], Ю. М. Шкрєбтій [298],

Особливого значення для нашого дослідження мають праці, що присвячені проблемі підготовки майбутнього учителя до реалізації здоров'язбережувальної педагогічної діяльності. Так у роботах А. В. Заїкіна, М. С. Солопчука [261, 262] розглядаються особливості формування готовності студентів факультетів фізичного виховання під час навчання, а саме – обґрунтовується необхідність інтеграції знань у галузі здорового способу життя й оздоровчих технологій у межах нового напрямку педагогічної науки – здоров'язбереження в системі освіти через розробку інтегрованих навчальних програм.

У дослідженнях Є. А. Захаріної [104] зазначається, що повноцінна професійна підготовка майбутнього учителя фізичної культури до впровадження ЗЗД у процес фізичного виховання школярів неможлива без цілісного включення студентів у ЗЗД на особистому та професійному рівнях через інтеграцію всіх аспектів готовності.

В роботі О. Ю. Дорошенка [85] на основі проведеного моніторингу сучасного стану підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оволодіння та впровадження здоров'яформуючих технологій доводиться суперечність між вимогами суспільства до підготовки учителя фізичної культури як головного координатора здоров'язбережувальної освіти і недостатнім осмисленням і узагальненням цього процесу в педагогічній науці; між масовістю підготовки учителів фізичної культури та індивідуально-творчим характером їхньої професійної діяльності.

У дисертаційному дослідженні О. В. Омельченко [201] розроблена модель підготовки учителя до запровадження здоров'язбереження учнів початкових класів. В основу моделі покладено формування мотиваційно-ціннісного і когнітивного компонентів професійно-педагогічної діяльності учителя з організації здоров'язбережувального навчально-виховного процесу. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає свідоме бажання учителя здійснювати духовне наставництво дитини на шляху її здорового розвитку. Це реалізується через сформованість сукупності таких особистісно-значущих якостей як відповідальність, працездатність,

педагогічний такт, симпатія та ін., що теж відіграє значну роль та обумовлює ефективність роботи учителя. Якість когнітивно-процесуального компонента даної моделі пропонується оцінювати за рівнем гностичних, прогностичних, комунікативних, організаторських знань та умінь, які необхідні для організації, збереження і зміцнення здоров'я дітей.

Дисертація В. І. Бабича [11] присвячена підготовці майбутнього учителя фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів. Автором визначено критерії та рівні сформованості професійної готовності майбутніх учителів до формування культури здоров'я, показана роль, значення та можливості різних навчальних дисциплін фундаментально і професійно орієнтованого циклу для вирішення даної проблеми.

У праці Л. О. Демінської [78] обґрунтовується критеріальний підхід до визначення готовності учителя до формування здоров'язберезувальних навичок у молодших школярів та змістова характеристика рівнів готовності студентів до зазначеної діяльності.

В дослідженні Г. О. Остапенка [209] аналізуються чинники, які найбільш суттєво впливають на формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи. Поняття даної готовності визначається як первинна, фундаментальна умова успішного виконання професійної діяльності.

У роботі О. В. Антоненко [4] наголошується, що готовність майбутнього учителя фізичної культури до навчальної діяльності ґрунтується на створенні та реалізації комплексу організаційних, психологічних, методичних і педагогічних умов.

Розв'язанню проблеми професійної підготовки учителя фізичної культури до здоров'язберігаючої діяльності присвячені монографічні дослідження науковців В. А. Вишневського [54], Н. К. Смірнова [258], Г. М. Соловйова [260], де розглядається проблема діяльності вчителя як «вчителя здоров'я» у контексті формування основ здоров'язберезувальної педагогіки.

Даному напрямку підготовки майбутнього учителя фізичної культури присвячено дисертаційні роботи Є. П. Гришиної [74], М. В. Козуб [136],

Л. Н. Малорошвило [174], В. Ф. Костюченко [143], Е. Д. Кузнецової [155], Н. А. Леонтьєвої [166], І. В. Пичугіної [220], В. К. Тихонової [271] та ін.

Отже зміст та спрямованість професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД за досліджуваним напрямом має бути детермінованим функціональною спроможністю розв'язувати нагальні проблеми сучасного процесу навчання у початковій школі.

Вивчення теоретичних досліджень, аналіз та узагальнення різних точок зору дозволяє виділити в понятті готовності майбутнього учителя до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я чотири основних взаємопов'язаних компоненти: мотиваційного, когнітивного; практичного; рефлексивного.

Мотиваційний компонент є провідним для становлення інших компонентів, тому що ефективність професійної діяльності кожної особистості, за А. Г. Маслоу [177], обумовлюється відповідними мотивами та ціннісними установками.

Мотивація, за визначенням С. Л. Рубінштейна [236], є суб'єктивна детермінація діяльності «з середини» особистості, а людина як особистість – це суб'єкт свідомої діяльності. Недостатнім при цьому є визначення того, що людина розвивається в діяльності. Необхідно також враховувати зворотній вплив діяльності на суб'єкта. Тому становлення особистості є можливим лише в ході глибоко змістовної, суб'єктивно та об'єктивно значущої діяльності.

Відповідно до поглядів Л. С. Виготського [65], О. М. Леонтьєва [165], В. В. Серікова [247, 248], П. В. Симонова [250], П. Н. Єршова [251], становлення особистості пов'язується з розвитком її мотиваційної сфери. Так, у дослідженні В. В. Серікова [248] відзначається, що мотивація виникає як усвідомлення власної цінності, значущості своєї особистості засобами передачі результатів своєї діяльності через застосування практичних завдань, різних знань, умінь, навичок. Тому у характеристиці особистості чільне місце обіймають потреби, котрі є внутрішнім джерелом активності. У зв'язку з цим у роботі П. В. Симонова [250] наголошується, що саме через потреби

створюються ціннісні орієнтації, спрямованість та переконання особистості. Звідси витікає, що мотиваційна сфера включає питання виникнення та розвитку актуальних соціальних потреб, що визначають ціннісні орієнтації, спрямованість особистості на певну мотивацію у діяльності.

Розвиток мотиваційної сфери відбувається під впливом різних факторів. Так в ряді досліджень О. Д. Кайріс [118], А. Г. Маслоу [177], С. Г. Серікова [248], Н. Б. Сопневої [263] та ін. наголошується, що потреба трудової діяльності не може бути сформульована на основі лише пізнавального інтересу чи потреби у спілкуванні. На думку цих науковців, вона утворюється як потреба у певному способі життя, а розвивається на основі функції рефлексії на численні аспекти особистого досвіду та суспільних інтересів.

В. І. Наумчук [193] наголошує, що дане твердження має непересічне значення для підготовки майбутніх учителів фізичної культури, оскільки орієнтує на пріоритетність «внутрішнього» засвоєння соціального досвіду на противагу «зовнішньому», який нав'язується та є превалюючим для чинної системи професійної підготовки студентів. При цьому мотивація з'являється не як результат «зовнішнього» педагогічного впливу, а шляхом включення суб'єкта у соціальну практику. Як наслідок, найбільш дієвого значення набувають ті відносини та ціннісні орієнтації, котрі мають місце в даному виді діяльності.

Про важливість мотиваційної сфери у формуванні професійно-педагогічної спрямованості особистості свідчать також дослідження В. Б. Беспалько [29], М. Я. Віленського [52, 53], Н. Ю. Зубанової [110], Г. К. Карповського [53], В. І. Ковальова [129], в яких професійна спрямованість розглядається як певна форма сприйняття та усвідомлення професійних ціннісних орієнтацій, що мають свою визначену субпідпорядкованість мотивів і потреб.

Дійсно, професійно-педагогічна діяльність майбутнього учителя буде успішною за умови прагнення систематично підвищувати рівень власної кваліфікації. Це стає можливим за умови активної життєвої позиції та

ініціативності, яка може розглядатися рушійною силою професійного становлення. У свою чергу для виявлення ініціативи майбутньому учителю необхідні мотиви та зорієнтованість на певні цінності. Тому ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я може формуватися у єдності з відповідними ціннісними установками особистості та сталою зацікавленістю до даного виду діяльності.

В. О. Сластьонін визначає професійно-педагогічну спрямованість особистості трьома складниками [255]:

- соціально-моральний складник. У його основу покладено ідейну переконаність, яка визначає такі властивості особистості, як: відчуття громадянської відповідальності, майбутнього професійного обов'язку, морально-ціннісні орієнтації та ін.;

- професійно-педагогічний складник. Це своєрідний стрижень, навколо якого кристалізуються такі провідні професійно значимі властивості особистості майбутнього учителя як приязне ставлення до дітей, інтерес до майбутньої педагогічної професії, спостережливість, уява, організаційно-менеджерські здібності та ін.;

- пізнавальний складник. Його основу складає стійка потреба у професійних знаннях, які необхідні для успішного викладання навчального предмету.

На думку В. А. Вишневського, найважливішим аспектом мотиваційного компонента ЗЗД сучасного учителя є усвідомлення і сприйняття наступних ідей здоров'язбереження у навчально-виховному процесі:

- оздоровча складова менеджменту школи, зв'язок з сім'єю та громадськістю;

- включення питань з проблематики здоров'я до навчально-виховного плану; санітарно-гігієнічний та екологічний стан шкільного середовища;

- компетентісна та орієнтована на здоров'я поведінка всіх учасників педагогічного процесу [54].

На основі праць Н. Г. Блінової [117], І. І. Брехмана [38], Е. Г. Булича [41], Е. Н. Вайнера [45], О. М. Ващенко [49], Л. І. Іванової [114], Е. М. Казіна [117],

В. О. Ковалю [130], Т. Я. Магун [41], І. В. Муравова [41], М. Н. Панченко [45], Л. П. Сущенко [114], ми вважаємо, що формування мотивів майбутньої ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я має базуватися на гуманістичних, тобто валеологічних засадах і поглядах на організацію навчально-виховного процесу.

Усвідомлені ідеї та визначена мета породжують особистісний сенс здоров'язбережувальної діяльності, що трактується як індивідуалізоване відображення ставлення майбутнього учителя фізичної культури до суб'єктів такої діяльності, тобто учнів, власне для яких робота за даним видом здоров'язбереження має розгортатися.

Таким чином, діяльність майбутніх учителів фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я набуваючи особистісної значущості в процесі складного синтезу особистісних та професійних цінностей, спрямовано вибудовує майбутнього фахівця, орієнтуючись на рух до професійно-значущих цінностей, адаптованих під індивідуальну сутність кожного студента. Результатом даної трансформації буде формування суб'єктивної ціннісно-значущої орієнтації на валеологічні, здоров'язбережувальні цінності.

Усвідомлення майбутнім учителем таких цінностей як визначальних і пріоритетних в системі власної ціннісної орієнтації, валеологічного імператива, як особистісно-значущої системи вимог до майбутньої педагогічної діяльності, є одним з головних показників сформованості мотиваційного компонента готовності учителя фізичної культури до роботи зі здоров'язбереження за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Таким чином, мотиваційний компонент опрацьованої системи має включати наступне:

- мотиваційна спрямованість на валеологічну діяльність, пізнавальний інтерес до педагогічних проблем, які пов'язані зі здоров'язбереженням учнів, попередженням дидактогенних порушень здоров'я;

- усвідомлення значущості ЗЗД за даним напрямом як в особистісному, так і в соціальному аспектах;
- намагання оволодіти теорією та практикою здоров'язбережувального навчання школярів, позитивна мотивація на підвищення професійної компетентності учнів за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я;
- бажання наукового пошуку оптимальних шляхів здоров'язбережувального навчання, запровадження в практику шкільного навчально-виховного процесу сучасних здоров'язбережувальних технологій;
- розуміння цілей оволодіння основами здоров'язбережувальних технологій учнів з попередження дидактогенних порушень здоров'я як об'єктивно необхідної умови підвищення ефективності педагогічної діяльності, що виражається в якісному розвитку особистості учнів та збереження його здоров'я в умовах різкої інтенсифікації навчального процесу.

Отже, до структури мотиваційного компонента входять відповідні мотиви, направленість, інтереси, переконання, потреби та ціннісні орієнтації студентів, які загалом відображають психологічну готовність майбутнього вчителя фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Когнітивний компонент передбачає наявність отриманої студентами протягом періоду навчання цілісної, професійно спрямованої системи теоретичних знань та практичних навичок з організації та застосування наукового обґрунтованих здоров'язбережувальних технологій. В аспекті проблеми нашого дослідження важливим є:

- знання щодо організації особистісно-орієнтованого здоров'язберігаючого навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учнів, на чому особливо наголошують фахівці [30];
- знання з діагностики та моніторингу рівня індивідуального здоров'я з урахуванням психосоматичних, конституційних та соціально-духовних особливостей особистості дитини в процесі інтенсивних навчальних навантажень;

- знання та уміння щодо здійснення системи рекреаційних, тренінгових, корекційних заходів здоров'язбережувального напрямку попередження дидактогенних порушень функціонального рівня;
- знання із розробки та вибору оптимальних валеопедагогічних технологій, які враховують вік, стать, рівень фізичного та психофізіологічного розвитку дитини;
- знання та практичні уміння з проведення експрес-оцінки адаптивних можливостей опорно-рухової, зорової систем, психоемоційної сфери для визначення рівня оптимальності навчальних навантажень та ефективності системного застосування здоров'язбережувальних технологій попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Наведений перелік знань, умінь та навичок дозволяє задовольнити і розвинути професійні інтереси, гуманістичні орієнтації майбутнього учителя на здоров'язбереження дітей за даним напрямом роботи. Аналізуючи зміст зазначених знань, слід вказати, що вони складаються з кількох взаємопов'язаних блоків:

- 1) педагогічної валеології, яка спрямована на збереження і зміцнення здоров'я методами і засобами педагогіки;
- 2) теорії та методики сучасної оздоровчої фізичної культури, що забезпечена науково обґрунтованими технологіями впливу на органи та функціональні системи дитини відповідно до сенситивних періодів;
- 3) медичної валеології, яка передбачає досягнення і збереження здоров'я учнів засобами профілактичної, народної й оздоровчої медицини.

При виборі змісту когнітивного компонента готовності передбачали, що майбутній фахівець не зможе ефективно вирішувати професійні завдання здоров'язбереження, не володіючи зазначеними знаннями про принципи, засоби, технології оздоровлення навчальної праці сучасного школяра. Тому фундаментом для спеціальних знань, умінь, навичок майбутніх учителів фізичної культури має стати інтегрований комплекс загальнопедагогічних, валеолого-педагогічних (включаючи теорію і методику оздоровчої фізичної культури) та медико-гігієнічних знань.

У педагогічній науці загальнопедагогічні знання розглядаються, виходячи з функцій власне самої педагогічної науки, а також із структури і специфіки професійної діяльності учителя.

Дослідженню системи професійних знань учителя та її складових присвячені праці Ю. Д. Желєзняка, І. А. Колеснікової, Н. В. Кузьміної, В. А. Краєвського, М. М. Скаткіна, В. О. Сластьоніна та ін. У цих роботах науковці, досліджуючи питання відбору змісту підготовки майбутнього учителя до професійної діяльності, структурують наступні рівні знань: методологічний, теоретичний, прикладний [158, 254]; фундаментальний та інструментальний [255]; теоретико-методологічний та методичний, або практичний [87, 88, 145, 146].

Наведений розподіл, на нашу думку, дає підстави вбачати певний дуалізм у поглядах щодо теоретичної підготовки майбутнього учителя – як методологічного фундаменту професійної діяльності, так і практичного інструмента для розв'язання конкретних завдань. Це є свідченням того, що загальнопедагогічні, валеолого-педагогічні та медико-гігієнічні знання мають бути теоретичною і загальнометодологічною базою для ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Аналіз наукової літератури також вказує, що зміст когнітивного компонента підготовки майбутнього педагога до здоров'язберезувальної діяльності логічніше диференціювати не тільки як блоки певних галузей знань, але й структурувати за характером знань: методологічні, теоретичні, методичні, технологічні.

Вивчення структури ЗЗД учителя дало можливість визначити зміст методологічних, теоретичних, методичних і технологічних знань, які необхідні майбутньому учителю фізичної культури для проведення здоров'язберезувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я. Так методологічні знання включають знання загальної теорії пізнання, основ методології педагогічних досліджень, а також знання методів і форм валеологічного навчання, шляхів оптимізації навчальних навантажень, методів польової експрес-діагностики динаміки здоров'я в процесі

застосування відповідних здоров'язбережувальних технологій. Теоретичні знання передбачають поінформованість з основ побудови навчального шкільного процесу на принципах педагогічної валеології, знання сучасних тенденцій здоров'язбереження і відповідних оздоровчих технологій. Методичні знання передбачають обізнаність у організаційно-методичних аспектах здоров'язбережувального педагогічного впливу. Практичні знання – компетентність у застосуванні конкретних методик з попередження дидактогенних порушень здоров'я.

Ми поділяємо думку Б. М. Шяна [395], що цілеспрямований ефективний педагогічний вплив на організм і особистість учнів можливий лише на наукових засадах. Аргументуючи це положення, автор перелічує ті професійні завдання, розв'язання яких об'єктивно вимагає науково-дослідницької підготовки:

- дослідження показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості і функціонального стану учнів; психолого-педагогічне вивчення класу, групи учнів;
- проведення педагогічних спостережень і аналізу уроків; підбір адекватних засобів і методів навчання;
- аналіз власної діяльності і передового педагогічного досвіду роботи колег;
- апробація ефективності різних режимів м'язової діяльності; планування уроків і спортивного тренування в секціях;
- визначення оптимальних навантажень для учнів під час виконання різних за характером та інтенсивністю фізичних вправ;
- оцінки динаміки показників фізіологічних функцій, оперативних і кумулятивних ефектів, досягнутих внаслідок фізичних навантажень.

Принагідно зауважимо, що всі зазначені завдання мають безпосереднє відношення до фахової системної організації здоров'язбереження та застосування сучасних оздоровчих технологій з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів. Крім цього, як зазначають Е. Г. Булич [41], В. А. Вишневський

[54], М. В. Гадецький [66], М. С. Гончаренко [72], І. О. Колеснікова [137], І. В. Мурахов [41], А. Є. Новикова [72], Т. М. Хлебнікова [66], ЗЗД в сучасній школі пов'язана з досить значними проблемами і протиріччями, а сам характер проблем зміщується з суто прикладного рівня на рівень теоретико-методологічний, тобто такий, що об'єктивно вимагає саме цілісного, системного теоретико-методологічного їх осмислення, володіння основами теорії наукового пізнання.

Таким чином, складовими когнітивного компонента є синтез педагогічної валеології, теорії та методики оздоровчої фізичної культури і медико-гігієнічного блоків, що передбачає інтеграцію методологічних, теоретичних, методичних і практичних знань, необхідних майбутньому учителю для ЗЗД за даним напрямом. Когнітивна складова готовності забезпечує цілісне уявлення про сучасне здоров'язбереження як про обов'язкову складову професійної діяльності, а також професійно значущої компетенції даного напрямку оздоровлення учнів.

У цілому когнітивний компонент складається із сукупності повних і системних знань про здоров'язбереження, які мають міждисциплінарний характер, що відображають теоретичну готовність майбутнього вчителя до здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі.

Ми поділяємо думки В. Г. Омеляненка [203], Г. А. Омеляненко [205], О. В. Полуніної [225] та ін., що сформовані у майбутнього вчителя мотиваційна і когнітивна складові готовності утворюють особливе особистісно-сміслові поле, яке проектується на здоров'язбережувальну роботу, забезпечує її практичну реалізацію. Наявність такого утворення проявляється в уміннях, а згодом – навичках, що засвідчує про формування практичного компонента готовності, який відображає рівень готовності майбутнього учителя до здоров'язбережувальної роботи за даним напрямом.

Як зазначають Т. П. Авельцева [181], Г. Р. Генсерук [68], Н. Н. Завидівська [99], І. А. Зазюн [100], Н. В. Зимівель [181], Р. В. Клопов [127], А. О. Ключко [128],

В. П. Лапшина [163], Н. О. Лещук [181], А. Г. Черноштан [288], В. Д. Шадріков [289], В. А. Шейченко [293], С. М. Яшановм [302] та ін., набуття когнітивної складової має відбуватися на основі здобутків сучасних інформаційних технологій навчання.

Дослідженню практичного компонента присвячені роботи Л. П. Омельченко [200], С. К. Серікова [248], М. М. Скаткіна [254], В. О. Сластьоніна [255] та ін. Погляди цих вчених конкретизують практичний компонент як набір певних умінь та навичок володіння технологією навчально-виховного процесу. Не заперечуючи проти такого узагальненого формулювання, вважаємо за доцільне зазначити, що сформовані під час навчання уміння та навички мають застосовуватися з позицій постійного наукового пошуку, гнучкості особистісного підходу, що буде сприяти підвищенню оздоровчого ефекту. Науковці-психологи звертають увагу, що знання та уміння, як тільки засвоюються людиною, трансформуються в особисте надбання, що призводить, за Л. С. Рубінштейном [236], до подальшого розвитку здібностей та креативного потенціалу студентів.

На нашу думку, наведене положення буде визначальним щодо підходів до визначення змісту практичного компонента готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Практичний компонент готовності за зазначеним напрямом ЗЗД має включати наступну сукупність умінь:

- уміти складати тренувально-оздоровчі програми, окремі тренінгові курси та заняття відповідно до різних періодів адаптації організму дітей молодшого шкільного віку до навчальних навантажень;
- уміти визначати терміновий та кумулятивний оздоровчий ефект в результаті застосування науково обґрунтованих сучасних оздоровчих систем;
- уміти визначати та аналізувати функціональний стан центральної нервової системи, сенсорних, моторних та вегетативних систем організму учнів початкової школи під впливом різних компонентів навчальних навантажень;

- уміти проводити та оцінювати результати функціональних проб з фізичними, розумовими, сенсорними навантаженнями;
- уміти проводити інструментальними та безінструментальними методами комплексну експрес-діагностику моторного, психічного, сенсорного розвитку дітей молодшого шкільного віку;
- уміти визначати розумову, фізичну, сенсорну працездатність та готовність до різних складових навчальних навантажень в різні періоди навчального року;
- уміти оцінювати фізичні, психоемоційні навантаження на уроках фізичної культури, позакласних фізкультурно-оздоровчих заходах та визначати їх відповідність віку, статі та рухової підготовленості учнів початкової школи;
- уміти визначати ступінь втоми після фізичних та розумових навантажень;
- уміти визначати протипоказання до виконання фізичних і розумових навантажень за станом здоров'я;
- уміти використовувати комп'ютерні діагностики і тренажерні програми для діагностичної і тренінгової роботи;
- уміти складати базу даних індивідуальних, антропометричних і функціональних показників для моніторингу розвитку дітей протягом певного навчального періоду;
- уміти визначати рівень «шкільної зрілості» дітей, які починають систематичне шкільне навчання;
- уміти визначати за функціональними показниками адаптаційний потенціал та адаптаційні можливості учнів початкової школи в період термінового та довгострокового пристосування до навчальних навантажень;
- уміти проводити функціональну діагностику психосоматичного розвитку дітей молодшого шкільного віку для виявлення донозологічних станів під впливом фізичних, психоемоційних та навчальних навантажень;
- уміти коректувати процес навчання і виховання згідно з індивідуальними особливостями психосоматичного розвитку молодших школярів;

- уміти визначати рівень впливу дидактогенних чинників навчальних навантажень на стан опорно-рухової системи, зорового аналізатора, психоемоційної сфери учнів.

Розробляючи зміст практичного компонента готовності, ми також керувалися результатами дослідження М. М. Безруких [25], Е. Н. Вайнер [44], Л. П. Вашлаєвої, Л. П. Омельченко, О. В. Омельченко [200, 201], Т. С. Паніної [47], О. Я. Савченко [238, 239, 240] які обґрунтували ряд умінь, необхідних для педагогічної діяльності з позицій здоров'ятворчої педагогіки:

- уміння постійно поповнювати знання про ЗЗД засобами самоосвіти та аналізу конкретного навчально-виховного процесу школи, для оптимального планування оздоровчої роботи з урахуванням відповідного вибору форм, методів, засобів організації навчання школярів;
- уміння вивчати особистісні характеристики дитини, класу для передбачення і уникнення комунікативних, психологічних та інших можливих труднощів, а також раціонального вибору відповідних здоров'язбережувальних впливів з урахуванням даних особливостей;
- уміння аналізувати переваги і недоліки власної педагогічної діяльності для кращого керування навчальною роботою з класом з позицій здоров'язбережувального характеру навчання;
- уміння досліджувати навчальний матеріал, засоби і методи навчання для формування власного стилю здоров'язбережувальної роботи.

Хочемо наголосити, що зазначені уміння, які необхідні сучасному педагогу для ефективної реалізації здоров'язбережувальної місії, не є чимось протиприродним професійній діяльності учителя фізичної культури. Вони (уміння) надзвичайно споріднені з такими традиційними професійними завданнями, як навчання техніки виконання фізичних вправ, спрямованому розвитку рухових здібностей, методикою проведення всіх основних форм фізкультурно-оздоровчих занять, здійснення моніторингу за станом організму учнів в процесі уроків фізичної культури, секційних та гурткових спортивних занять засобами медико-біологічного та психолого-педагогічного контролю, застосуванням різних лікувальних методик при проведенні

занять коригуючою гімнастикою, лікувальною фізичною культурою з учнями підготовчої та спеціальних медичних груп.

Таким чином, практичний компонент готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі передбачає оволодіння численними педагогічними вміннями, навичками, методичними прийомами, що спонукають до самостійності у набутті нових знань щодо здоров'язбереження і застосовування їх в реальних умовах, а також до аналізу власної діяльності, критичній самооцінці досягнень і прорахунків, тобто погляду на себе зі сторони.

На нашу думку, саме таке поєднання практичного компонента ЗЗД за досліджуванним напрямом з рефлексією дозволяє у повній мірі реалізувати акмеологічний підхід у підготовці майбутнього учителя фізичної культури на основі самопідготовки та самореалізації, що цілком відповідає сутності Болонського процесу у ЗВО. Тому з'являється потреба розглянути рефлексивний компонент як складник системи підготовки майбутнього учителя з даного напрямку здоров'язбереження, що характеризує пізнання і аналіз власної свідомості та діяльності.

Термін «рефлексія» є похідним від латинського *reflexio*, що в перекладі означає «повернення назад», тобто до процесу самопізнання людиною своїх внутрішніх психічних станів і вчинків. Але це не просте усвідомлення суб'єктом самого себе, а розуміння того, як оточуючі знають і оцінюють суб'єкта рефлексії, його особистісні характеристики, психоемоційний статус, когнітивну сферу та ін.

За характеристикою Л. В. Безкоровайної [21, 22], рефлексія – це не тільки здатність людини бачити і розуміти себе в різних професійних ролях, соціальних статусах, але й здатність до високої критичності щодо своєї особистості, своїх професійних якостей. Тому рефлексивний компонент інколи називають самооцінним. Серед основних функцій, які визначають сутність рефлексії, виокремлюють наступні:

- усвідомлення значущості діяльності;
- критичний аналіз власної діяльності;
- конструктивне вдосконалення професійної, громадської діяльності суб'єкта.

В. П. Лапшина [163] визначає два основних підходи у вивченні рефлексії:

- 1) критичний аналіз самосвідомості, який призводить до розуміння значущості об'єктів рефлексії;
- 2) розуміння доцільності міжособистісного спілкування. Тому предметом вивчення рефлексії є дві наступні сторони основних процесів – «зовнішня» і «внутрішня», а саме: саморозуміння суб'єкта і розуміння іншими; самоаналіз суб'єкта та аналіз його дій іншими; самооцінка суб'єкта та оцінка інших.

За характеристикою Л. С. Виготського [65], В. П. Зінченка [108], рефлексивні властивості особистості тісно пов'язані з мотиваційною сферою людини, тобто професійною та іншими видами діяльності, ціннісними орієнтаціями, у яких вони виконують функції контролю розвитку та саморегулювання діяльності суб'єкта у разі потреби. Таким чином, об'єктами рефлексії може бути не стільки інтелектуальна діяльність суб'єкта, а способи регуляції його поведінки і свідомості загалом.

Про важливість рефлексії щодо формування професійної готовності студентів до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності свідчать дослідження Л. П. Вашлайової [47], О. І. Виговської [51], Ю. Д. Железняка [213], Т. С. Паніної [47], О. І. Смакули [257], В. К. Тихонової [271], О. П. Федик [277], О. В. Хухлайової [281], М. Г. Чобітька [287], Т. В. Шестакової [297], Є. О. Юрінової [300], які доводять, що тілесне самовдосконалення може бути ефективним тільки при достатньому рівні самосвідомості, коли результатом виховного процесу є усвідомлення суб'єктом ролі та значення власних зусиль у досягненні своєї фізичної досконалості.

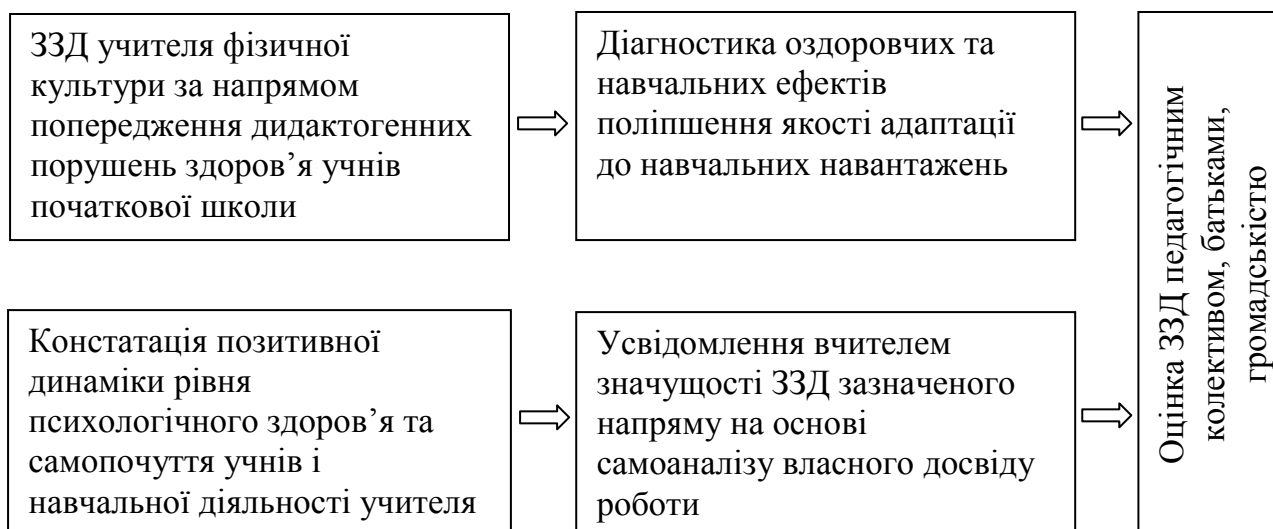
У свою чергу, на думку І. Г. Татур, підвищення рівня самосвідомості дає можливість студентам об'єктивно давати оцінку власному фізичному розвитку, рівню рухової підготовленості, адекватно оцінювати результати педагогічної діяльності у фізичному вихованні учнів [268].

Для розвитку рефлексії у студентів науковцями О. Л. Богініч [32], Е. В. Бондаревською [37], Л. Б. Волошко [62], В. Г. Кузнецовою [156], Л. О. Кунаковською [159] та ін. пропонуються такі методи самопізнання, як самоаналіз та самооцінка фізичного стану, самопрограмування.

Узагальнення літературних джерел свідчить, що рефлексивна функція може виступати показником саморегуляції здоров'язбережувальної роботи на основі

самоаналізу свого психологічного стану, своєї розумової діяльності, власного досвіду, оскільки рефлексивний компонент загалом відображає ступінь усвідомлення ефективності цієї діяльності.

У нашому дослідженні вплив рефлексивної функції на ЗЗД за зазначеним напрямом опосередковано може бути представленим наступним чином.

Рис.1.2 Вплив рефлексивної функції на саморегуляцію здоров'язбережувальної діяльності учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Отже, прояви рефлексивної функції при застосуванні ЗЗД за даним напрямом може відбуватися наступним чином:

- через незадовільний стан здоров'я учнів;
- саморефлексія за результатами аналізу досвіду роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я;
- через оцінки педагогічного колективу, колег, батьків, громадськість.

Логічною виглядає думка про те, що здоров'язбережувальна діяльність учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я неможлива без реалізації рефлексивної функції, яка є домінантою якості вибору, оцінки та загальної регуляції педагогічного процесу за даним напрямом роботи. Все це зумовлює необхідність включення рефлексивного компонента в систему підготовки

майбутнього учителя до здійснення здоров'язбережувальної роботи зазначеного напрямку.

Тому ми визначаємо наступні структурні складники професійної готовності.

Рис.1.3 Структурні складники здоров'язбережувальної діяльності учителя фізичної культури

Закінчуючи змістову характеристику компонентів готовності відмітимо, що кожен компонент виконує властиві тільки йому функції: мотиваційний – стимулюючу; когнітивний – інформаційно-орієнтаційну; практичний – трансляційну; рефлексивний – регулятивну. Між даними компонентами професійної готовності існують певні функціональні зв'язки і залежності, які забезпечують її цілісність і функціональність загалом. Представлений на рис.1.3 ланцюжок компонентів фіксує внутрішні механізми кожного з них, які є необхідними та достатніми для формування складного інтегративного утворення – професійно-педагогічної готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

До провідних ознак ЗЗД зазначеного напрямку, за допомогою яких описується даний процес, відносяться: системність, органічна єдність мети, засобів і змісту діяльності, яка спрямована на оздоровлення сучасної навчальної праці учнів; науковість, яка дозволяє концептуально поєднати мету з логікою досягнення конкретно визначеного результату.

Зіставлення виділених структурних компонентів професійної готовності до здійснення зазначеного напрямку здоров'язбереження з наведеними домінантними ознаками дозволяє виявити наступне: зміст когнітивного компонента формує

професійні знання, серед яких є також знання про спрямованість і призначення даного напрямку здоров'язбереження, про мету їх використання, про сутність поняття «здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я». Одна з головних ознак здоров'язбережувальної освітньої діяльності є її мета – збереження і підтримка здоров'я учнів від впливу негативних складових навчального навантаження, що й визначає власне зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Очікуваним кінцевим результатом цього стає певний рівень досягнутої готовності майбутнього учителя фізичної культури до здійснення даного напрямку ЗЗД.

Мета і зміст професійної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи будуть гармонізовані, погоджені та відповідатимуть один одному, коли оздоровчий ефект, отриманий вчителем фізичної культури в результаті системи заходів, проведених у певний період дасть можливість нівелювати такі негативи сучасних інтенсивних навчальних навантажень, як деформуючий вплив статичного, зорового та нервово-емоційного складових.

Когнітивний компонент професійної готовності в цьому випадку буде повністю відповідати такій ознаці ЗЗД даного напрямку як науковість.

У процесі реалізації ЗЗД зазначеного напрямку провідним для учителя фізичної культури стає визначення значущості поставленої мети, тобто цінності, яку вона має у професійному, особистісному, суспільному аспектах. Як зазначають представники психолого-педагогічної науки В. П. Бездухов, А. В. Бездухов, цінність цілі спрямовує дії на отримання потрібного результату, вони інтегрують і впорядковують послідовність дії й операцій, що дозволяє оцінювати продуктивність дій шляхом зіставлення досягнутих результатів із заздалегідь висунутими прогнозами [20].

У цьому контексті Л. І. Лубишева [169] наголошує, що функція цінності цілі не тільки орієнтує чи регулює дії, але й дає конкретне уявлення про критерії оцінки мети, якою є результат, котрий визначається відповідно до здоров'я учня.

У зіставленні «цінність – ціль», цінність персоніфікується у форму мотиву, презентуючи мотиваційний компонент готовності, а оцінка цілі – рефлексивний компонент готовності. Процес оцінювання результату, що досягається,

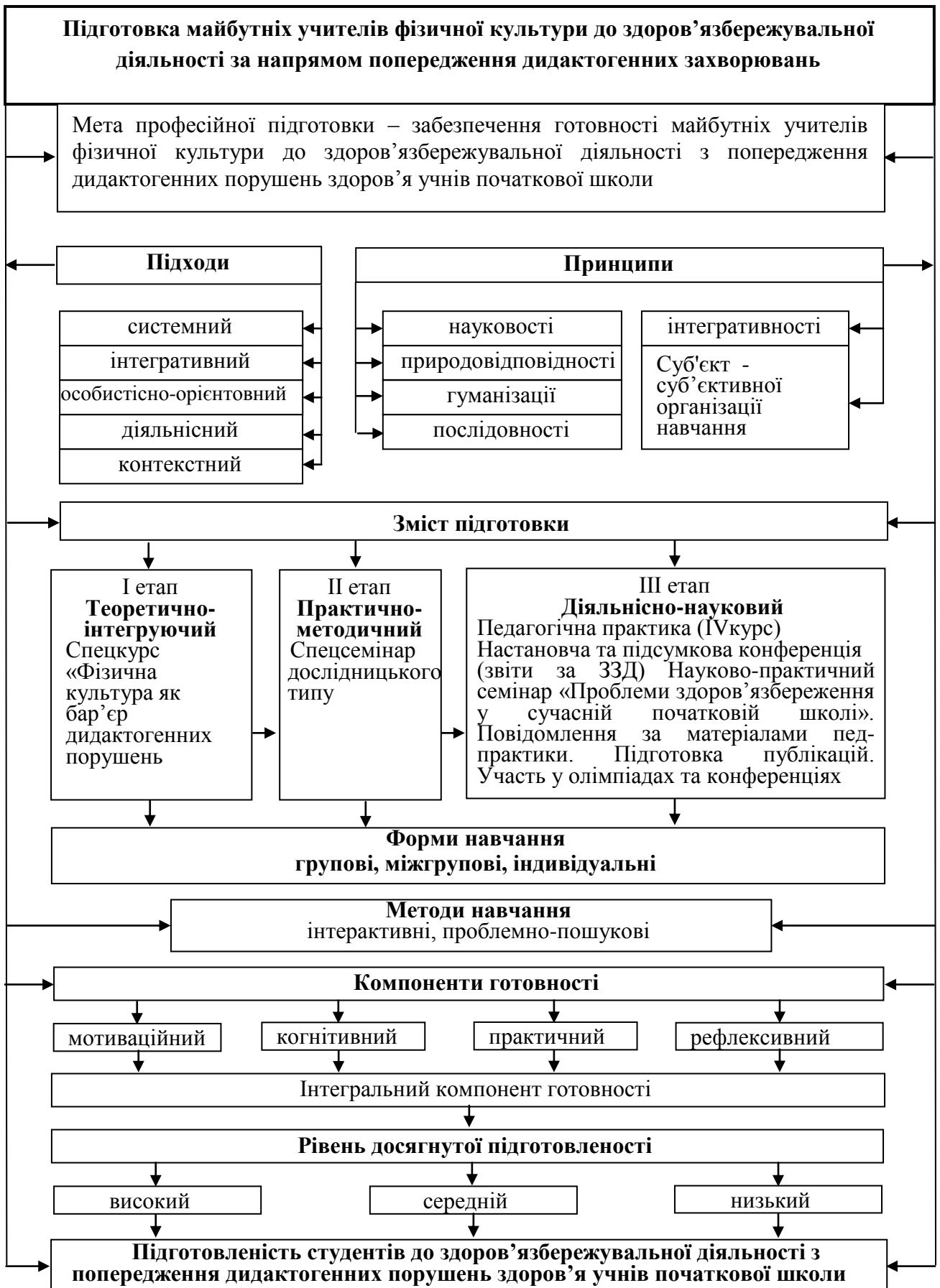
співвідноситься з практичним компонентом. При цьому мета постає вже не просто результатом діяльності, а цінністю цього результату, а визначеність результату – домінуючою ознакою ЗЗД за даним напрямом. Ефективна реалізація практичного компонента готовності дає можливість відтворювати зазначену здоров'язберігаючу освітню діяльність (що дозволяє кваліфікувати ознаку відтворюваності як науковість практичного компонента).

Показниками професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі є наступні:

- рівень поінформованості щодо вибору форм, засобів, дозування вправ, методичних прийомів застосування здоров'язбережувальних технологій з попередження дидактогенних порушень здоров'я з урахуванням закономірностей та вікових, індивідуальних особливостей адаптації організму дітей до навчальних навантажень;
- рівень відповідальності до організації та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі, активність та обізнаність у запровадженні в режим навчального дня виховних оздоровчо-прикладних тренінгів, які забезпечують мінімізацію негативного впливу статичного, зорового, нервово-емоційного компонентів навчальної праці учнів початкової школи;
- здатність до ефективної реалізації обраних технологій здоров'язбереження та розуміння логічної послідовності і функціональної спрямованості обраних засобів, методів та методичних прийомів при їх застосуванні.

Таким чином, процес формування готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності за даним напрямом здійснюється шляхом динамічного функціонування розглянутої системи, в основу якої покладено відповідну навчальну діяльність викладача та студента.

Систему підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної роботи за даним напрямом, можливо представити як достатньо функціональний механізм.

Рис.1.4 Механізм реалізації системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Виходячи з представленого на рис.1.4 механізму реалізації системи формування досліджуваного напрямку готовності, об'єктивно потребує конкретизації зміст професійної підготовки в частині ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. Тобто, кумулятивне втілення потенціалу мотиваційного, когнітивного, практичного і рефлексивного компонентів даного механізму реалізації системи є можливим при дотриманні принципу єдності змістовного і процесуального, що є також свідченням реальності перетворення змісту професійної підготовки у майбутню діяльність педагога. Визначаючи зміст освіти загалом, слід враховувати як зв'язки між складом, структурою і її функціями, так і зв'язки між рівнями вивчення навчального матеріалу та навчального предмета загалом. Таким чином, зміст готовності буде визначатися складом змісту того елемента підготовки, котрий належить до відповідного з компонентів готовності. Зазначимо, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я зосереджений практично в усіх дисциплінах медико-біологічного циклу, теорії та методиці фізичного виховання школярів, валеології, але представлений фрагментарно і безсистемно.

Отже, при визначенні професійно орієнтованих дисциплін за даним напрямом підготовки мова йде про їх удосконалення на основі сфокусованості на здоров'язберезувальній діяльності майбутнього учителя за даним напрямом підготовки, що досягається шляхом дидактичного синтезу необхідного циклу навчальних дисциплін у теоретико-інтегруючий спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи».

Серед підходів до представленої на рис.1.4 схеми виокремлено наступні: системний, інтегративний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний. З огляду на деталізований опис зазначених підходів у доступній науковій літературі зупинимося на тих, що, на нашу думку, є провідними у формування готовності студентів до здійснення здоров'язберезувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Доцільність використання системного підходу як провідного полягає в тому, що вирішення завдань формування готовності студентів за зазначеним

напрямом органічно пов'язано в наші часи з розробкою механізму реалізації системи підготовки майбутнього учителя фізичної культури до основ професійно-педагогічної діяльності. Це можливо вирішувати в межах застосування саме системного підходу, як окремого методологічного напрямку наукового пізнання педагогічних процесів. В якому підготовка вчителя фізичної культури розглядається як система, в якій усі елементи взаємозв'язані та взаємозалежні.

Відповідно до поглядів Ю. К. Бабанського [9] щодо застосування системного підходу при аналізі діяльності учителя, до структури створюваної системи повинні входити наступні підструктури: концептуальні підструктури, тобто принципи, на яких буде базуватися професійна підготовка; нормативні підструктури, що визначають мету, зміст, критерії та, відповідно, окреслюють параметри функціонування моделі; технологічні підструктури, які об'єднують методи та форми професійної здоров'язбережувальної підготовки даного напрямку діяльності.

Крім зазначених підходів, при плануванні нашого педагогічного експерименту було використано контекстний підхід. Загальна спрямованість якого, як зазначають А. О. Вербицький [50], І. Л. Штих [299], продукує потребу проведення аналізу досягнутого рівня професійної компетентності, системної постановки цілей і завдань, створення педагогічних умов, адекватних майбутній професії. Використання контекстного підходу, який реалізується на принципах імітаційного моделювання, технологічності, конструктивної взаємодії, дозволяє забезпечити послідовне та безперервне наближення майбутнього учителя фізичної культури до самостійної педагогічної діяльності на основі поступового перетворення навчальної діяльності у науково-експериментальну, а згодом у навчально-експериментальну.

Використання в нашому дослідженні одразу кількох підходів до вивчення проблеми формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до здійснення роботи у напрямі здоров'язбереження виникає тому, що професійно-педагогічна діяльність є складноорганізованим динамічним об'єктом. Це викликає необхідність залучення так званого багатовимірного інтегративного підходу, що забезпечує адекватність апарату дослідження його

предмета. Як відомо, сутність багатовимірного інтегративного підходу полягає у використанні комплексу підходів для вивчення окремих частин або складних педагогічних систем у цілому. На цьому наголошує ряд дослідників, зокрема В. О. Беліков [27], Г. Г. Гранатов [30], М. В. Козуб [136], В. О. Сластьонін [255, 256] та ін.

Отже, основними структурними елементами розробленої системи є: мета, принципи, зміст, методи, форми навчання, етапи підготовки, компоненти та рівні готовності й результат. Усі структурні елементи механізму реалізації системи спрямовані на формування необхідного рівня підготовленості майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД за новим, продиктованим проблемами сьогодення напрямом – попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Професійну готовність майбутнього учителя до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я можливо визначити як певне інтегративне, структуроване утворення особистості, що має складну системну організацію та багаторівневу ієрархічну структуру, що функціонує як цілісна взаємодія мотиваційного, когнітивного, практичного, рефлексивного компонентів, ступінь спрямованості і зрілості яких визначається конкретністю, адекватністю та ефективністю здоров'язбережувальної роботи, її відповідності принципам педагогічної валеології, а також потребам навчальної праці учнів початкової школи.

1.3. Проблема підготовленості учителів фізичної культури до проведення здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Важливою передумовою розробки методики експериментальної роботи є розуміння необхідності проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. З цією метою було здійснено перший – констатувальний етап експерименту – який було проведено у 2014–2016 рр. на базі КЗ «КОШПО ім. В. Сухомлинського». Основними завданням констатувального етапу

експериментальної роботи було вивчення стану навчальної роботи з формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. Розв'язання зазначених завдань можливе за умови отримання об'єктивної інформації про стан готовності студентів до здійснення ЗЗД зазначеного напрямку, основні напрямки та рівень цієї роботи вчителів-практиків.

У першій частині констатувального етапу експерименту вивчалися уявлення учителів про доцільність та спрямованість ЗЗД у початковій школі. Важливим було також отримання даних саме від учителів-практиків про їх «відчуття» гостроти проблеми попередження та виникнення дидактогенних порушень здоров'я, формування і прояви яких починаються власне у початковій школі при набутті дитиною «професії учня». Отримана інформація дала підстави для визначення змісту і методики наступного формувального експерименту. Тому вирішувалися наступні завдання:

1. Вивчити уявлення та думки учителів фізичної культури про існуючу систему здоров'язбереження учнів початкової школи.
2. Визначити потребу, зміст та спрямованість оздоровчої роботи учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Для розв'язання зазначених завдань були використані методи анкетування, бесіди, педагогічного спостереження за практикою ЗЗД в початкових класах, вивчення передового досвіду роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. Для обробки кількісних даних результатів анкетування була використана рейтингова оцінка, яка визначала схильність респондента до тієї чи іншої думки. Рейтингова оцінка вираховувалася за середнім балом. Отримані дані вираховувалися за величиною збільшення опрацьованих результатів.

В анкетуванні брали участь учителі фізичної культури – слухачі курсів підвищення кваліфікації в кількості 89 осіб та учителі початкових класів, які проводять фізкультурно-оздоровчу роботу, включаючи уроки фізичної культури в закріплених за ними класах – 67 осіб.

Залучення до опитування учителів початкових класів, що проводять уроки фізичної культури та фізкультурно-оздоровчу роботу, дозволяє побачити всі потреби і недоліки шкільної фізичної культури з позиції цілісності навчального процесу, а необхідність розв'язання проблеми попередження дидактогенних порушень здоров'я як обов'язковий елемент культури навчальної праці учня.

Порівняльний аналіз анкет (Додаток А) показав, що з 98 опитаних учителів фізичної культури 92 має вищу спеціальну освіту, 2 – вищу педагогічну освіту, 4 – середню спеціальну освіту. Стаж роботи респондентів складає: до 5-ти років – 9 осіб; до 10-ти років – 36 осіб; до 15-ти років – 28 осіб; до 20-ти років – 25 осіб. Другу кваліфікаційну категорію мають – 16 осіб, першу – 47 осіб, вищу – 31 особа. Четверо опитаних є учителями-методистами.

З 67 вчителів початкових класів (Додаток Б) – 58 мають вищу спеціальну освіту, а 9 – середню спеціальну. Стаж роботи до 5-ти років мають 4 особи; до 10-ти років – 31 особа; до 15-ти років – 19 осіб; до 20-ти років – 13 осіб. Другу кваліфікаційну категорію мають 14 осіб, першу – 31 особа, вищу – 16 осіб, учителями-методистами є 6 осіб. Таким чином, характеризуючи опитаний контингент учителів, можна стверджувати, що це фахівці переважно з досить значним досвідом практичної роботи та високим освітнім і фаховим рівнем.

За опрацьованими даними анкети, переважна більшість учителів початкової школи – 85,2% та учителі фізичної культури – 87,2% одностайні в тому, що сучасний рівень навчальних навантажень негативно впливає на стан здоров'я учнів, але оцінки щодо інтенсивності цього негативного впливу досить суттєво різняться. Так 25,4% учителів початкових класів вважають, що протягом навчання у початковій школі стан здоров'я дітей значно погіршується, а число учителів фізичної культури, які відмічають погіршення стану здоров'я дітей сягає, 39,4% опитаних. Різниця в оцінках може полягати у тому, що учитель початкової школи за своїм статусом може спостерігати за учнями лише чотири роки, а в учителя фізичної культури є унікальна можливість здійснювати моніторинг фізичного розвитку, фізичної та функціональної підготовленості, соматичного здоров'я дитини протягом усього періоду навчання у школі.

Необхідність проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи визнають понад 80% учителів початкових класів та більше половини (54,6%) учителів фізичної культури, що свідчить про їх меншу обізнаність з гостротою даної проблеми.

Усвідомлення учителями початкових класів причинно-наслідкових зв'язків між напруженою учнівською працею і формуванням механізмів патогенезу, які через певний час діагностуються лікарями як шкільні (тобто набуті в процесі шкільного навчання) форми сколіозу, акомодативні (тобто теж шкільні) форми короткозорості, численні невротичні стани, об'єднані назвою «шкільні неврози» та ін., є принципово важливим для розуміння того, які вимоги висуває до вчителя фізичної культури сучасна школа, щоб навчання не забирало здоров'я дітей.

Зафіксована недооцінка меншою частиною учителів фізичної культури можливості проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я є свідченням традиційних, але, на жаль, уже застарілих цільових установок у підготовці майбутнього учителя фізичного виховання, як фахівця навчальної, спортивно-масової та оздоровчої роботи взагалі, безвідносно до ергономічного профілю вимог до організму дітей, сучасного навчального процесу початкової школи. Підтвердженням правомірності такого судження був вибір найбільш перспективних та ефективних напрямів оздоровчої роботи у початковій школі, де третина учителів початкових класів обрали проведення щоденного оздоровчого супроводу навчального процесу. Більша половина учителів фізичної культури – 58,6 % традиційно обрала найбільш перспективним та ефективним шляхом підвищення рухової активності учнів за рахунок активізації позакласної фізкультуро-оздоровчої роботи (зокрема секційної, гурткової, організації змагань та спортивних свят).

Цікавим у цьому питанні було також те, що 25,2% учителів початкових класів розглядають оптимізацію навчальних навантажень на основі зменшення їх обсягу та інтенсивності як пріоритет у збереженні здоров'я учнів, що опосередковано підтверджує розуміння залежності між рівнем навчальних навантажень та здоров'ям учнів, а 23,1% віддають перевагу пошуку та застосуванню інноваційних оздоровчих технологій, яких потребує характер навчальної праці учнів, тобто тих методик, які

дозволяють зменшити «здоров'явитратні» компоненти навчальної праці. Серед учителів фізичної культури менше 12,9% надали перевагу оптимізації навчальних навантажень, що вказує на певне нерозуміння природи виникнення дидактогенних порушень здоров'я у переважній більшості опитаних. Насторожує також те, що менше 6,1% бачить застосування інноваційних оздоровчих технологій серед перспективних напрямів здоров'язбереження учнів початкової школи, що вказує на певний консерватизм у поглядах та стримане ставлення до нововведень, зокрема до застосування інноваційних оздоровчих технологій.

При визначенні рейтингу потенційної небезпечності для здоров'я учнів компонентів інтенсивної навчальної праці вчителі початкових класів оцінили запропоновані варіанти практично як рівнозначні. Так статичний компонент, пов'язаний з тривалим сидінням за партою, отримав 33,3%, нервово-емоційний компонент, пов'язаний з хвилюванням та розумовим напруженням, – 31,4%, а зоровий компонент, який пов'язаний з роботою в ближній зоні (читання, письмова робота та ін.), – 70,2% опитаних. Учителі фізичної культури найнебезпечнішими в напруженій учнівській праці визначили статичний компонент – 46,2% та нервово-емоційний компонент – 30,6%.

Порівняння отриманих рейтингів з нозологічним профілем дидактогенної захворюваності учнів початкової школи, за даними різних науковців та дослідницьких центрів, свідчить, що думки учителів фізичної культури є більш наближеними до них. Але безпека зорового компонента виглядає при цьому заниженою – 12,9%. Найменшу увагу вчителі початкових класів та учителі фізичної культури приділили чиннику невідповідності санітарно-гігієнічних умов проведення навчальних занять (рівень та якість освітлення, температурний режим, відповідність шкільних меблів, інвентаря, обладнання та ін.). Можливо, це пов'язано з тим, що в останні кризові роки учителі, на жаль, «звикли» (стерпілися) з тим, що вимоги шкільної гігієни не витримуються у зв'язку з незадовільним фінансуванням освітніх закладів країни. Холодні класи, промерзлі взимку спортивні зали, низькі чи зависокі парти, майже цілковита відсутність спортивного інвентаря і обладнання та інші негаразди сприймаються як звичайний стан речей.

Питання про заходи здоров'язбереження, які проводяться у початковій школі, дало можливість виявити, що, крім уроків фізичної культури та фізкультпауз і фізкультхвилинок, від колишньої системи фізичного виховання нічого не залишилось. Інші заходи (гімнастика до занять, динамічні перерви, заняття в гуртках або спортивних секціях, спортивні змагання та свята) практично не проводяться. Тому цілком очевидно, що подолати зростання дидактогенних порушень здоров'я залишки старої системи фізичного виховання школярів не спроможні.

Наступне питання анкети стосувалося визначення учителями небезпечних компонентів інтенсивної учнівської праці і вимагало визначитись у функціональних системах організму учнів, які найбільше потерпають від надмірних навчальних навантажень. Учителі початкових класів точно відтворили рейтинг перших трьох компонентів учнівської праці, які негативно впливають на відповідні функціональні системи. Це опорно-рухова система (вплив статичного компонента) – 32,8%; центральна нервова система (вплив нервово-емоційного компонента навчання) – 27,6%; зорова система (вплив зорових робіт у ближній зоні бачення при читанні та письмових роботах) – 21,7%. В учителів фізичного культури співвідношення було зафіксоване лише за першим компонентом – статичними навантаженнями і, відповідно, опорно-руховою системою – 67,1%. Другою системою за вразливістю було визначено серцево-судинну – 15,4%, а третьою – зорову – 6,9%. Це, на нашу думку, теж є вагомим свідченням того, що вчителі початкових класів більш глибоко розуміються на проблемі виникнення і механізмах розвитку дидактогенних порушень здоров'я.

Серед питань, які стосувалися недостатнього рівня організації та проведення оздоровчої роботи у початковій школі, було визначення рівня значущості чинників, які заважають або гальмують проведення цієї діяльності. Учителі початкових класів найбільш негативними чинниками, що заважають в організації і проведенні оздоровчої роботи, вбачають брак інвентаря, обладнання та місць для занять – 36,4% і низьку вмотивованість учителя (у зв'язку з відсутністю фінансування даного виду роботи) – 27,6%. Показово, що третім за значущістю (а практично другим-третім) став чинник дефіциту знань в галузі сучасного здоров'язбереження – 26,2% опитаних.

В учителів фізичного виховання рейтинг гальмівних чинників мав дещо інший вигляд. Найбільшим негативом вони вважають відсутність фінансування позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи у початковій школі – 39,4%, брак інвентаря, спортивного обладнання та місць для фізкультурно-оздоровчих занять – 28,0%, дефіцит часу для організації та проведення оздоровчої роботи у початковій школі – 17,6%, на недостатність знань в галузі сучасного здоров'язбереження вказало лише 10,6% респондентів. Заслуговує на увагу також те, що серед інших негативів 4,4% опитаних вказали на дискримінаційне ставлення до предмета «фізична культура» у початковій школі.

Щодо напрямів покращення підготовки майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учителів початкових класів обрали підвищення рівня методичної підготовки – 28,9%, практичної підготовки – 29,7%, науково-теоретичної – 17,6%, організаційно-менеджерської – 18,1%, а шляхи покращення підготовки майбутнього учителя, на думку вчителів фізичної культури, полягають у наступному: на думку 18,6% – це підвищення методичної підготовки, 21,6% – практичної підготовки, 19,1% – організаційної та менеджерської підготовки, науково-теоретичної – 16,7%, а дослідницької підготовки – лише 3,8% опитуваних.

При визначенні співвідношення міри відповідальності за стан здоров'я учнів початкової школи між учителями фізичної культури та учителями початкових класів переважна частина вчителів початкових класів (до 80%) вважають більш відповідальними себе, пропонуючи при цьому співвідношення 3:1. Учителі фізичної культури поділяють таку відповідальність між собою та учителями початкових класів порівну, тобто 1:1, про що зазначили 67,2% опитаних.

Узагальнюючи дані проведеного опитування, можна прийти до наступних висновків: учитель фізичної культури у спрямованості своєї професійної діяльності відірваний від потреб здоров'язбереження сучасного навчального процесу початкової школи; фізкультурно-оздоровча робота у початковій школі повинна містити окремий напрямок з попередження утворення дидактогенних порушень здоров'я внаслідок постійної інтенсифікації навчальної праці учнів; учитель фізичної культури до

проведення системної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі не готовий.

З метою вивчення сучасних позитивних напрямів пошуку шляхів здоров'язбереження та визначення ролі вчителя фізичної культури в роботі з попередження дидактогенних порушень здоров'я була проведена бесіда з директорами загальноосвітніх шкіл, які є учасниками міжнародного проекту «ЕМШСЗ». Відповідно до вимог Європейської комісії, ВООЗ та Ради Європи, це заклади освіти, педагогічні колективи яких за власним бажанням прийняли рішення про включення в число найголовніших пріоритетів своєї діяльності питання щодо здоров'я учнів та співробітників. Тому були визначені конкретні оперативні та перспективні завдання, впроваджені відповідні педагогічні, медико-профілактичні, гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, спортивно-масові, психологічні та інші технології, які спрямовані на формування в учнів навички здорового способу життя, валеологічний світогляд, що буде сприяти збереженню здоров'я школярів.

Для проведення бесіди був використаний дискусійний майданчик творчої майстерні «У форматі здоров'я плюс» Всеукраїнського науково-практичного семінару «Формування духовно-моральної компетентності учня в умовах Школи культури здоров'я», який проходив 21–22 жовтня 2015 року на базі КЗ «КОПШО ім. В. Сухомлинського», міської загальноосвітньої школи № 31 та Веселівської загальноосвітньої школи I–III ступеня Кіровоградського району. При підготовці до проведення бесіди були сформульовані наступні основні питання.

1. Які напрями здоров'язбереження розвиваються у Вашій початковій школі?
2. Які здобутки Вашої школи у покращенні здоров'я дітей та які проблеми виникли при організації і проведенні роботи зі здоров'язбереження після набуття статусу «школи сприяння здоров'ю»?
3. Яким вимогам має відповідати учитель фізичної культури у «школі сприяння здоров'ю»?
4. Що має бути змістом роботи вчителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи?

5. Якою мірою робота «вашого» учителя фізичної культури сприяє попередженню дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи та які шляхи її покращення?

При аналізі відповідей, отриманих в процесі обговорення питання: «Які напрями здоров'язбереження розвиваються у Вашій початковій школі?» було визначено, що найбільш поширеними напрямками здоров'язбереження у школах сприяння здоров'ю Кіровоградського регіону є декілька.

Гігієнічний напрямок, реалізація якого полягає у намаганні керівництва шкіл та педагогічних колективів втримати мінімум гігієнічних вимог до матеріальної бази, інвентаря, обладнання для організації навчального процесу. Органічною складовою цього напрямку є гігієнічне виховання учнів від 6 до 17 років. Опитані відзначають, що знання з гігієни життєдіяльності школярів мають підтримувати і стверджувати на практиці батьки, але рівень їхніх знань для цього часто виявляється недостатнім, а гігієнічні устої родини інколи прямо суперечать отриманим в школі знанням.

Другий напрямок визначають за аналогією з назвою шкільного предмета як безпека життєдіяльності. Сутність напрямку полягає в інформуванні про потенційну небезпеку побутових травмонебезпечних чинників та у формуванні стійких стереотипів поведінки в різних екстремальних життєвих ситуаціях, що дозволить зняти або мінімізувати фактори ризику отримання побутових та шкільних травм.

Наступний напрямок – педагогічна валеологія, який респонденти визначають як навчання і виховання школярів з метою формування міцної життєвої установки на здоров'я і здоровий спосіб життя у різному віці, починаючи з раннього. Це складне поняття, яке інтегрує в собі такі компоненти, як валеологічна освіта, валеологічне навчання, валеологічне виховання та валеологічна культура.

Під валеологічною освітою опитані розуміють безперервний процес навчання, виховання і розвитку здорової людини, спрямований на формування системи теоретичних знань та практичних навичок поведінки і діяльності, що забезпечують ціннісне ставлення до особистого здоров'я, а також здоров'я оточуючих. Валеологічне навчання трактується ними як процес формування знань про закономірності становлення, збереження і розвитку здоров'я людини, оволодіння

уміннями збереження та удосконалення особистого здоров'я, здатності будувати власний здоровий спосіб життя. Валеологічне виховання розглядається опитаними як процес формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей. Результатом валеологічної освіти має стати валеологічна культура учня, яка передбачає знання своїх гігієнічних, генетичних, фізіологічних та психологічних можливостей, методів і засобів контролю, збереження і розвиток свого здоров'я. У цьому зв'язку опитані керівники шкіл відзначають потребу в системності валеологічної освіти, оскільки вона пов'язана з іншими видами виховання, насамперед, розумовим та фізичним.

Керівники та педагогічні колективи шкіл сприяння здоров'ю, які обрали валеологічний підхід до організації навчально-виховного процесу (ЗОШ I-III ступеня № 31 м. Кіровограда, директор – Т. І. Тиханська, Веселівська ЗОШ I-III ступеня Кіровоградського району, директор – В. Г. Хлань), за 3–4 роки роботи встигли напрацювати і випробувати в умовах багаторічного педагогічного експерименту педагогічні системи реалізації валеологічної освіти учнів, сутність яких полягає у взаємозв'язку підсистем, які доповнюють одна одну і, будучи частинами єдиного освітнього процесу, сприяють створенню необхідних умов для формування особистості учнів, допомагають психофізичному і морально-духовному розвитку дитини.

Уточнюючі питання дозволили конкретизувати, що такими підсистемами є:

1. Діагностика первинних валеологічних знань, створення бази даних валеологічної характеристики учнів, батьків, педагогічного колективу.
2. Формування валеологічної грамотності (валеологічний всеобуч учнів, педагогічних працівників, батьків).
3. Діагностика індивідуальних, психосоматичних, конституційних, соціально-духовних показників особистості – моніторинг здоров'я й адаптації, який проводиться на початку і в кінці кожного навчального року.
4. Валеологічний підхід до навчального процесу.
5. Оздоровча робота у навчальній та позаурочній час.

б. Рекреаційні, корекційні та реабілітаційні заходи для учнів та педагогічного колективу.

Керівники зазначених шкіл сприяння здоров'ю наголошують, що центральною ланкою в системі валеологічної освіти школярів є формування валеологічної грамотності учнів. Цей процес здійснюється через передачу знань, формування умінь та навичок збереження і зміцнення здоров'я під час вивчення різних навчальних предметів, зокрема уроки валеології, фізичної культури, біології, основ безпеки життєдіяльності людини. На цих уроках учні одержують знання про фізичне, психічне і духовне здоров'я, про будову організму та функціонування різних його систем, про взаємодію людини з навколишнім світом, а також набувають необхідні вміння і навички догляду за своїм тілом, керування психофізичним станом, опановують правила поведінки в різних надзвичайних ситуаціях.

Формування валеологічної грамотності, як уточнюють опитані, здійснюється і в процесі вивчення інших шкільних предметів природничо-наукового та гуманітарного циклів, які уможливають пізнання основних законів людського буття, місця людини в природі, ознайомлення з традиціями народної культури, пов'язаними зі здоров'ям людини. Крім того значне місце посідають позакласні заходи: диспути, ігри, тренінги, спільні оздоровчі заняття. Таким чином, педагогічна валеологія є найбільш широким напрямом, який вбирає в себе інші (зазначені вже гігієнічний та безпеки життєдіяльності) і на думку опитаних директорів, є одним із найбільш перспективних для організації навчально-виховного процесу в школах сприяння здоров'ю, оскільки дозволяє системно проводити роботу в найрізноманітніших напрямках здоров'язбереження учнів.

Друге питання бесіди мало констатувати здобутки і виявити проблеми, з якими стикаються керівники та педагогічні колективи шкіл сприяння здоров'ю у своїй повсякденній роботі. Серед здобутків опитані відмічали лише певні тенденції до зменшення загальної захворюваності учнів, але, на жаль, це не підкріплювалося статистичними даними. Зазначалися позитивні зміни у поглядах і ставленні учнів до власного здоров'я та здоров'я своїх рідних, близьких, товаришів, що виражалось у підвищенні ціннісної орієнтації до питань, пов'язаних зі станом здоров'я.

Опитані відзначали створення більш сприятливих, комфортних для здоров'я умов шкільного середовища (побудова міні-котелень, заміна шкільних меблів, ремонтні та впорядкувальні роботи в класних приміщеннях, спортивних залах, майданчиках, створення рекреаційних зон та ін.). Було також відмічено розвиток співробітництва між школою, батьками і громадськістю.

Щодо труднощів, з якими зіштовхувалися школи сприяння здоров'ю, то найбільш типовими вказують наступні: необхідність переосмислення спрямованості власної професійної діяльності на основі принципів валеологічної педагогіки у значної кількості учителів. Це надзвичайно важливо, але важко зробити відразу, по команді. Розуміння того, що знання навчальних предметів за «будь-яку ціну» – це не потрібно, шкідливо, негуманно приходить до учителя не відразу, особливо якщо педагог зі стажем та певними професійними здобутками. Але в цьому керівникам допомагає набутий добровільно (за згодою педагогічного колективу) статус школи сприяння здоров'ю за умови участі у міжнародному проекті – «ЄМШСЗ», який уособлює ідею прийняття імператива здоров'я учня за будь-яких обставин та навчальних ситуацій. Саме тому опитані відносять проблему формування валеологічного світогляду вчителя до числа стратегічно важливих. Складність цього питання, полягає також у тому, що статус школи сприяння здоров'ю навантажує кожного учителя значною додатковою науковою, методичною, організаційною, пропагандистською роботою з найрізноманітніших питань здоров'язбереження, що вимагає досить багато зусиль. Тому праця учителя в цьому напрямку об'єктивно потребує гідних моральних та матеріальних стимулів.

Наступна проблема діяльності шкіл сприяння здоров'ю полягає у надкритичному стані та нагальній потребі розвитку потенціалу шкільної медичної служби охорони здоров'я, яка була б спроможна фахово, оперативно надавати широкопрофільну першу допомогу, контролювати динаміку «третіх станів здоров'я», хід амбулаторного та постлікарняного лікування, реабілітаційний період захворювань і здійснювати фаховий моніторинг поточного фізичного розвитку, стану здоров'я, функціональної підготовленості до навчальних навантажень та активно підтримувати валеологічне виховання учнів через заходи, що сприяють збереженню і зміцненню

здоров'я учнів. На жаль, досить типовою картиною у цьому плані є наявність лише медпрацівника, який інколи працює неповний робочий день і вирішити зазначені завдання неспроможний.

Однією з актуальних у опитаних вважається проблема науково-методичного супроводу процесу реорганізації та зміни підходів у проведенні навчально-виховного процесу у школах сприяння здоров'ю. Протиріччя, які виникають у зв'язку з відходом від філософії традиційного стандартно-нормативного підходу в отриманні знань, умінь, навичок всіма учнями, що неминуче породжує такі «побічні ефекти», які підривають психосоматичне здоров'я учнів. А сприйняття концепції особистісно-орієнтованої освіти, провідними принципами якої є культурна та природна доцільність, індивідуально-особистістний підхід, що знаходяться набагато ближче до здоров'язбережувальної педагогіки, конче потребує відповідної наукової, методичної літератури, зв'язку шкіл сприяння здоров'ю з науковцями, проведення науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів, спілкувань, вивчення та обміну досвідом між учасниками проекту єдиної мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Серед «традиційних» труднощів у діяльності мережі шкіл сприяння здоров'ю опитані відзначають недостатнє фінансування цих закладів та формальність і декларативність допомоги органів місцевої виконавчої влади.

Одне з центральних питань бесіди було спрямовано на виявлення та конкретизацію вимог, яким має відповідати учитель фізичної культури школи сприяння здоров'ю. Узагальнені отримані відповіді свідчать про наступне:

- учитель фізичної культури має бути яскравим носієм валеологічної культури, взірцем гармонії духу та тіла. Його заклики до здорового способу життя мають відповідати особистому життю і переконанням;
- учитель фізичної культури має подолати типові недоліки свого предмета. Шкільна фізична культура має позбавитись муштри та авторитаризму, що проявляється через страх дітей перед нормативами. Індивідуальний підхід до учня, його фізичних можливостей має домінувати над нормативним;
- учитель фізичної культури школи сприяння здоров'ю має вирости з учителя-предметника в організатора процесу фізичного виховання на основі педагогічної

валеології, перетворивши його на систему загального обов'язкового навчання здоров'ю;

- учитель фізичної культури має постійно вдосконалювати оздоровчу спрямованість шкільної системи фізичного виховання за рахунок не стільки кількісних змін, скільки якісного насичення змісту занять;
- учитель фізичної культури має бути знавцем сучасних оздоровчих систем, досконало володіти технологіями оздоровлення учня засобами фізичних вправ та середовищних чинників. Він має бути науковим, методичним, організаційним консультантом і порадиником у питаннях здоров'я, фізичного розвитку, рухової підготовки при спілкуванні з самим учнями, колегами-учителями, а також батьками;
- учитель фізичної культури у своїй професійній діяльності повинен домагатися, щоб фізична культура в школі сприяння здоров'ю забезпечила сприятливі умови для розвитку не тільки фізичних здібностей, але й духовних, моральних якостей дитини;
- учитель фізичної культури має створювати навколо себе здоров'язбережувальне середовище, облаштовуючи для цього відповідну матеріальну базу, організовуючи заняття з відстаючими, ослабленими і тими дітьми, що мають відхилення від нормального стану здоров'я, допомагаючи своїм колегам-предметникам теж стати учителями здоров'я;
- результати роботи учителя фізичної культури у школі сприяння здоров'ю, критерії оцінювання його праці мають знаходитися у площині досягнутого рівня здоров'я, показників гармонійності фізичного розвитку, культури рухів, позитивної мотивації учнів до щоденних занять фізичними вправами;
- критерієм професіоналізму вчителя фізичної культури школи сприяння здоров'ю має стати характер відносин між ним та учнями.

Цікавими, на наш погляд, були думки керівників шкіл сприяння здоров'ю щодо їх бачення змісту роботи учителя фізичної культури у попередженні дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, які зводились до наступного: частина опитаних вважає, що учитель фізичної культури повинен організовувати та допомагати у проведенні заходів рухового режиму протягом навчального дня учнів початкової школи. Це гімнастика до занять, динамічні

перерви, години здоров'я у групах подовженого дня, спортивні заходи (свята, змагання), гурткова та секційна робота. У цьому він має тісно співпрацювати з учителями початкових класів, допомагаючи складати комплекси вправ для гімнастики до занять, «малих» форм фізичного виховання (фізкультпаузи та фізкультхвилинки на загальноосвітніх уроках), розробці документації, підготовці до змагань дітей та організації суддівства.

Таким чином ставиться своєрідний бар'єр, нормалізується щоденний обсяг рухів, обмежений навчанням, який виконує профілактичну функцію, попереджаючи виникнення дидактогенних порушень здоров'я; інша частина опитаних, принципово не заперечуючи зазначеного підходу, ефективно вирішення проблеми дидактогенних порушень здоров'я вбачає у використанні під час проведення оздоровчих заходів сучасних оздоровчих технологій, спрямованих на мінімізацію негативного впливу статичного, зорового та психоемоційного компонентів навчальної праці. Так пропонується до застосування відповідні вправи з оздоровчо-тренувальних методик Е. С. Аветисова, М. М. Амосова, У. Г. Бейтса, П. Брега, Г. Г. Демірчогляна, П. І. Деннісона, Н. Н. Кольцової, М. Д. Корбетт, М. Норбекова та ін. Функція учителя фізичної культури має полягати у напрацюванні методичних розробок та адаптації зазначених оздоровчих систем до формату, умов і заходів, які практикуються в системі фізичної культури учителів початкової школи. Оздоровча ефективність таких здоров'язбережувальних заходів буде значно вищою, що дозволить більш успішно розв'язувати проблему поширення дидактогенних порушень здоров'я серед молодших школярів. Заключне питання бесіди мало виявити, наскільки ефективна робота учителя фізичної культури школи сприяння здоров'ю щодо попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи та передбачало конкретизацію шляхів її покращення. Основним рефреном відповідей було те, що всі опитані оцінили цю роботу як недостатню. Аргументація такої оцінки полягала в тому, що рівень загальної та дидактогенної захворюваності за роки навчання у початковій школі невпинно зростає. Простежується сумна закономірність: чим більший шкільний стаж дитини, тим більшу кількість відхилень у стані здоров'я та хвороб вона набуває.

Висновки до першого розділу

Сучасний процес стрімкої інтенсифікації шкільного навчання розширює межу обсягів навчальних навантажень до 33% і більше добового бюджету часу, висуває все більш високі вимоги до стану здоров'я учнів, породжуючи цим одне з глобальних протиріч шкільної освіти, що поглиблюється надзвичайно швидкими темпами.

Сутність протиріччя полягає в тому, що зростаючі навчальні навантаження викликають масову появу дидактогенних порушень здоров'я, нозологія яких безпосередньо пов'язана з негативним впливом статичного, зорового та нервово-емоційного компонентів навчальної праці учнів початкової школи. Тому з метою збереження здоров'я учнів організація навчального процесу початкового шкільного навчання має включати ЗЗД учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я. Це досягається за рахунок відповідної професійної готовності, насамперед, учителя фізичної культури до організації і проведення щоденного оздоровчо-прикладного супроводу процесу навчання молодших школярів.

Вивчення стану проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти щодо організації та проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи показало, що формування професійної готовності відбувається загалом безсистемно та фрагментарно. Переважна більшість викладачів сутність професійної підготовки студентів до ЗЗД у початковій школі продовжує вбачати лише у підвищенні рухової активності засобами й формами спортивно-масової роботи. При цьому мало враховуються особливості початкового періоду навчання, перебіг якого відбувається за закономірностями адаптації організму учнів до навчальної праці.

Дидактогенні порушення здоров'я школярів розглядаємо як проміжкові стани функціональних відхилень в організмі учнів, які межують з хворобою і є наслідком інтенсивного впливу статичного, зорового або психоемоційного компонентів навчального навантаження.

Здоров'язбережувальна діяльність з попередження дидактогенних порушень здоров'я – це спеціально організований напрямок роботи учителя фізичної культури, що має на меті попередження дидактогенних порушень здоров'я, який спрямований на реалізацію таких заходів, методів і форм фізичного виховання, що удосконалюють процес навчання у початковій школі, забезпечуючи повноцінний оздоровчо-тренувальний супровід навчальної праці.

Професійну готовність майбутнього учителя до ЗЗД за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я визначаємо як певне інтегративне, структуроване утворення особистості, що має складну системну організацію та багаторівневу ієрархічну структуру, що характеризується цілісною взаємодією мотиваційного, когнітивного, практичного, рефлексивного компонентів, ступінь спрямованості і зрілості котрих визначається конкретністю, адекватністю та ефективністю здоров'язбережувальної роботи, її відповідністю принципам педагогічної валеології, а також потребам навчальної праці учнів початкової школи.

Запроваджено механізм реалізації системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, який складається з наступних елементів: мети (забезпечення готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД за зазначеним напрямом), підходів (системний, інтегративний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), принципів (науковості, природовідповідності, гуманізації, послідовності, інтегративності), етапів підготовки (теоретично-інтегруючий, практично-методичний, діяльнісно-науковий), форм навчання (групові, міжгрупові, індивідуальні), методів навчання (інтерактивні, проблемно-пошукові), критеріїв та рівнів готовності (мотиваційний, когнітивний, практичний, рефлексивний), рівнів сформованості професійної готовності (високий, середній, низький);

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту свідчить про необхідність проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, що відзначають понад 80% вчителів початкових класів та 54,6% учителів фізичної культури. Усвідомлення учителями причинно-

наслідкових зв'язків між напруженою учнівською працею і формуванням механізму патогенезу, який після закінчення початкової школи трансформується у набуті в процесі навчання шкільні форми сколіозу, акомодативні (теж шкільні) форми короткозорості, численні невротичні стани, об'єднані назвою «шкільні неврози», є чітким дороговказом нового напрямку здоров'язбережувальної підготовки майбутнього учителя фізичної культури – напрямку попередження дидактогенних порушень здоров'я. Зафіксована недооцінка меншою, але все ж значною частиною учителів фізичної культури можливості проведення оздоровчої роботи за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я є свідченням традиційних, але, на жаль, уже застарілих цільових установок у підготовці майбутнього учителя фізичної культури як фахівця з навчальної, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи взагалі, без урахування нагальних ергономічних та психофізичних вимог сучасного навчального процесу початкової школи.

На основі вивчення роботи кращих шкіл сприяння здоров'ю Кіровоградського регіону було визначено, що учитель фізичної культури у традиційній своїй навчальній та позаурочній діяльності виявляється відірваним та ізольованим від потреб здоров'язбереження сучасного навчального процесу початкової школи. ЗЗД у початкових класах шкіл сприяння здоров'ю поступово набирає обрисів оздоровчо-прикладного тренінгу, який супроводжує навчальний процес на основі сучасних досягнень сучасної валеології. Знайти і реалізувати себе як організатора та одного з керівників здоров'язбереження за новим напрямом роботи попередження дидактогенних порушень здоров'я у початкових класах учитель фізичної культури поки що неспроможний.

Окреслено та розглянуто перспективні шляхи модернізації підготовки студентів до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я на основі співпраці закладів вищої фізкультурної освіти з школами сприяння здоров'ю – учасниками міжнародного проекту, започаткованого Європейським Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я і Радою Європи «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». У контексті нашого дослідження головна мета даного проекту є надзвичайно близькою, але більш масштабною, оскільки передбачає напрацювання моделей діяльності таких

зкладів освіти, які ефективно сприятимуть збереженню здоров'я учнів і вчителів через формування необхідного для цього соціального і фізичного освітнього простору та спрямованої роботи з валеологізації всіх складових навчально-виховного процесу. Зроблено деталізований аналіз концепції діяльності НВО № 31 м. Кропивницького. На прикладі діяльності шкіл сприяння здоров'ю показано, що магістральний шлях поліпшення підготовки фізкультурних кадрів лежить у площині розв'язання протиріччя між стрімко зростаючими вимогами освітньої галузі та суспільства загалом і низьким рівнем реалізації здоров'язбережувального потенціалу шкільної фізичної культури.

Саме тому підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я, на нашу думку, необхідно досягати на основі об'єктивної оцінки перспектив модернізації навчального процесу у ЗВО з урахуванням здобутків вітчизняної та світової педагогічної теорії і практики, вимог Болонського процесу та вивчення практичних результатів участі України у міжнародному проекті «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».

Таким чином, виявлено недоліки існуючої підготовки майбутнього учителя фізичної культури, які створюють протиріччя між потребами передової практики та рівнем і спрямованістю процесу формування учителя, насамперед як фахівця з оздоровчої фізичної культури, який буде здатний розв'язати проблему попередження дидактогенних порушень здоров'я молодших школярів.

Список використаних джерел до першого розділу

1. Адаптация организма учащихся к учебной и физической нагрузкам / [под ред. А. Хрипковой, М. Антроповой]. – М.: Педагогика, 1982. – 240 с.
2. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Анохина Г. М. Личностно адаптированная система обучения: методология, психология, технология [Текст] / Г. М. Анохина. – Воронеж: ВО-ИПКРО, 2002. – 322с.
4. Антоненко О. В. Формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до роботи в сучасній загальноосвітній школі / О.В.Антоненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 10. – С. 79–81.
5. Антропова А. П. Индивидуализация процесса осуществления здоровьесберегающей функции физического воспитания детей старшего дошкольного возраста [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А. П. Антропова.– Челябинск, 2001. – 171с.
6. Антропова М. В. Умственная работоспособность и состояние здоровья младших школьников, обучающихся по разным педагогическим системам [Текст] / М. В. Антропова, Г. В. Бардина, Л. М. Кузнецова // Физиология человека. – 1998. – Т. 24. – № 5. – С. 80–84.
7. Апанасенко Г. Л. Эволюция биоэнергетики и здоровья человека [Текст] / Г. Л. Апанасенко. – СПб.: Республика, 1992. – 123 с.
8. Атанов Г. О. Теорія діяльнісного навчання / Г. О. Атанов. – К.: Кондор, 2007. – 370 с.
9. Бабанский Ю. К. Научная организация педагогического процесса на основе интенсификации и оптимизации / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1988. – 268 с.
10. Бабич В. І. Культура здоров'я як складова частина професійної підготовки майбутніх вчителів освітньої галузі «Фізична культура» / В. І. Бабич // Педагогіка,

психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – №1. – С. 134–139.

11. Бабич В. І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. І. Бабич; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – 20 с.

12. Бабік Н. Основи здоров'я в початковій школі: методичний коментар / Н. Бабік, Н. Коваль // Початкова школа – 2005. – №10. – С. 42–47.

13. Бабушкин Г. Д. Актуальные проблемы профессионального становления и воспитания специалистов по физической культуре и спорту / Г. Д. Бабушкин // Теория и практика физической культуры. – 1991. – №7. – С. 11–15.

14. Базарный В. Зрение у детей: проблемы развития / В. Базарный – Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 1991. – 140 с.

15. Базарный В. Ф. Аномальный зрительно-двигательный стереотип в генезе и массовой профилактике близорукости у детей и подростков / В. Ф. Базарный // Тезисы докл. седьмого съезда офтальмологов Украинской ССР. – 1984. – С.143–144.

16. Балл Г. О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці / Г. О. Балл // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти. – 1994. – С. 98–100.

17. Бальсевич В. К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи [Текст] / В. К. Бальсевич // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1996. – № 1. – С. 23–25.

18. Бальсевич В. К. Физическая подготовка в системе воспитания культуры здорового образа жизни человека (методологический, экологический и организационный аспекты) [Текст] / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – 1990. – №1. – С. 22–26.

19. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності / О. Бартків // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 52–58.

20. Бездухов В. П. Ценностный подход к формированию гуманистической направленности студента – будущего учителя / В. П. Бездухов, А. В. Бездухов. – Самара: Издательство СГПУ, 2000. – 185 с.
21. Безкоровайна Л. В. Впровадження технологій навчання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту як педагогічна проблема / Л. В. Безкоровайна // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та туризму в сучасних соціально-економічних умовах: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя, 17–18 травня 2007 р. – Запоріжжя, 2007. – С. 17–20.
22. Безкоровайна Л. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до впровадження технології спортивного менеджменту: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Безкоровайна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 239 с.
23. Безпалько О. В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Безпалько; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 1998. – 17 с.
24. Безруких М. М. Учение, вредное для здоровья? / М. М. Безруких // Семья и школа. – 2001. – № 4. – С. 23–25.
25. Безруких М. М. Здоровьесберегающая школа / М. М. Безруких. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2008. – 222 с.
26. Безугла Л. І. Формування духовних та моральних якостей майбутніх вчителів / Л. І. Безугла // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2005. – №10. – С. 3–6.
27. Беликов В. А. Дидактические основы организации учебно-познавательной деятельности школьников: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В. А. Беликов. – Магнитогорск, 1995. – 351 с.
28. Бельський Я. А. Праксеологічна модель учителя фізичного виховання / Я. А. Бельський, Е. С. Вільчковський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – 1999. – С. 120–125.

29. Беспалько В. Слагаемые педагогической технологии / В. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 190 с.
30. Бех В. Генезис соціальних проблем вищої школи / В. Бех // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8, № 3–4. – С. 195–201.
31. Беседіна А. А. Історико-педагогічний аналіз розвитку національної мережі шкіл сприяння здоров'ю / А. А. Беседіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 18 (28). – С. 35–38
32. Богініч О. Особливості підготовки майбутніх педагогів до фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками / О. Богініч // Наукові записки Тернопільського ДПУ: Педагогіка. – 2004. – №4. – С. 108–111.
33. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст] / Л. И. Божович. – М: Просвещение, 1968. – 234 с.
34. Бойко А. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
35. Бондар В. Технологізація підготовки фахівців / В. Бондар // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8, № 2. – С. 86–90.
36. Бондар В. Управління формуванням професійної компетентності вчителя / В. Бондар, І. Шапошнікова // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9, № 2. – С. 20–27.
37. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного подхода воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 5. – С. 29–36.
38. Брехман И. И. Введение в валеологию – науку о здоровье [Текст] / И. И. Брехман. – Л.: Наука, 1987. – 125 с.
39. Брызгалова С. И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика [Текст] / С. И. Брызгалова. – Калининград: КГУ, 2004. – 344 с.
40. Бугров В. Г. Педагогическая профилактика психической напряженности у первоклассников группы риска [Текст]: дис. ... канд. пед. наук:13.00.04 / В. Г. Бугров. – Челябинск, 2002. – 166 с.

41. Булич Е. Г. Валеологія. Теоретичні основи валеології: / Е. Г. Булич, І. В. Муравов. – К.: ІЗМН, 1997. – 224 с.
42. Бурханов А. І. Формування професійних якостей у майбутніх учителів фізичної культури / А. І. Бурханов // Формування професіоналізму майбутніх педагогів в умовах педагогічного вищого навчального закладу: тези доповідей та повідомлень науково-практичної міжвузівської конференції. – Кривий Ріг: КрДПІ, 1992. – Ч. 1. – С. 114–116.
43. Бутырская И. Б. Физическое воспитание как элемент укрепления здоровья школьников, обучающихся в условиях повышенной умственной нагрузки / И. Б. Бутырская // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи – Дрогобич: КОЛО. – 2005. – С. 327–334.
44. Вайнер Э. Н. Образовательная среда и здоровье учащихся / Э. Н. Вайнер // Валеология. – 2003. – № 2. – С.35–39.
45. Вайнер Э. Н. Роль и содержание работы учителя в формировании и обеспечения здоровья школьников / Э. Н. Вайнер, Т. Я. Магун, М. Н. Панченко // Валеология. – 2002. – № 2. – С.21–24.
46. Варьяж Н. Ю. Социальные аспекты теории труда / Н. Ю. Варьяж. – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.
47. Вашлаева Л. П. Теория и практика формирования здоровьесберегающей стратегии педагога в условиях повышения квалификации / Л. П. Вашлаева, Т. С. Панина // Валеология. – 2004. – № 4. – С. 93–98.
48. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8. – С. 1–6.
49. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи / О. Ващенко, С. Свириденко// Початкова освіта. – 2005. – №46. – С. 2–4.
50. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе; контекстный подход [Текст]: метод, пособие / А. А. Вербицкий. – М: Высшая школа, 1991. – 207 с.
51. Виговська О. Професіоналізм учителя як гарант збереження його здоров'я / О. Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 2 –С. 48–50.

52. Виленский М. Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе [Текст]: учебное пособие / М. Я. Виленский, П. И. Образцов, А. И. Уман. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 192 с.
53. Виленский М. Я. Мотивационно-ценностное отношение студентов к физическому воспитанию и пути его направленного формирования / М. Я. Виленский, Г. К. Карповский // Теория и практика физической культуры. – 1984. – № 1. – С. 39–42.
54. Вишневецкий В. А. Здоровьесбережение в школе (педагогические стратегии и технологии) / В. А. Вишневецкий. – М.: «Теория и практика физической культуры», 2002. – 270 с.
55. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – [2-ге видання перероб. та доп.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 428 с.
56. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посібник для студ. магістратури / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
57. Войнар Ю. Подготовка физкультурных кадров: Традиции, реалии, перспективы: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Ю. Войнар. – СПб., 2001. – 47 с.
58. Волков М. І. Досвід і проблеми реалізації ступеневої системи підготовки фахівців у сучасних умовах / М. І. Волков, В. Л. Коротченко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К: ІЗМН, 1988. – Вип. 13. – 272 с.
59. Волкова В. В. Формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. В. Волкова; Луганський ДПУ ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2000. – 19 с.
60. Волошенко О. В. Формування готовності майбутнього учителя до педагогічної творчості в умовах коледжу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / О. В. Волошенко; – К., 2000. – 155 с.

61. Волошин О. Р. Проблема збереження здоров'я учнів в освіті в умовах її модернізації / О. Р. Волошин // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи. – Дрогобич: КОЛО, 2005. – С. 119–123.
62. Волошко Л. Б. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі медико-біологічної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лариса Борисівна Волошко; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 211 с.
63. Волчек М. Г. Обучение математике младших школьников в условиях здоровьесбережения: автореф. дис. канд. педаг. наук: спец. 13.00.02 / М. Г. Волчек; – Новосибирск, 2006. – 21 с.
64. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Дмитро Євгенович Воронін; Херсонський державний педагогічний університет. – Херсон, 2006. – 218 с.
65. Выготский Л. Собрание сочинений. / Л. Выготский. М.: Педагогика, 1983.– Т. 2 – 252 с.
66. Гадецький М. В. Організація навчального процесу в сучасній школі: Навчально-методичний посібник для вчителів, керівників навчальних закладів, слухачів ШО / М. В. Гадецький, Т. М. Хлебнікова – Харків: Веста: ТОВ “Ранок”, 2004. – 136 с.
67. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія: Навчальний посібник / В. М. Галузинський, Б. М. Євтух. – К.: Вища школа, 1995. – 237 с.
68. Генсерук Г. Р. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. Р. Генсерук; – Тернопіль, 2005. – 20 с.
69. Герцик М. С. Вступ до спеціальності галузі «Фізичне виховання і спорт: навчальний посібник 2 вид. / М. С. Герцик, О. М. Вацеба. – Львів: Українські технології, 2003. – 232 с.

70. Гершунский В. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика [Текст] / В. С. Гершунский. – Киев: Изд-во при Киев. ун-те ИО «Виша школа», 1986. – 200 с.
71. Гончаренко М. С. Валеологічне розвантаження школярів протягом навчального процесу: Навчально-методичний посібник для вчителів / М. С. Гончаренко, Г. В. Ткаченко, Н. В. Самойлова. – Х., 2005. – 72 с.
72. Гончаренко М. С. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М. С. Гончаренко, В. Є. Новикова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ 2006. – №12 – С. 39-43.
73. Горашук В. П. Кваліфікаційна характеристика викладача інтегрованого курсу освітньої галузі “Фізична культура і здоров'я” / В. П. Горашук // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. – Слов'янськ: ВЦ СДПІ, 2000. – Вип. 9. – С. 39–44.
74. Гришина Е. П. Формирование готовности будущего учителя физической культуры к созданию и реализации здоровьесберегающих образовательных технологий: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Елена Павловна Гришина; Самарский государственный университет. – Самара, 2006. – 228 с.
75. Громбах С. М. Учитель и здоровье школьника / С. М. Громбах // Воспитание здорового школьника. – 1971. – С.13–20.
76. Данилко М. Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту : 24.00.02 / Данилко Микола Тихонович; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ін-т ім. Г.С.Сковороди. – Луцьк, 2000. – 190 с.
77. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога / Г. Данилова // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8, № 3–4. – С. 82–84.
78. Демінська Л. О. Аксіологічні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання [Текст]: монографія / Л. О. Демінська; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Донец. держ. ін-т здоров'я, фіз. виховання і спорту Нац. ун-ту фіз. виховання і спорту України. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – 435 с.

79. Денисенко Н. Г. Модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами / Н. Г. Денисенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 81. Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів: ЧДПУ, 2010. – № 81. – С. 33–37.
80. Денисенко Н. Ф. Через рух – до здоров'я дітей: навчально-методичний посібник / Н. Ф. Денисенко, О. П. Аксьонова. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 88 с.
81. Державний стандарт початкової загальної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. №1717) // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 163–213.
82. Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді // Фізичне виховання в школі. – 1999. – №3. – С. 29–32.
83. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1956. – 374 с.
84. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І. Дичківська. – К.: Академвидавництво, 2004. – 352 с.
85. Дорошенко О. Ю. Моніторинг сучасного стану підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оволодіння та впровадження здоров'язберігаючих технологій у процесі фахової підготовки / О. Ю. Дорошенко // Збірник наукових праць Бердянського Державного Педагогічного Університету (Педагогічні науки). – 2011. – № 1. – С. 110–114.
86. Драгнев Ю. В. Акмеологічний аспект професійного становлення майбутнього учителя фізичної культури в умовах інформатизації освіти / Ю. В. Драгнев // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 10. – С. 43–45.
87. Дубогай О. Д. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі / О. Д. Дубогай. – К.: Видавничий дім “Шкільний світ”, 2005. – 112 с.
88. Дубогай О. Д. Особистісно-орієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів / О. Д. Дубогай // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ-Вінниця, 1998. – С. 32–38.

89. Дурай-Новакова К. Н. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.08 / К. Н. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
90. Дутчак М. В. Визначення компетентностей бакалавра зі здоров'я людини / М. В. Дутчак // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – № 2. – С. 172–176.
91. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: Изд. БГУ, 1976. – 176 с.
92. Євсєєв Л. Деякі аспекти професійно-педагогічної підготовки студентів факультету фізичного виховання / Л. Євсєєв // Молода спортивна наука України: [Зб. наукових праць з галузі фізичної культури та спорту]. Вип. 6 у 4-х Т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2002. – Т2. – 496 с.
93. Єрмолова В. Аналіз та оцінка професійної діяльності учителя фізичної культури / В. Єрмолова, Л. Іванова // Здоров'я та фізична культура. – № 17. – 2005. – С. 11–15.
94. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальний компонент професійної підготовки майбутніх фахівців / В. М. Єфімова, О. А. Георгіаді // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ 2009. – № 12. – С. 61–65.
95. Железняк Ю. Д. Подготовка специалистов по физической культуре и спорту в системе педагогического образования / Ю. Д. Железняк // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 5. – С. 47–53.
96. Жуков О. Ф. Структура, содержание, методики оценки профессиональной готовности учителя к здоровьесберегающей деятельности [Електронний ресурс] / О. Ф. Жуков. – Режим доступу:
// <http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus>.
97. Забкова Т. А. Формирование готовности студентов и молодых специалистов к внеучебной воспитательной работе: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. А. Забкова; Курганский государственный университет. – Тюмень, 2001. – 198 с.
98. Завацький В. І. Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні / В. І. Завацький // Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в

Україні: матеріали Першої республіканської конференції. – Луцьк: Надстир'я. – 1994. – С. 8–16.

99. Завидівська Н. Н. Проектування здоров'язберезувальних педагогічних процесів в умовах інформатизації фізкультурної освіти / Н. Н. Завидівська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2011. – Вип. 10. – С. 309–313.

100. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.

101. Зайцев Г. К. Валеологічні проблеми педагогічної діяльності / Г. К. Зайцев // Валеологія. – 1997. – № 2. – С. 18–22.

102. Зайцев Г. К. Шкільна валеологія: Педагогічні засади забезпечення здоров'я учнів і вчителів / Г. К. Зайцев - СПб.: "ДИТИНСТВО-ПРЕС", 2001. – 160 с.

103. Зайцева В. М. Деякі підходи до структурної оптимізації процесу підготовки спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту / В. М. Зайцева // Молода спортивна наука України: [Зб. наукових праць з галузі фізичної культури та спорту]. Вип. 6 у 4-х Т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2002. – Т2. – 496 с.

104. Захаріна Є. А. Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури для позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи. / Є. А. Захаріна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – 2013. – Вип. 4 (29). – С. 385–390.

105. Захаріна Є. А. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до впровадження здоров'язберігаючої діяльності як пріоритетний напрямок вищої освіти / Є. А. Захаріна // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – 2011. – №20(231), ч. IV. – С.153–161.

106. Здоров'я школярів: практичні матеріали для позакласної роботи педагога / [упорядкув., Т. С. Бондар]. – Х.: видавництво «Ранок», 2009. – 192 с.

107. Зенченков І. П. Необхідність формування духовних цінностей у майбутнього фахівця по фізичній реабілітації / І. П.Зенченков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту: Монографія. – Харків: ХДАДМ 2006. – № 10. – С. 202-204.

108. Зинченко В. П. Образ и деятельность / В. П. Зинченко. – Воронеж: МОДЭК, 1997. – 608 с.
109. Зубалій М. Д. Основи здоров'я і фізична культура. Програма. 1 клас / М. Д. Зубалій, А. Ф. Борисенко, О. І. Остапенко, В. В. Столітенко, С. І. Жевага, Є. В. Столітенко, Л. І. Іванова // Початкова школа. – 2001. – №11. – С. 29–30.
110. Зубанова Н. Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього учителя фізичної культури: автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.02 / Н. Ю. Зубанова; Волинський державний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1998. – 16 с.
111. Іваницький О. І. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутнього вчителя фізики до впровадження інноваційних технологій навчання : автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.02 / Іваницький Олександр Іванович; національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 43 с.
112. Іванова Л. І. Основні дефініції щодо професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури / Л. І. Іванова // Наука і сучасність: зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2005. – Т. 51. – С. 18–27.
113. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Іванова Любов Іванівна; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 198 с.
114. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів з позицій здоров'язберігаючої освіти / Л. І. Іванова, Л. П. Суцценко // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи. – Дрогобич: КОЛО, 2005. – С. 489–493.
115. Ігнатенко С. О. Сутність і структура готовності майбутнього вчителя фізичного виховання до професійної діяльності з формування моральних якостей молодших школярів / С. О. Ігнатенко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: [збірник наукових праць]. – Одеса, 2006. – Вип. 11–12. – С. 163–168.

116. Іонова О. М. Функції шкільної освіти і здоров'я дитини / О. М. Іонова // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку: Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф.: у 2-х т. – Харків: ХНУ, 2005. – Т.1. – С.98–103.
117. Казин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека: введение в общую и прикладную валеологию [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Э. М. Казин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000– 192 с.
118. Кайрис Е. Д. Развитие эмпатии в профессиональном становлении студентов высших педагогических учебных заведений: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Елена Дмитриевна Кайрис; Херсонский гос. педагогический ун-т. – К., 2002. – 244 с.
119. Камаєв О. І. Сучасні вимоги і шляхи удосконалення процесу підготовки фахівців із фізичного виховання та спорту / О. І. Камаєв, Г. М. Андрієнко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2003. – № 1. – С. 2–4.
120. Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности человека к деятельности / Л. А. Кандыбович, Н. И. Дьяченко. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
121. Карпушин Б. А. Педагогика и профессиональная подготовка студентов вузов физической культуры / Б. А. Карпушин // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 10. – С. 11–14.
122. Карпюк Р. П. Загальний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності / Р. П. Карпюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. – Харків, 2003. – Вип. 13. – С. 33–41.
123. Карпюк Р. П. Компоненти та рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій / Р. П. Карпюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – 2004. – № 11. – С. 44–46.
124. Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання як педагогічна проблема / Р. П. Карпюк // Наукові записки: [збірник наукових статей]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. LXVIII (68). – С. 91-101.

125. Кашенко В. П. Педагогическая коррекция: исправление недостатков характера у детей и подростков: кн. для учителя / Всеволод Петрович Кашенко. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1994. – 223 с.
126. Киколов А. Обучение и здоровье / А. Киколов. – М.: Высшая школа, 1985. – 271 с.
127. Клопов Р. В. Система інформаційного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у ВНЗ / Р. В. Клопов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ – 2007. – №6 – 310 с.
128. Ключко А. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема / А. Ключко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук: зб. наук. пр. – Київ – Запоріжжя, 2005. – Вип. 36. – С. 266–273.
129. Ковалев В. И. Мотивационная сфера личности и ее динамика в процессе профессиональной подготовки / В. И. Ковалев, В. Н. Дружинин // Психологический журнал. – 1982. – № 6. – Т3. – С. 109–113.
130. Коваль В. О. Проблема валеологічної підготовки студентів вищих навчальних закладів у науковій літературі та практиці культури / В. О. Коваль // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук: зб. наук. пр. – Київ; Запоріжжя. – Вип. 21. – С. 82–86.
131. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядної методологічної підготовки сучасного вчителя: автореф. дис. ...докт. пед. наук:13.00.04 / В. Ю. Ковальчук; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: 2006. – 34 с.
132. Ковальчук В. Ю. Педагогічна освіта: актуальні проблеми модернізації / В. Ю. Ковальчук // Вісник Житомирського державного університету імені І.Франка. – 2005. – № 20. – С. 82–86.
133. Ковальчук Г. О. Формування професійних педагогічних умінь у студентів – майбутніх викладачів економіки: автореф. канд. пед. наук: 13.00.04 / Галина Олександрівна Ковальчук; Інститут педагогіки АПН України. – К., 1999. – 18 с.

134. Кожевникова Л. К. Актуальні проблеми фізкультурної освіти вищої школи у контексті сучасних вимог українського суспільства / Л. К. Кожевникова, З. Г. Дзюба // Теорія і методика фізичного виховання. – 2009. – № 9. – С. 3–7.
135. Козаков В. А. Психологія діяльності. Психологія суб'єкта діяльності / В. А. Козаков. – К.: КНЕУ, 2000. – Ч.1. – 243 с.
136. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению к здоровьесберегающей деятельности в школе: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Марина Васильевна Козуб; Елецкий государственный университет им. И.Л. Бунина. – Елец, 2007. – 221 с.
137. Колесникова И. А. Теоретико-методологическая подготовка учителя к воспитательной работе в цикле педагогических дисциплин: дис... докт. пед. наук: 13.00.01 / И. А. Колесникова; Государственный педагогический институт им Л. И. Герцена. – Л., 1991. – 495 с.
138. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский. – М.: Педагогика, Т.2. – 1982. – 576 с.
139. Коношенко С. В. Особистісно-орієнтований підхід як один із важливих напрямків гуманізації реабілітаційної роботи з дезадаптованими підлітками / С. В. Коношенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ 2005. – №10 – С. 146–148.
140. Концепція загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20120316_1.html
141. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/828-2011-%D1%80>
142. Короленко К. В. Формування компетентнісно-орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту / К. В. Короленко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ 2009. – №10 – С. 90–92.

143. Костюченко В. Ф. Концепция специального профессионального образования в вузах физической культуры в современных условиях: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Валерий Филиппович Костюченко; Санкт-Петербургская акад. физ. культуры. – Санкт-Петербург, 1997. – 39 с.
144. Котова Е. В. К вопросу о современном состоянии профессиональной подготовки учителя физической культуры / Е. В. Котова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ 2007. – № 6. – С. 160–164.
145. Краевский В. А. Педагогическая теория: Что это такое? Зачем она нужна? Как она делается? / В. А. Краевский. – Волгоград: Перемена, 1996. – 86 с.
146. Краевский В. В. Методология педагогического исследования / В. В. Краевский. – Самара: СГПИ, 1994. – 165 с.
147. Красавцев П. В. Модель будущей деятельности как основа профессионально-педагогической подготовки студентов институтов физической культуры / П. В. Красавцев // Теория и практика физической культуры. – 1980. – №8. – С. 43–45.
148. Красилов В. М. Здоровьесберегающий поход к организации воспитательно-образовательного процесса в учреждениях начального профес. образования: автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.08 / Владимир Маркович Красилов; Кузбасская государственная педагогическая академия. – Новокузнецк, 2009. – 24 с.
149. Кремень В. Г. Стратегічні напрями модернізації освіти і науки України / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2004. – №41. – С. 4–5.
150. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Розвиток. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
151. Кричфалуший М. В. Сучасний учитель фізичної культури: уявлення учнів і вчителів-предметників / М. В. Кричфалуший // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні: Матеріали першої республіканської конференції. – Луцьк. – 1994. – С. 166–168.
152. Круцевич Т. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури / Т. Круцевич, М. Зайцева // Теорія і методика фізичного виховання та спорту. – 2005. – № 4. – С. 41–44.

153. Кудрявцев Т. В. Психологические основы профессионально-технического обучения / Т. В. Кудрявцев, Н. И. Круглов, Ф. З. Кабирова. – М.: Педагогика, 1988. – 142 с.
154. Кудряшов Є. В. Модернізація навчального процесу у вищих навчальних закладах у контексті болонського процесу / Є. В. Кудряшов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ. – 2006. – №9 – С. 89–91.
155. Кузнецова Е. Д. Формирование готовности будущего учителя физической культуры к инновационной деятельности в школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е. Д. Кузнецова; Барнаульский государственный педагогический университет. – Барнаул, 2002. – 162 с.
156. Кузнецова В. Г. Характеристика рівня гуманістичних цінностей майбутнього вчителя / В. Г. Кузнецова // Освіта на Луганщині. – 2001. – № 1 (14). – С. 66–68.
157. Кузовлев В. П. Профессиональная подготовка студентов в педагогическом вузе: научно-методические и организационно-педагогические аспекты: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.08 / В. П. Кузовлев; Московский государственный университет. – М, 1999. – 301 с.
158. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – Л.: Издательство ЛГУ, 1970. – 114 с.
159. Кунаковская Л. А. Рефлексивная технология обучения в профессионально-педагогической подготовке студентов как средство интеграции гуманистических идей / Л. А. Кунаковская // Проблемы и перспективы интеграции высшей школы России в мировую систему образования и науки: материалы Международной научной конференции, 20–21 февраля 2001 года. – Воронеж, 2001. – Ч. 2. – С. 26–28.
160. Кухтій А. О. Особливості функціонування та перспективи розвитку галузі фізичного виховання та спорту в Україні / А. О. Кухтій // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2001. – №23 – С. 18–82.
161. Куц О. Нові технології та моделювання підготовки вчителів фізичної культури / О. Куц, І. Лупчак // Молода спортивна наука України: [Зб. наукових праць з галузі

- фізичної культури та спорту]. Вип. 6 у 4-х Т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2002. – Т2. – С. 539–541.
162. Куц О. С. Нові технології та критерії оцінки власне педагогічних здібностей учителя фізичної культури загальноосвітньої школи / О. С. Куц, І. Н. Лапичак // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – Луцьк, 2002. – С. 157–159.
163. Лапшина В. Л. Професіоналізація: сутність та структура поняття / В. Л. Лапшина // Український соціум. – 2005. – №2–3. – С. 54–58.
164. Леви В. Л. Нестандартный ребенок / В. Л. Леви. – М.: Знание, 1989. – 256 с.
165. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М.: «Академия», 2004. – 352 с.
166. Леонтьева Н. А. Планирование теоретического и практического компонентов в профессиональном обучении студентов факультетов физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Леонтьева Надежда Александровна; Московский педагогический университет. – М., 2001. – 181 с.
167. Лоза Т. О. Вивчення рівня підготовки викладачів факультету фізичної культури / Т. О. Лоза, В. В. Затилкін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2002. - №11 – С. 23–28.
168. Лосева Н. М. Фізичне здоров'я – умова самореалізації особистості / Н. М. Лосева // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2002. – №13 – С. 21–27.
169. Лубышева Л. И. Концепция модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту (авторский проект) / Л. И. Лубышева, В. А. Магин // Теория и практика физической культуры. – 2003. – №12. – С. 13–16.
170. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие: Монография / М. И. Лукьянова. – Ульяновск: УНПК ПРО, 2002. – 184 с.
171. Магльований А. Конструктивне уявлення валеологічного напрямку інформаційного поля здоров'я людини / А. Магльований, О. Кунинець,

- О. Новицький, О. Дзивенко // Молода спортивна наука України: [Зб. наукових праць з галузі фізичної культури та спорту]. Вип. 10 у 4-х Т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – Т.3. – С. 82–87.
172. Мазін В. М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога / В. М. Мазін // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2007. – Вип. 41. – С. 217–225.
173. Максименко С. Психологічні засади пропагування психологічного виховання і здорового способу життя молоді / С. Максименко // Практична робота та соціальна робота. – 2008. – №6. С. 72–74.
174. Малоросовило Л. Н. Формирование готовности студентов вузов физкультурно-спортивного профиля к здоровьесбережению учащихся: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08 / Лилия Наилевна Малоросовило; Уральская государственная академия физической культуры. – Челябинск, 2004. – 168 с.
175. Мальований Ю. І. Педагогічні проблеми гуманізації шкільної освіти // Пед. пошук. – 2002. – № 4. – С. 7–9.
176. Мардар Г. До вирішення проблеми підготовки молодих спеціалістів у галузі фізичного виховання та валеології / Г. Мардар, Ю. Мосейчук // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 2–3. – С. 67–69.
177. Маслоу А. Г. Мотивация и Личность / А.Г. Маслоу; [пер. с англ. Татлыбаева А.М.]. – Санкт-Петербург: Евразия, 1999. – 479 с.
178. Мацкевич Н. М. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з фізичного виховання / Н. М. Мацкевич // Молода спортивна наука України – Львів: ЛДДФК, 2001. – С. 119–123.
179. Мединський С. Технологія навчання фахівців галузі фізичної культури у вищих навчальних закладах в умовах інтеграції до Європейського освітнього простору / С. Мединський // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т. 4. – С. 135–140.
180. Мельникова Н. Ю. Проблемы модернизации профессионального образования в сфере физической культуры и спорта / Н. Ю. Мельникова // Олімпійський спорт і спорт для всіх. Тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу. – 20–23 вересня 2005 р. – Київ, Україна. – С. 921–958.

181. Методика освіти “рівний – рівному”: навчально-методичний посібник / [Н. В. Зимівель, Н. О. Лещук, Т. П. Авельцева та ін.]; упорядник Г. О. Сиротенко – К.: Навчальна книга, 2002. – 127 с.
182. Михайлишин Г. Й. Формування професійних умінь майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. Й. Михайлишин; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 255 с.
183. Михайлова О. М. Теоретико-педагогічні засади формування мотивів до занять фізичною культурою учнів початкових класів / О. М. Михайлова // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць. – К.: П/П „ЕКМО”, 2004. – С. 127–137.
184. Міхеєнко О. І. Валеологічна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олександр Іванович Міхеєнко. – Одеса, 2004. – 211 с.
185. Міщай Ю. В. Інтеграція освітньо-виховної та здоров'язберігальної діяльності в школах сприяння здоров'ю / Ю. В. Міщай // Управління школою: науково-методичний журнал. – 2013. – № 16/18. – С. 43–47.
186. Морфофункциональное созревание основных физиологических систем организма детей дошкольного возраста / [под ред. М. В. Антроповой, М. М. Кольцовой]. – М.: Педагогика, 1983. – 160 с.
187. Мурза В. П. Фізичні вправи і здоров'я / В. П. Мазура. – К.: Здоров'я, 1991. – 256 с.
188. Навакатикян А. О. Физиология и гигиена умственного труда / А. О. Навакатикян, В. В. Крыжановская, В. В. Кальниш. – К.: Здоровье, 1987. – 152 с.
189. Нагорна Г. О. Специфічні особливості діагностики професійного мислення у майбутніх учителів / Г. О. Нагорна // Педагогіка і психологія. – 1995. – №2. – С. 94–102.
190. Найн А. А. Проблема здоровья участников образовательного процесса / А. А. Найн, С. Г. Сериков // Педагогіка. – 1998. – №6. – С. 53–57.
191. Науменко Ю. Концепція образования формирующего здоровье школьников / Ю. Науменко // Директор школи. Україна. – 2004. – №5. – С. 96–102.

192. Научное творчество Л. С. Выготского и современная психология / [Под ред. В. В. Давыдова]. – М., 1981. – 191 с.
193. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Володимир Іванович Наумчук; Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2002. – 232 с.
194. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя: автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / В. В. Нестеренко; ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 20 с.
195. Никуленко О. А. Некоторые проблемы теории деятельности / О. А. Никуленко // Вопросы психологии. – 1984. – №4. – С. 121–126.
196. Ничкало Н. Г. Наукові дослідження з проблем педагогіки і психології вищої школи / Н. Г. Ничкало // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч.І. – С.19–23.
197. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. – К.: Просвіта, 2000. – 365 с.
198. Няньковський С. Л. Стан здоров'я школярів України / С. Л. Няньковський, М. С. Яцула, М. І. Чикайло, І. В. Пасечнюк // Здоров'я ребенка. – 2012. – № 5 (40). – С. 18–22.
199. Огнев'юк В. О. Орієнтири розвитку національної освіти / В. О. Огнев'юк // Світ виховання. – 2004. – №1 (2). – С. 6–7.
200. Омельченко Л. П. Здоров'ятворча педагогіка / Л. П. Омельченко, О. В. Омельченко. – Х.: Видавнича група «Основа», 2008. – 205 с.
201. Омельченко О. В. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів з організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Омельченко Ольга Володимирівна. – Х., 2008 – 20 с.
202. Омельченко С. О. Характеристика моделі здоров'язберігаючої професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів / С. О. Омельченко // Педагогіка,

психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2007. – №2. – С. 94–97.

203. Омеляненко В. Г. Здоров'язберігаюча компетентність вчителя фізичної культури / В. Г. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матеріали регіонального науково-практичного семінару. Тернопіль. – 2006. – С. 127–130.

204. Омеляненко В. Г. Формування навчально-програмної бази факультетів фізичного виховання: штрихи, концепції / В. Г. Омеляненко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія: Педагогіка. – 2007. – № 1. – С. 7–11.

205. Омеляненко Г. А. Психолого-педагогічні засади використання інформаційно-комунікативних технологій в професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту [електронний ресурс] / Г. А. Омеляненко. – Режим доступу: http://www.hbuv.gov.ua/portal/soc_gym/ppmb/texts/2008-10/08ogapts.pdf

206. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук / В. М. Оржеховська // Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – №4. – С. 29–31.

207. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К., 2009. – С. 450–471.

208. Основы педагогического мастерства: [И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др.]; под ред. И. А. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 301 с.

209. Остапенко Г. О. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберігаючого навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Галина Олександрівна Остапенко. – К., 2013. – 20 с.

210. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории / Б. Д. Парыгин. – СПб.: ИГУП, 1999. – 529 с.

211. Педагогика / [под ред. Ю. К. Бабанского]. — М., 1988. – 479 с.

212. Педагогическая практика в школе: Учебное пособие / [С. Ю. Балбенко, Ю. Г. Васин, В. Ф. Медведев, В. И. Мирошниченко] – К.: Вища школа, 1990. – 136 с.

213. Педагогическое физкультурно-спортивное совершенствование: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / [Ю. Д. Железняк, В. А. Кашкаров, И. П. Кравцевич и др.]; под ред. Ю. Д. Железняка. – М.: “Академия”, 2002. – 384 с.
214. Педагогіка / [За заг. ред. М. Д. Ярмаченка]. – К.: Вища школа, 1986. – 542 с.
215. Педагогіка вищої школи: Словник-довідник / [упорядкув. О. О. Фунтікова]. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 407 с.
216. Педагогічна майстерність: Підручник для пед. вузів / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; під. ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
217. Песталоцци Й. Г. Избранные педагогические сочинения / Й. Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 1981. – Т.1. – 336 с.
218. Петров П. К. Современные информационные технологии в подготовке специалистов по физической культуре и спорту / П. К. Петров // Теория и практика физической культуры. – 1999. – №10. – С. 6–9.
219. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Олена Миколаївна Пехота; АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 52 с.
220. Пичугина И. В. Содержательное обеспечение формирования готовности студентов педагогического колледжа к осуществлению здоровьесбережения учащихся: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Ирина Васильевна Пичугина. – М.: РГБ, 2005. – 193 с.
221. Півненко Ю. Школа розвитку і здоров'я / Ю. Півненко // Початкова школа. – 2005. – №11. – С. 18–21.
222. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: [учебник для студентов педагогических вузов в 2-х книгах] / И. П. Подласый. – М.: «Владос», 2000. – 576 с.
223. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: Просвіти, 2004. – с. 135–136.
224. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 6. – С. 2–9.

225. Полуніна О. В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Олена Вікторівна Полуніна; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 186 с.
226. Поплавська Л. І. Підготовка висококваліфікованих фахівців з фізичного виховання: роль, проблеми та шляхи оптимізації викладення курсу «Фізіологія людини» / Л. І. Поплавська, Т. І. Борейко, І. М. Дуб // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2001. – №17 – С.18–23.
227. Потьомкіна О. Ф. Методика “Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб” / О. Ф. Потьомкіна // Персонал. – 2006. – № 1. – С. 86–87.
228. Приступа Є. Тенденції підготовки фахівців фізичного виховання і спорту в Європі / Є. Приступа, А. Рокіта // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2003. – №15. – С. 124-130.
229. Психологія здоров'я: учебник для вузов / [под ред. Г. С. Никифорова]. – Спб.: Питер, 2003. – 305 с.
230. Психологія: Словарь / [В. В. Абраменкова и др.]; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
231. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого учителя / В. В. Радул. – К.: Вища школа, 1997. – 269 с.
232. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя / А. Є. Радченко. – Х.: Основа, 2006. – 128 с.
233. Разуменко Д. О. Професійно важливі особистісні якості майбутнього спеціаліста / Д. О. Разуменко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2001. – №29 – С. 29–32.
234. Римар М. П. Теоретичний підхід до формування деяких особистих якостей майбутніх вчителів фізичного виховання / М. П. Римар, В. І. Іванов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – Харків, 2005. №2. – С. 36–41.

235. Родигіна І. Реалізація компетентнісного підходу до навчання (управлінський аспект) / І. Родигіна // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7, № 3–4. – С. 18–23.
236. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 369 с.
237. Руднева Т. И. Педагогика профессионализма: учебное пособие / Т. И. Руднева. – Самара: «Самарский университет», 2002. – 220 с.
238. Савченко О. Реалізація оздоровчої функції шкільної освіти / О. Савченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 4. – С. 11–18.
239. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
240. Савченко О. Я. Функціональний підхід при підготовці майбутнього учителя / О. Я. Савченко // Освіта України. – 2002. – № 44–45. – С. 7.
241. Саланин И. В. Три этапа подготовки учителя / И. В. Саланин // Физическая культура в школе. – 1991. – №12. – С. 59–60.
242. Самбур В. В. Нормативні документи з фізичної культури і спорту в контексті проблем гуманізації суспільства / В. В. Самбур // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2005. – №15 – С. 38–44.
243. Самодай В. П. Основні аспекти оптимізації професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури та спорту / В. П. Самодай // Вісник Чернігівського Національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2011. – Вип. 86. – Т. 2. – С. 426–431.
244. Сахарова Н. С. Категории “компетентность” и “компетенция” в современной образовательной парадигме / Н. С. Сахарова // Вестник ОГУ. – 1999. – № 3. – С. 51–58.
245. Свістельник І. Р. Вища фізкультурна освіта: тенденції інформаційного розвитку / І. Р. Свістельник // Теорія і методика фізичного виховання. – 2007. – №4. – С. 8–10.
246. Семиченко В. Психологія педагогічної діяльності / В. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.

247. Сериков В. В. Без привычных канонов / В. В. Сериков // Народное образование. – 1997. – № 9. – С. 60–67.
248. Сериков С. Г. Обеспечение паритета образованности и здоровья учащихся в теории и практике образования: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.01 / С. Г. Сериков – Челябинск, 2002. – 385 с.
249. Серопегина И. В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов факультета физической культуры в условиях педагогической практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / И. В. Серопегина; ГЦОЛИФК – М., 1982. – 22 с.
250. Симонов П. В. Мотивированный мозг / П. В. Симонов. – М.: Наука, 1987. – 272 с.
251. Симонов П. В. Темперамент. Характер. Личность. / П. В. Симонов, П. М. Ершов. – М.: Наука, 1984. – 161 с.
252. Симонова С. А. Без здоровых детей у страны нет будущего / С. А. Симонова // Народное образование. – 1999 – № 8 – С. 159–167.
253. Сисоева С. О. Неперервна професійна освіта в контексті її технологічного забезпечення / С. О. Сисоева // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2004. – Вип. 2. – С. 96–103.
254. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 1984. – 96 с.
255. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: ИЧП Изд-во «Магистр», 1997. – 224 с.
256. Слостенин В. А. Реформа школы и готовность учителя к профессиональной деятельности: вопросы методологии и теории / В. А. Слостенин, М. Я. Виленский // Теория и практика физической культуры. – 1985. – №6. – С. 43.
257. Смакула О. І. Формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до фізичної культури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Смакула: Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2004. – 20 с.
258. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н. К. Смирнов. – М.: АРТИ, 2005. – 299 с.

259. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности [Текст] / С. Д. Смирнов. – М.: «Академия», 2001. – 304 с.
260. Соловьев Г. М. Формирование физической культуры личности студента в ракурсе современных образовательных технологий / Г. М. Соловьев. – Ставрополь: СГУ, 1999. – 292 с.
261. Солопчук М. С. Сучасні вітчизняні та зарубіжні підходи до формування здорового способу життя школярів / М. С. Солопчук, А. В. Заїкін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2006. – № 10. – С. 233–235.
262. Солопчук М. С. Формування готовності до здоров'язберігаючої діяльності у майбутніх вчителів фізичної культури / М. С. Солопчук, А. В. Заїкін, Д. Н. Солопчук // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. – 2010. – Вип. 7. – С. 3–8.
263. Сопнева Н. Б. Сутність і види мотивів навчальної діяльності / Н. Б. Сопнева // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХІІІ. – 2001. – № 29. – С. 32–35.
264. Степанова М. Скорость “конвейера” неприемлема для ребенка / М. Степанова // Директор школи. Україна. – 2001. – №7. – С.86–91.
265. Столітенко Є. В. Виховання в учнів 5-7 класів позитивного ставлення до занять фізичною культурою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Євгеній Володимирович Столітенко; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2002. – 194 с.
266. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Том 3. – 670 с.
267. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 442 с.
268. Татур И. Г. Становление педагогического мастерства будущего учителя в процессе развития его рефлексивной позиции: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ирина Григорьевна Татур. – Одесса, 1989. – 137 с.

269. Теорія і методика фізичного виховання: підручник / [за ред. Т. Ю. Круцевич]. – К.: Олімпійська література, 2008. –Т2 – 368 с.
270. Тимошенко О. В. Теоретико–методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / О. В.Тимошенко. – К., 2009. – 38 с.
271. Тихонова В. К. Формирование готовности студентов вуза к физическому самовоспитанию: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В. К. Тихонова. –М.: РГБ, 2000. – 265 с.
272. Троцко Г. В. Теоретичні і методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. докт. пед. наук: 13.00.04; 13.00.01 / Ганна Володимирівна Троцко; Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 1996. – 421 с.
273. Тупицин И. Возрастная динамика и адаптационные изменения сердечно-сосудистой системы школьников / И. Тупицин. – М.: Педагогика, 1985. – 88 с.
274. Тютюков В. Г. Дидактико-акмеологическое преобразование специального содержания учебного процесса в высшей физкультурной школе / В. Г.Тютюков // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 6. – С. 48–51.
275. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М., 1966. – 452 с.
276. Фазлеев Н. Ш. Проектирование и реализация компетентно ориентированного похода к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту / Н. Ш. Фазлеев // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 7. – С. 40–44.
277. Федик О. П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ольга Петрівна Федик; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1999. – 186 с.
278. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Володимир Кирилович Федорченко; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2005. – 43 с.

279. Физическая культура шестилеток / [под ред. Н. Г. Лебедевой]. – Минск.: Народная асвета, 1986. – 136 с.
280. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студентів вищ. пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль, 1997. – 192 с.
281. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. В. Хухлаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
282. Целищева Н. И. Здоровье детей: стратегическая проблема и формально-бюрократическое ее решение / Н. И. Целищева // Народное образование. – 2001, – №2. – С. 39–46.
283. Цьось А. В. Дифференцированный подход в процессе профессиональной подготовки учителя физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. В. Цьось; УГПУ им. М. П. Драгоманова. – Киев, 1994. – 179 с.
284. Чаплигін В. П. Фізична культура і спорт: шляхи формування оздоровчих стратегій / В. П. Чаплигін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2004. – №20 – С. 53–59.
285. Черкасов В. А. Концепция формирования профессиональных качеств специалиста на факультете физической культуры и безопасности жизнедеятельности современного вуза / В. А. Черкасов, В. Г. Макаренко // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 10. – С. 6–9.
286. Чичикин В. Т. Теоретические основы формирования профессиональной готовности специалиста в системе физкультурно-педагогического образования: автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Вадим Тихонович Чичикин; Нижегород. пед. ун-т. – М., 1995. – 34 с.
287. Чобітько М. Г. Професійне самовизначення майбутнього вчителя / М. Г. Чобітько // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8, № 1. – С. 135–140.
288. Черноштан А. Г. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Артур Григорович Черноштан. – Луганськ, 2002. – 20 с.

289. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М.: Просвещение, 1982. – 242 с.
290. Шамардіна Г. Теорія концепції освітньої сфери фізичної культури / Г. Шамардіна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2003. – №15 – С. 101–106.
291. Шаповалова Т. Г. Здоров'язбережувальний компетентнісний підхід до навчально-виховного процесу в ПНЗ / Т. Г. Шаповалова // Педагогіка здоров'я: збірник наук. праць II Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – С. 327–331.
292. Шахторина Е. В. Формирование готовности младших школьников к ненасильственному взаимодействию: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. В. Шахторина. – Калининград: КГУ, 2004. – 18 с.
293. Шейченко В. А. Развитие научных взглядов о физической готовности человека к деятельности / В. А. Шейченко. – СПб.: ВИФК, 1996. – 371 с.
294. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. В. Шестакова. – К., 2006. – 22 с.
295. Шиян Б. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2 / Б. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.
296. Шиян Б. М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту: навчальний посібник / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша. – Харків: «ОВС», 2005. – 208 с.
297. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Богдан Михайлович Шиян; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 50 с.
298. Шкретій Ю. М. Стан та напрямки удосконалення системи підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту / Ю. М. Шкретій // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ-Луцьк: Вежа, 1996. – С. 3–16.

299. Штых И. Л. Подготовка студентов к применению инновационных технологий учения (общепедагогический аспект): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / И. Л. Штых. – М.: РГБ, 1998. – 171 с.
300. Юринова Е. А. Формирование профессиональной компетентностной культуры будущего учителя: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Евгения Александровна Юринова. – Тюмень, 2004. – 25 с.
301. Ярощук Л. Г. Теоретичні основи педагогічної технології / Л. Г. Ярощук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2006. – №7 – С. 127–131.
302. Яшанов С. М. Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Сергій Микитович Яшанов; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Шляхи удосконалення підготовки майбутнього учителя фізичної культури до діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Зростання суспільного запиту щодо підвищення оздоровчої функції фізичної культури в школі, яка потерпає від наслідків невпинної інтенсифікації навчальних навантажень, об'єктивно потребує удосконалення і модернізації підготовки сучасного фахівця, здатного реалізувати функції організатора і провідника здоров'язбережувальних технологій у процес навчання.

Питання удосконалення підготовки учителя фізичної культури обумовлені загальними процесами інформатизації та інтеграції освітнього простору країни до європейської моделі розвитку. У цьому контексті В. Г. Кремень зазначає, що у модернізаційному розвитку вітчизняної професійної освіти мають враховуватися потужні інтеграційні процеси, що відбуваються в світі, зокрема в країнах Європейського Союзу (ЄС), які висувають якісно нові завдання у розробленні освітньої політики щодо узгодженої стратегії змін усіх рівнів освіти країн-учасниць [24].

Фактичним відліком початку модернізації навчального процесу у вищій школі стало підписання Україною 19 червня 1992 р. Болонської декларації з країнами Європейського союзу про створення єдиного освітнього простору, що дало поштовх до реорганізації системи вищої освіти. Саме Болонський процес став тим європейським вектором розвитку вищої освіти, що вимагає запровадження нових стандартів навчального процесу та відповідного інструментарію щодо їх реалізації.

Таким чином, модернізація вищої школи є нічим іншим як осучасненням процесу професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури на основі

останніх здобутків вітчизняної та європейської педагогічної теорії і практики.

До загальних першочергових завдань модернізації освіти відносять процес переходу від авторитарної педагогіки до педагогіки толерантності, яка сповідує процес навчання і виховання, що враховує природні здібності та особливості кожної людини.

Відповідно до вимог Болонського процесу запроваджуються оновлені професійні стандарти, розробляються навчальні програми та навчальні плани, що мають за мету підвищення якості професійної освіти та приведення змісту навчання до запиту і вимог роботодавців.

На думку Н. О. Белікової, одним із стратегічних шляхів розвитку сучасної європейської освіти є орієнтація на збереження здоров'я підрастаючого покоління, що об'єктивно вимагає валеологізації освітнього процесу, проведення досліджень з педагогічної валеології та впровадження новітніх валеологічних освітніх методик навчання [5].

Входження нашої країни до європейського освітнього простору зумовлює визначення мети при реформуванні фізкультурної освіти та певних ціннісних орієнтирів, що мають бути пріоритетними при розв'язанні навчальних освітніх проблем у галузі здоров'я людини.

Модернізація підготовки фізкультурних кадрів детерміновано об'єктивною необхідністю розв'язання наступних протиріч: між недостатньою якістю підготовки фахівців і стрімко зростаючими вимогами освітньої галузі та суспільства загалом щодо рівня реалізації здоров'язберезувального потенціалу фізичної культури та спорту і необхідністю розробки, а також запровадження нових форм фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи; між пасивним характером навчання у фізкультурних ЗВО та вимогами до майбутнього фахівця, який спроможний розвивати на науковій основі інноваційні процеси.

Крім того, слід переорієнтувати ЗЗД майбутнього учителя фізичної культури з суто декларативних штампів про гармонійний всебічний розвиток та зміцнення здоров'я учнів на більш жорсткі та прагматичні потреби учнівської праці. Це дозволить домогтися нагально необхідної конкретики в процесі проведення ЗЗД та реалізувати прикладні ефекти оздоровчої фізичної культури [48].

У цьому контексті Л. І. Лубишева розглядає модернізацію фізкультурної освіти як основний шлях до подолання відставання фізкультурної освіти від рівня досягнень в галузі спортивної науки [25]. Ю. В. Драгнєв вважає, що модернізація вищої фізкультурної освіти в Україні можлива за умови створення механізму забезпечення розвитку системи безперервної освіти майбутнього учителя фізичної культури в інформаційному суспільстві. На думку автора, якісна модернізація має включати три наступних етапи. Метою першого має бути забезпечення студентів системою знань стосовно проблем професійного розвитку в умовах інформаційно-освітнього простору й інформатизації освіти. Другий етап передбачає комп'ютеризацію процесу проходження педагогічної практики, а також активізацію самостійної роботи студента. Третій етап спрямовує на вивчення впливу концептуальних засад розвитку інформаційного суспільства на професійний розвиток майбутнього вчителя фізичної культури [16]. Аналогічної думки дотримується В. В. Мартиненко, наголошуючи, що реалізація програми модернізації процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту вимагає відповідного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу програмами спецкурсів, посібниками, які допоможуть професійному мисленню фахівців, озброївши їх новітніми технологіями. Дослідник вважає, що фахівець фізичної культури і спорту нової формації в процесі неперервної професійної підготовки має сформувати в собі нову ментальність в галузі фізичної культури і спорту, що полягає у зміні стилю життя, на основі дотримання основ здорового способу життя [27]. Н. О. Белікова перспективи модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту вбачає у наступних напрямках:

1. Постійне оновлення змісту освіти, забезпечення варіативності й гнучкості навчальних планів і програм, їх оперативного відображення потреб практики, можливості вибору індивідуального алгоритму навчання.
2. Системний аналіз основних проблем підготовки майбутніх фахівців галузі та шляхів їх вирішення.
3. Узгодження змісту навчальних планів з програмами підготовки фахівців у зарубіжних країнах з наступною їх адаптацією в українських вишах.

4. Використання у самостійній роботі студента сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, електронних навчально-методичних комплексів та діагностичних засобів визначення професійної готовності та якостей особистості майбутнього фахівця.

5. Створення у ЗВО умов для подолання традиційних меж розподілу в «навчальному», «пізнавальному» і «вільному» часі студента для розвитку креативного мислення.

6. Орієнтація на особистісну складову в професійній підготовці студента для розвитку ініціативи, гнучкості, самовдосконалення з метою забезпечення високого адаптаційного потенціалу майбутнього фахівця на ринку праці.

Реалізація зазначених напрямків, на думку Н. О. Белікової, дозволить досягти основного результату модернізації підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту, а саме: оволодіти набором ключових і професійних компетенцій у загальноосвітній, інтелектуальній, оздоровчій, інформаційно-комунікаційній і виробничій сферах [5].

Питома вага інноваційних оздоровчих компетенцій у процесі неперервної професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури буде й надалі зростати, на підставі чого Л. І. Лубишева визначає стратегію досягнення мети модернізації процесу професійної підготовки фахівців фізичної культури через створення механізму стійкого розвитку педагогічної системи, що відповідає розвитку й запитам особистості, суспільства і дозволяє істотно підвищити якість освіти та здоров'язбережувальну роль і значення фізичної культури [25]. Для реалізації зазначеної стратегії необхідне системне розв'язання наступних завдань:

- обґрунтування, запровадження новітніх педагогічних технологій для навчання майбутніх працівників галузі фізичної культури і спорту на основі аналізу змістових основ існуючої фізкультурної освіти;

- організація навчання майбутніх працівників галузі фізичної культури і спорту на підґрунті інноваційних технологій, що застосовуються у процесі фізичного виховання, масового спорту та спорту вищих досягнень;

- розробка та обґрунтування нової моделі фахівця галузі фізичної культури і спорту науково-педагогічного профілю рівня університетської фізкультурної освіти;

- ознайомлення викладацького корпусу, які працюють в галузі фізкультурної освіти, з перевагами інноваційних технологій, що застосовуються у фізичному вихованні та спортивній підготовці;

- розробка та запровадження сучасного навчально-методичного забезпечення навчання студентів методам та формам поширених інноваційних технологій [25].

Зміст та спрямованість інноваційних процесів у підготовці фізкультурних кадрів і, насамперед, учителів фізичної культури, безумовно, має враховувати здобутки, проблеми і перспективи подальшої реалізації міжнародного проекту ЄМШСЗ в Україні. У цьому контексті О. В. Попова підкреслює, що одним із стратегічних напрямів розвитку інноваційних процесів в освіті буде орієнтація на збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Це потребує:

- 1) валеологічного забезпечення освітнього процесу;
- 2) проведення валеопсихологічних досліджень;
- 3) розробки і впровадження системи моніторингу психофізичного здоров'я школярів різних вікових груп;
- 4) створення і запровадження нових валеологічних освітніх технологій та навчальних програм [40].

У дослідженні А. О. Міненко наголошується, що сучасний вчитель фізичної культури має бути носієм гуманістичного світогляду, нести учням знання, що спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я та формувати у школярів відповідний світогляд, створюючи нову філософію – філософію здоров'я [30]. Автор підкреслює, що виховання відповідного ставлення до свого здоров'я і оточуючих з усіма його складовими і компонентами є першочерговим завданням вищів. А формування у студентів стабільно високої мотивації на збереження і зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент готовності майбутнього учителя фізичної культури до здійснення валеологічної діяльності [30]. У дисертаційному дослідженні О. А. Філіпп'євої зазначається, що в системі вищої педагогічної освіти залишаються

суттєві резерви навчального процесу, які важливо використати з метою покращення професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів до валеологічного виховання учнів [46]. Дослідниця наголошує, що весь комплекс проблемних питань, що стосується валеологічної підготовки учителя, пов'язаний з формуванням відповідального ставлення до валеологічного виховання, забезпечення відповідної поінформованості майбутніх учителів та їх практичної підготовки до ефективної діяльності у цьому напрямку. Відзначається, що у вищій педагогічній школі проблема дієвості валеологічної підготовки висвітлюється спрощено, без надання необхідної уваги таким принципово важливим речам, як рівень здоров'я учнів молодшої школи, особливості запобігання дитячих (шкільних) хвороб, шляхи залучення молодших школярів до здорового способу життя і формування основ культури здоров'я [46].

У роботах Г. О. Остапенко, О. В. Циганка, С. Г. Жесткова валеологічна підготовка майбутніх учителів фізичної культури чітко зорієнтована на діяльність з попередження дидактогенних захворювань і порушень (що видно з наведеної статистики нозології захворювань учнів протягом всього періоду шкільного навчання). Крім того, здоров'язбережувальна освіта стає необхідною умовою підготовки студентів вищого педагогічного навчального закладу, тому що учитель у сучасній школі є єдиною реальною особистістю, що здатна в процесі навчання учнів зберегти їхнє здоров'я. Між рівнем здоров'я школярів і рівнем підготовленості учителів з проблеми збереження та зміцнення здоров'я існує досить чітка залежність, яка детермінується рівнем і якістю професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувального навчання в стінах вищого педагогічного навчального закладу [36].

На нашу думку, якісне підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури за напрямом ЗЗД необхідно проводити на основі об'єктивної оцінки перспектив модернізації навчального процесу у ЗВО з урахуванням здобутків вітчизняної та світової педагогічної теорії і практики, вимог Болонського процесу, а також вивчення результатів і оцінки України у міжнародному

проекті Європейської комісії, Європейського бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».

2.2. Характеристика змістового наповнення навчального процесу студентів факультету фізичного виховання з огляду на майбутню здоров'язбережувальну діяльність

Реформування національної системи вищої освіти України вимагає підвищеної уваги до змісту і результатів навчання майбутніх фахівців, тобто до якості професійного навчання. Проблема змісту та якості освіти є центральною у побудові сфери вищої європейської освіти.

Всесвітня декларація з вищої освіти, що була прийнята на Міжнародній конференції з вищої освіти у 1998 р., наголошує, що якість вищої освіти є багатовимірним поняттям, яке охоплює всі сторони діяльності ЗВО, а саме: дидактичне наповнення навчальних та академічних програм, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький і студентський склад, навчально-матеріальну базу і ресурси [6].

Зазначені чинники вимагають, насамперед, постійного оновлення змісту вищої освіти, значної варіативності навчальних програм і планів, їх відповідності сучасним потребам суспільства. Саме тому професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури має бути відкритою до нововведень та зорієнтованою на найближчі і більш віддалені перспективи розвитку даної галузі знань.

Розв'язання цього стратегічного завдання можливе за умови запровадження у ЗВО інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу. У загальному вигляді, за характеристикою О. М. Пехоти, це цілісна педагогічна система, яка складається з двох взаємопов'язаних складових – інформаційної та технологічної [35].

Стрижнем інформаційного наповнення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури є навчальний план, котрий є нормативним документом для кожного ЗВО, що ґрунтується на основі галузевого стандарту відповідного напрямку підготовки і розробляється на підставі освітньо-професійної програми та

освітньо-кваліфікаційної характеристики. Навчальний план визначає перелік дисциплін для обов'язкового (нормативного) і вибіркового навчання, логіку, послідовність їх викладання, форми проведення занять, обсяги аудиторного та позааудиторного навантаження та види підсумкового контролю.

Про важливість оновлення і динамізацію навчальних планів, сталість тенденції щодо модернізації вищої професійної освіти на основі інтеграції до Європейського освітнього простору свідчить наказ МОН України від 26 січня 2015 року №47. Про особливості формування навчальних планів на 2015–2016 навчальний рік та відповідних рекомендацій МОН «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015–2016 навчальному році». Згідно з даними нормативними документами навчальний план повинен містити відомості про галузь знань, спеціальність, тобто напрям підготовки і спеціалізацію (за наявністю), освітній або освітньо-науковий рівень, кваліфікацію, нормативний термін навчання, графік освітнього процесу, розділи теоретичної, практичної підготовки, блок обов'язкових навчальних дисциплін (що включає навчальні курси, практики із вказаними кредитами ЕКТС і навчальними годинами), дані про кількість і форми семестрового контролю, види атестацій в екзаменаційних сесіях, загальний бюджет навчального часу на весь нормативний термін навчання та його поділ на аудиторний навчальний час та час, що відводиться на самостійну навчальну роботу, а також поділ бюджету аудиторного навчального часу за окремими формами занять з кожної навчальної дисципліни та за весь термін навчання загалом [31].

Аналізуючи вимоги до сучасних навчальних планів підготовки фахівців у галузі фізичного виховання та спорту, М. Т. Данилко зазначає, що вони мають ґрунтуватися на наступних принципах:

- розвитку демократичних засад у плануванні та організації навчально-виховного процесу у педагогічних вищих закладах освіти із врахуванням набутого досвіду та особливостей кожного регіону;

- єдності соціально-морального, загальнокультурного та професійного розвитку особистості майбутнього педагога в умовах широкої гуманітаризації педагогічної освіти;

- взаємозв'язку фундаментальної та практичної підготовки педагогічних кадрів;

- орієнтації на творчу навчальну діяльність студентів на основі забезпечення диференційованого та індивідуально-творчого підходу до підготовки майбутнього фахівця [11].

Значно ширше до питання вибору принципів, якими слід керуватися при складанні змістової частини навчальних планів професійної підготовки майбутнього учителя підходить А. Г. Грітченко [10], наголошуючи, що саме наступні положення спроможні забезпечити необхідний процес підготовки майбутнього фахівця:

- 1) обумовленість змісту освіти та рівня розвитку суспільства як поєднання теорії та потреб практики;
- 2) спрямованість змісту навчання та тенденції соціально-економічного розвитку країни;
- 3) доступність змісту професійної підготовки інтелектуальному потенціалу студентів на кожному етапі навчання, що визначає логіку і структурність навчальних планів, обсяги та способи викладення навчального матеріалу, оптимальну дозованість навчального навантаження;
- 4) пріоритетність цілісної картини світу, яка забезпечується взаємною інтегрованістю навчальних дисциплін;
- 5) науковістю змістового матеріалу, що формується на основі сучасних досягнень науки в обраному напрямку фахової підготовки;
- 6) єдності змісту професійної підготовки, що обумовлює набір навчальних дисциплін та системності у їх викладанні;
- 7) систематичності та циклічності навчальних програм, що досягається відповідною структуризацією і унормованістю змісту навчання і викладання;
- 8) прагнення до максимально повного застосування інтегруючих курсів, у яких система нових знань пов'язана з попередніми.

У процесі вивчення якості навчальних планів підготовки учителя фізичної культури в педагогічних університетах робляться спроби встановити ефективність навчального плану шляхом визначення факторної структури успішності студентів в

процесі його виконання. Для цього, зокрема О. В. Іващенко та О. М. Худолій, використовують системний підхід та факторний аналіз, результати якого можна використати для встановлення оптимального співвідношення обсягів навчального часу та кількості дисциплін між циклами гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, психолого-педагогічної і фахової підготовки [20]. Науковці Е. М. Казін, Н. Г. Блінова, Н. О. Літвінова наголошують, що кожен із зазначених циклів дисциплін навчального плану, безумовно, фундаментальні й професійно-орієнтовані дисципліни сприяють формуванню готовності майбутніх учителів фізичної культури до проведення ЗЗД, оскільки підсилюється чинник інтеграційних процесів на основі як внутрішньо циклових, так і між циклових зв'язків [21].

Визнається також, що професійна готовність майбутніх фахівців до ЗЗД формується, насамперед, знаннями фундаментальних дисциплін, які в процесі подальшого навчання послугують підґрунтям прикладних сучасних знань про оздоровчі системи і технології. Підтвердження даного положення щодо саме такого поєднання фундаментальних та прикладних дисциплін є теоретична контент-схема змістового навчання процесу підготовки майбутніх реабілітологів до ЗЗД, що представлені у дослідженні Н. О. Белікової [5]. Автор наголошує, що розроблена контент-схема допомагає визначити питому вагу кожного предмету в теоретичній, методологічній та технологічній підготовці майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до ЗЗД.

Фундаментальна підготовка бакалавра фізичної культури до зазначеного напряму здоров'язбереження на факультеті фізичного виховання у ЦДПУ ім. В. Винниченка, на нашу думку, має забезпечуватися спочатку циклом природничо-наукової підготовки, який включає наступні дисципліни: «Анатомія людини з основами спортивної морфології», «Біохімія», «Фізіологія людини», «Фізіологічні основи фізичного виховання і спорту», «Біомеханіка», «Гігієна», «Основи медичних знань», «Валеологія», «Лікувальна фізична культура».

Професійна підготовка до ЗЗД здійснюється дисциплінами циклу «Професійна та практична підготовка». Насамперед це «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогіка фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», комплексом

спортивно-педагогічних дисциплін (з теорії та методики викладання легкої атлетики, спортивних ігор, гімнастики, плавання, атлетизму, боротьби, туристичної роботи).

Суттєвим доповненням у процес підготовки бакалавра фізичного виховання до ЗЗД є вибірккові дисципліни: «Коригуюча гімнастика», «Фізична реабілітація» та «Організація спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи», які викладаються на старших курсах.

Значний вплив на становлення базових знань здоров'язберезувального характеру мають дисципліни фундаментального циклу «Анатомія з основами спортивної морфології», «Фізіологія», «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту», «Біомеханіка», «Гігієна», «Валеологія», «Лікувальна фізична культура». Так, навчальна дисципліна «Анатомія з основами спортивної морфології» має забезпечити майбутніх фахівців фізичної культури науковими, ґрунтовними знаннями будови людського тіла, характером їх онтогенетичних змін, а також впливу фізичних навантажень на органи і функціональні системи. Серед основних завдань дисципліни є з'ясування закономірностей будови органів у зв'язку з їх функцією; вивчення змін будови людського організму в процесі життєдіяльності, відповідно до умов, роду занять, фізичних вправ; формування у студентів умінь застосовувати морфологічні методики (антропометрію, гоніометрію та ін.) для оцінки рівня фізичного розвитку дитини, визначення соматотипу, пропорцій тілобудови та ін.; становлення уміння правильно оцінювати зміни, що відбуваються в організмі під впливом фізичних вправ для подальшого використання отриманих знань для попередження функціональних відхилень та захворювань, покращення здоров'я людини загалом.

Дисципліна «Анатомія людини з основами спортивної морфології» є теоретичною основою для подальшого вивчення фізіології людини, фізіології фізичного виховання та спорту, основ медичних знань, гігієни, валеології, теорії та методики фізичного виховання та ін.

Навчальна дисципліна «Фізіологія» має дати майбутнім фахівцям науково-обґрунтовані знання про фізіологічні закономірності життєдіяльності людського організму в умовах відносного спокою, при м'язовій діяльності, а також в умовах

психологічних напружень. Ключовими завданнями курсу є: вивчення фізіологічних процесів та їх проявів у динаміці функціональної діяльності окремих органів, систем та цілісного організму; вивчення основ нервової та ендокринної регуляції діяльності органів, функціональних систем та організму в цілому; вивчення вікових, статевих та індивідуальних особливостей життєдіяльності людського організму; вивчення основного спектру фізіологічних реакцій організму при фізичних навантаженнях та сучасних уявлень про механізми адаптаційних процесів різного рівня; формування умінь визначати показники провідних функціональних систем організму, оцінювати відповідність отриманих показників діяльності фізіологічних систем до нормативних значень; формування практичних умінь щодо використання отриманих знань в процесі реалізації та контролю оздоровчої ефективності занять фізичними вправами. Дисципліна «Фізіологія» є теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення фізіології фізичного виховання та спорту, основ медичних знань, гігієни, валеології, теорії та методики фізичного виховання, педагогіки і психології.

Навчальна дисципліна «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту» сприяє формуванню у майбутніх вчителів фізичної культури розуміння наукового підходу до підбору і застосування фізичних вправ на уроках та позакласних заняттях з урахуванням статевих, вікових та індивідуальних особливостей. Головними завданнями курсу є з'ясування значення фізичної культури у формуванні здоров'я та підвищення опірності організму до несприятливих чинників довкілля; надання якісної та кількісної характеристики системних функціональних змін, що відбуваються в організмі людини під впливом фізичних вправ, рухової активності, спортивних тренувань; обґрунтування фізіологічних механізмів, які покладено в основу адаптації організму людини до фізичних навантажень; визначення фізіологічних особливостей, що покладено в основі впливу фізичних навантажень на організм людини на різних етапах онтогенезу; вивчення особливостей функціонування основних фізіологічних систем організму у несприятливих умовах навколишнього середовища та механізмів адаптації до них.

Дисципліна «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту» є теоретичною основою для вивчення курсу теорії та методики фізичного виховання, валеології, основи медичних знань, гігієни, організації спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи та ін.

Навчальна дисципліна «Біохімія» забезпечує знаннями щодо впливу фізичних навантажень різного характеру на біохімічний стан людини. До основних завдань курсу відносяться: створення уявлення про біохімічні процеси у м'язах у процесі фізичної активності та механізми їх енергозабезпечення; з'ясування біохімічних перетворень під час виникнення втоми та біохімічні процеси відновлення; виявлення біохімічних закономірностей адаптації організму до фізичних навантажень, а також прикладних аспектів біохімічного контролю за утворенням оздоровчих ефектів внаслідок систематичних занять фізичними вправами, спортивною діяльністю.

Дисципліна «Біохімія» є джерелом для розуміння біохімічних основ кінезофілії та її основного механізму – м'язових скорочень, метаболічних процесів, що характеризують здоровий спосіб життя, а також негативного впливу шкідливих звичок на організм людини.

Навчальна дисципліна «Гігієна» має сформувати у студентів уявлення про роль і значення гігієни в системі фізичного виховання, повноцінного використання основних засобів фізичного виховання, пришвидшення відновлення фізичної працездатності після навантажень, профілактики захворювань та закономірності, що покладені в основу здорового способу життя. Серед численних завдань курсу пріоритетними є: ознайомлення із сучасними напрямками розвитку гігієни; засвоєння методів дослідження фізико-хімічних властивостей повітря та води і механізмів їх впливу на людину; вміння робити гігієнічну оцінку кліматичних умов зовнішнього середовища для занять фізичними вправами та з метою відновлення фізичної та розумової працездатності; обґрунтування ролі та значення основних харчових елементів та гігієнічних норм добових потреб людини в білках, жирах, вуглеводах, а також вітамінах і мінеральних речовинах; засвоєння гігієнічно обґрунтованих потреб людини в основних харчових продуктах, виходячи з оцінки енергетичних потреб людини та калорійності і складу раціонів харчування; усвідомлення значення режиму

харчування для здоров'я людини; вивчення гігієнічних норм щодо використання засобів фізичного виховання для людей різного віку та статі; засвоєння правил особистої гігієни та їх особливості для людей, що активно займаються фізичним вихованням, різними видами фітнесу; конкретизація даних про головні «фактори ризику», що негативно впливають на стан здоров'я сучасної людини; засвоєння знань про основні компоненти здорового способу життя у сучасному суспільстві; ознайомлення з основними принципами загартовування та оздоровлення людини факторами природнього середовища.

Дисципліна «Гігієна» є нормативною базою для одного із сучасних напрямів здоров'язбереження дітей та учнівської молоді – гігієнічного, що активно розвивається у багатьох школах сприяння здоров'ю. Даний предмет тісно пов'язаний з викладанням основ медичних знань, валеології, теорії та методики фізичного виховання, організацією спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи.

Навчальна дисципліна «Біомеханіка» вивчає біомеханічні характеристики тіла і моторики людини в процесі виконання різних фізичних вправ, біомеханічне обґрунтування техніки виконання фізичних вправ для індивідуалізації педагогічного процесу фізичного виховання, а також побудови оптимальних моделей рухових дій і засобів щодо навчання техніки різних фізичних вправ. До головних завдань вивчення курсу «Біомеханіка» відноситься вивчення біомеханічних основ рухової активності людини та засобів і методів її удосконалення. Вивчення даної дисципліни дає можливість більш глибоко вивчити курси теорії та методики фізичного виховання та фізичної реабілітації.

Навчальна дисципліна «Основи медичних знань» вивчає теоретичні основи та принципи побудови охорони здоров'я, методи вивчення та оцінки рівня здоров'я людини та чинників, що на нього впливають. Серед головних завдань курсу є: формування розуміння у майбутніх учителів фізичної культури об'єктивної необхідності підтримувати здоровий спосіб життя; сприяння отриманню ґрунтовних знань з медичної, педагогічної, психологічної валеології; оволодіння практичними вміннями і навичками застосування набутих знань у майбутній професії для профілактики захворювань учнів, рекреації та поліпшення здоров'я дітей, їх орієнтації

на здоровий спосіб життя; формування у майбутніх учителів відповідального ставлення до здоров'я учнів. Курс має широкі міждисциплінарні зв'язки та інтегрує в собі педагогічний, медичний, психологічний, соціальний та юридичний компоненти.

Навчальна дисципліна «Лікувальна фізична культура» знайомить майбутніх фахівців фізичного виховання з основними засобами і формами лікувальної фізичної культури, формує систему знань про терапевтичний вплив спеціально підібраних фізичних вправ на хворий організм людини. Серед теоретичних завдань курсу виділяють: формування знань про основні засоби і форми лікувальної фізичної культури; обґрунтування механізмів лікувального впливу фізичних вправ на хворий організм людини; оволодіння принципами дозування та контролю за виконанням призначених комплексів фізичних вправ; визначення мети та наукове обґрунтування системи завдань лікувальної і фізичної культури для людей з різними групами нозологій. До практичних завдань дисципліни відносять: практичне володіння засобами та формами лікувальної фізичної культури; сформованість умінь розробляти та застосовувати комплекси лікувальної фізичної культури для людей з різними захворюваннями; оволодіння навичками контролювати стан хворої людини під час виконання комплексів лікувальних вправ; формування умінь визначати терапевтичну ефективність проведеного курсу занять розроблених комплексів вправ.

Предмет «Лікувальна фізична культура» пов'язаний з анатомією людини, фізіологією, фізіологічними основами фізичного виховання та спорту, біохімією, педагогікою, теорією та методикою фізичного виховання.

Навчальна дисципліна «Валеологія» має спрямовувати студентів на вивчення теоретичних основ та оволодіння практичними уміньми і навичками запровадження здоров'язбережувальних технологій у майбутній професійній діяльності учителя фізичної культури. Курс дисципліни передбачає розв'язання наступних завдань: ознайомлення студентів з глобальною проблемою збереження та зміцнення здоров'я людини в сучасному світі; розгляд та аналіз впливу негативних природних та соціальних факторів на організм людини, шляхи та засоби щодо їх усунення, а також попередження хвороб та функціональних відхилень у стані здоров'я; поглиблення систематичних знань щодо впливу оздоровчих чинників на організм людини різного

віку; ознайомлення з роботою міжнародних державних та громадських організацій щодо формування засад здорового способу життя.

Предмет «Валеологія» зобов'язаний узагальнювати систему знань таких суміжних дисциплін як анатомія, фізіологія, біохімія, основи медичних знань, гігієна, педагогіка, психологія, теорія та методика фізичного виховання.

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» забезпечує знання про загальні закономірності виникнення небезпек, надзвичайних ситуацій, у тому числі техногенного характеру, та їх можливий вплив на життя і здоров'я людини. До пріоритетних завдань дисципліни відносять: визначення шкідливих небезпечних і вражаючих чинників, що утворюються в кожній надзвичайній ситуації; прогнозування потенційно можливих наслідків впливу шкідливих, небезпечних і вражаючих чинників на організм людини; розробка заходів та застосування засобів захисту від впливу шкідливих, небезпечних і вражаючих чинників; запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, а при їх виникненні прийняття відповідних рішень, що спрямовані на їх ліквідацію; використання у майбутній професійній діяльності системи правових, медико-профілактичних та освітньо-виховних заходів, що спрямовуються на створення і підтримання безпечних умов життєдіяльності людини у навколишньому середовищі.

Предмет «Безпека життєдіяльності» необхідний для подальшого вивчення охорони праці, цивільної оборони та інших дисциплін, що вивчають надзвичайні ситуації та способи і шляхи їх подолання.

Навчальна дисципліна «Педагогіка фізичного виховання» адаптує загальні педагогічні знання до конкретних потреб професійної діяльності майбутнього учителя фізичної культури, визначає специфічні риси фізичного виховання як педагогічного процесу. Серед завдань курсу виділяють: пізнавальні, що сприяють формуванню педагогічного мислення майбутнього учителя та творчого підходу до своєї професії; методичні, що формують у студента систему педагогічних знань про закономірності процесу фізичного виховання учнів різного віку, морального і психічного розвитку учнів та формування колективу в процесі фізичного виховання; практичні, що розвивають у студентів уміння аналізувати різні педагогічні ситуації,

застосовувати педагогічні знання в практиці спілкування під час навчання, виховання культури здоров'я та позаурочній роботі.

Предмет «Педагогіка фізичного виховання» є професійно орієнтованою дисципліною, що наскрізно пов'язана з усім комплексом спортивно-педагогічних дисциплін протягом всього періоду навчання.

Навчальна дисципліна «Психологія фізичного виховання» спрямована на формування науково-методологічних та прикладних знань, що дозволяють зробити психологічну характеристику учнів в процесі фізичного виховання, засобів та методів психологічного супроводу уроків та секційних занять. Серед завдань курсу виділяють: формування спеціальних знань, що забезпечують психологічний супровід процесу фізичного виховання учнів різного віку; становлення та удосконалення умінь необхідних для забезпечення психорегуляції та психогігієни в процесі занять фізичними вправами.

Предмет «Психологія фізичного виховання» є необхідною складовою для подальшого вивчення спецкурсів з психорегуляції та психофізичних тренінгів для профілактики захворювань, зміцнення здоров'я та підвищення розумової і фізичної працездатності.

Навчальна дисципліна «Теорія і методика фізичного виховання» є центральною, системоутворюючою та профільною у професійній підготовці фахівців з фізичної культури, яка інтегрує у собі знання інших дисциплін. Серед провідних завдань є вивчення наукових засад і сучасних напрямів фізичного виховання, що зумовлюють використання основних закономірностей розвитку організму людини в процесі онтогенезу, види та закономірності адаптації до змін умов життєдіяльності, утворення й розвиток оздоровчого ефекту в процесі занять фізичними вправами, формування усвідомлення потреби людини у здоров'ї, життєвої необхідності підтримувати рухову підготовленість на безпечному рівні та можливість досягнення цього в процесі занять базовою фізичною культурою, оздоровчою фізичною культурою для осіб різного віку. Вивчення закономірностей навчання руховим діям, розвитку рухових здібностей, побудови і управління процесом фізичного виховання загалом. Курс орієнтований на вивчення основних теоретико-методичних закономірностей

фізичного виховання людей різного віку, що розглядається в змісті спортивно-педагогічних, соціальних, медико-біологічних та психолого-педагогічних дисциплін.

Навчальна дисципліна «Організація та методика оздоровчої фізичної культури» спрямована на формування професійних організаційно-методичних знань, умінь, навичок, що необхідні у майбутній професійній діяльності учителя при проведенні оздоровчої фізичної культури з учнями різного віку. Серед провідних завдань курсу є оволодіння студентами знаннями теорії і методики організації та проведення фізкультурно-оздоровчих занять з школярами різного віку, формування сучасних уявлень про оптимальний зміст та обсяги рухової активності школярів; становлення практичних навичок організації і проведення фізкультурно-оздоровчих занять та спортивно-масових заходів із учнями різного віку, формування навички оптимального вибору та застосування різних засобів фізкультурно-оздоровчої роботи.

Предмет «Організація та методика оздоровчої фізичної культури» є професійно орієнтованою дисципліною, що базується на вікових закономірностях теорії та методики фізичного виховання.

Навчальна дисципліна «Фізична реабілітація» спрямована на вивчення основ фізичної реабілітації, тобто оволодіння загальними положеннями щодо принципів та методики застосування лікувально-відновлювальних технологій у людей з різними захворюваннями. Серед головних завдань курсу виділяються наступні: засвоєння теоретичних та практичних знань щодо методик відновлення та збереження здоров'я людей з різними нозологіями; набуття методичних знань щодо роботи з різними віковими та нозологічними групами; оволодіння сучасними реабілітаційними технологіями; формування умінь інтегрувати вплив застосованих методик фізичної реабілітації для визначення стратегії і тактики подальшого збереження і зміцнення здоров'я; уміння розробляти програми фізичної реабілітації з відповідним застосуванням засобів і форм для кожного періоду відновлення для досягнення оптимальної дієздатності людини.

Предмет «Фізична реабілітація» інтегрує знання анатомії, фізіології, основи медичних знань з теорією та методикою фізичного виховання, оздоровчою фізичною культурою.

Навчальна дисципліна «Організація спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи» зорієнтована на оволодіння ефективними напрямками роботи у фізкультурно-оздоровчій та спортивній сферах з урахуванням змін в усіх ланках суспільного життя. Серед провідних завдань курсу зазначені: оволодіння методиками самостійних, позакласних та позашкільних занять фізичними вправами; створення необхідних умов та психолого-педагогічних передумов для формування і задоволення потреб кожного учня у підвищенні рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку; формування в учнів стійкої позитивної мотивації до фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової діяльності та ведення здорового способу життя.

Предмет «Організація та методика оздоровчої фізичної культури» зосереджує в собі знання фізіології, валеології, теорії та методики фізичного виховання.

Таким чином, характеристика змісту навчальних дисциплін засвідчує значний потенціал знань, який може бути успішно використаний в процесі формування професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Але, на жаль, зазначені позитиви кожної із наведених дисциплін та навчального плану загалом суттєво втрачаються, оскільки не подолана їх певна ізольованість. Міжпредметні зв'язки, які визначені у кожній робочій програмі, не знаходять свого продовження у лекціях та практичних заняттях, тобто не реалізуються в процесі викладання. Як наслідок, залишкові знання, що були проаналізовані за результатом контрольних підсумкових робіт, характеризуються дефіцитністю системного мислення, механічним короткотривалим засвоєнням знань, що тим самим порушує зв'язки у формуванні здоров'язбережувальної функції майбутнього учителя фізичної культури за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

У зв'язку із зазначеним, пропонуємо дидактичну інтеграцію, тобто можливість побудови ефективного навчання на основі одного або кількох професійно

спрямованих предметів. Потенційно таким предметом може стати «Валеологія», а точніше «Педагогічна валеологія», яка найбільш точно відповідає зазначеному напрямку здоров'язбереження. На нашу думку, це сприятиме розв'язанню проблеми ізольованості вивчення окремих дисциплін, а з іншого боку – відкриє шлях до інтеграції цілісності знань різних рівнів. Саме інтегровані курси, які формуються завдяки органічному поєднанню на основі спільних понять, об'єкта та предмета, спроможні забезпечити цілісність та достатній рівень знань, умінь, навичок з досліджуваного напрямку здоров'язбереження.

Зазначимо у цьому зв'язу, що М. М. Берулава розглядає інтеграцію в системі професійної освіти у двох значеннях:

- 1) створення у студента цілісного уявлення про процес чи явище, що вивчається. Інтеграція тут є метою навчання на рівні знань;
- 2) знаходження спільного знаменника (платформи) для зближення предметних знань. У цьому випадку інтеграція розглядається як засіб навчання на рівні видів діяльності.

Процес інтеграції навчальних предметів розглядається дослідником на кількох рівнях [4]:

- рівень міжпредметних зв'язків, що характеризується лише певною інтегрованістю міжпредметних зв'язків на рівні знань та видів навчальної діяльності.
- рівень дидактичного синтезу, для якого показова не тільки змістова інтеграція навчальних предметів, але й певний і постійний її процесуальний синтез. Об'єднуючим чинником цього рівня є загальний предмет вивчення.
- рівень цілісності, який характеризується вищим рівнем інтеграції, котра призводить до виокремлення та формування нової навчальної дисципліни з власним предметом вивчення.

Як прообраз нового предмета, який дає цілісні знання про окремий напрямок здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, пропонуємо спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» (Додаток В).

2.3. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Ефективність процесу формування у студентів професійної компетентності до ЗЗД за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я залежить від точності визначення, обґрунтування та ступеня реалізації відповідних педагогічних умов. У філософському розумінні умови визначають зовнішні обставини, які детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої діяльності. При цьому тільки за наявності необхідних умов властивості об'єкта чи явища трансформуються в дійсність [47].

Поняття «педагогічні умови» найчастіше розуміють як певні фактори або обставини, що удосконалюють навчально-виховний процес.

Фахівці визначають педагогічні умови як обставини або чинники:

- що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, в якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови (Б. С. Гершунський) [8];
- які визначають ефективність функціонування педагогічної системи (Ю. К. Бабанський) [3];
- які визначають стан і розвиток функціонуючих педагогічних систем (В. О. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, А. І. Міщенко, Є. М. Шиянов) [42];
- що забезпечують суб'єктно-активну позицію особистості у навчально-виховному процесі (І. В. Гладкая) [9];
- взаємодії організаційних форм та педагогічного забезпечення (А. П. Галєєва) [7];
- взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу (С. М. Павлов) [37];
- реалізації управлінської функції (Г. О. Демідова) [13].

Т. М. Осадченко визначає «педагогічні умови» як суто педагогічну категорію і конкретизує головні характеристики поняття:

- 1) наявність цілеспрямовано створених взаємозалежних обставин, чинників, можливостей, що удосконалюють процес професійної підготовки;

- 2) активний процес їх реалізації однієї особистістю чи групою людей;
- 3) цілісність та завершеність процесу реалізації виокремлених педагогічних умов [34].

Тому цілком логічним є твердження, що педагогічні умови мають адекватно відображати властивості, особливості та специфіку кожного процесу чи явища, що досліджується. У зв'язку з цим простежується намагання науковців певним чином класифікувати всі різновиди педагогічних умов. Науковці Т. О. Дмитренко, С. В. Копилова [14] виокремлюють педагогічні умови за наступними критеріями, які:

- визначаються відповідною метою, що розглядається у якості причини та проблемною ситуацією, усунути яку вони покликані;
- засновані на закономірних зв'язках та відношеннях, які розкриваються в тій чи іншій теорії і виникають у процесі пізнання, діяльності, спілкування;
- відносяться до основних компонентів досліджуваного феномена, причетних до досягнення мети;
- за формою представляють заходи, що посилюють властивості об'єктів, які мають бути актуалізовані;
- узгоджені із закономірностями і принципами педагогічного процесу.

Педагогічні умови також поділяють відповідно до предмета їх впливу на суб'єктів та компонентів виховного процесу на організаційно-педагогічні; психолого-педагогічні; медико-педагогічні; соціально-педагогічні [17].

Педагогічні умови процесу навчання О. Я. Савченко диференціює на загальнопедагогічні (безпосередній чи опосередкований вплив на якість процесу навчання), психологічні (обов'язкова увага вчителя на всебічний розвиток особистості, врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей тощо) та дидактичні (здійснення процесу навчання з використанням дидактичних принципів та закономірностей, традиційних та нетрадиційних форм організації навчального процесу тощо) [41].

Враховуючи всі представлені думки, а також спрямованість нашого дослідження щодо розгляду професійної підготовки фахівця як складової динамічної системи,

позиція І. Ф. Ісаєва, А. І. Міщенко, В. О. Сласьоніна, Є. М. Шиянова є, на нашу думку, більш логічною.

Комплекс педагогічних умов визначається відповідно до закономірностей функціонування педагогічного процесу чи явища, що вивчається, та формалізуються через заходи, які спрямовуються на підсилення тих властивостей об'єкта, що пов'язані безпосередньо з метою.

Слід також зазначити, що вплив педагогічних умов носить передбачуваний, ймовірний характер, оскільки не може гарантувати певного кінцевого результату, але підвищує вірогідність його досягнення.

Враховуючи всі представлені думки, у нашому дослідженні ми виділяємо наступні педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи:

- формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів;
- орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти;
- інтеграція знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу.

Перша педагогічна умова – формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів початкової школи.

Категорія «мотивація» є однією з найважливіших у розумінні джерел активності людини. У філософському вимірі поняття мотив трактується як спонука людської діяльності, що зумовлюється об'єктивними потребами особистості. Мотив завжди передуює конкретній поведінці людини та органічно пов'язаний з нею. Визначальний вплив на формування мотивів мають переконання людини, її моральні, естетичні почуття. Мотив виконує спонукальну, спрямовуючу та смислоутворюючі

функції [46]. Саме тому в понятті «мотив» зосереджений психологічний, соціологічний та морально-етичний зміст.

Серед численних різних, а інколи й суперечливих соціально-психологічних теорій мотивації загально визнаним положенням є розуміння людської поведінки як причинно обумовленої. У цілому під мотивацією розуміють сукупність всіх мотивів, що спонукають людину до конкретної діяльності.

Досліджуючи сферу мотиваційних процесів, фахівці (С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна, С. Л. Няньковський, І. В. Пасечнюк, Н. С. Урум, М. І. Чикайло, М. С. Яцула) виділяють структуру мотивів, їх сутність, функції та прояви в системі регуляції діяльності [18, 32, 45]. Науковці І. В. Андрощук, С. А. Єрохін, Г. Й. Михайлишин, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна розглядають навчальну мотивацію як різновид пізнавальної мотивації, що включена в процес навчальної діяльності [1, 18, 29].

У дослідженнях С. А. Єрохіна, В. Є. Михайличенка, А. О. Полякова [18, 28, 39] та ін. показано взаємозв'язок та обумовленість навчальної і професійної мотивації. Наголошується, що успішність навчання студента часто корелюється ступенем сформованості професійної мотивації.

У роботі І. В. Онищенко обґрунтовуються ключові положення професійної діяльності, згідно з якими мотивація є стрижневим, системоутворюючим компонентом, що є визначальним як у виборі професії, так і ступеня реалізації в ній на основі проявів та подальшого удосконалення педагогічної майстерності [33]. І. В. Андрощук акцентує увагу на тісному зв'язку між мотивацією та професійною компетентністю вчителя. На її думку, саме вчителі з високим рівнем сформованості мотивації впевнено йдуть до мети, беруть відповідальність у складних ситуаціях, наполегливо і твердо переконані у необхідності та ефективності власної педагогічної діяльності [1].

Ми погоджуємося з Н. С. Урум стосовно значення стійкої мотивації у майбутніх учителів до навчання загалом, що впливає на успішність формування засад здорового способу життя в учнів початкової школи [45]. Як зазначає Б. Т. Долинський, формування позитивної мотивації студентів до здійснення ЗЗД з

учнями початкової школи є найкращою педагогічною умовою, що має реалізуватися через взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутнього учителя початкової школи [15].

В роботі М. В. Дедловської, Г. А. Калачова розвиток внутрішньої мотивації на ЗЗД студентів розглядається як один з визначальних чинників ефективності моделі підготовки вчителів початкових класів до формування у школярів здорового способу життя засобами фізичної культури [12]. Ми поділяємо думку Г. Й. Михайлишин у тому, що формування стійкої позитивної мотивації студентів до ЗЗД є початковим етапом психічної і фізичної активності [29]. Саме мотивація слугує тією внутрішньою рушійною силою професіоналізації особистості студента, його подальшої самореалізації у педагогічній діяльності і тому обумовлена однією з визначальних умов – підвищенням якості навчального процесу. У цьому зв'язку навчальна мотивація може розглядатися як система мотивів, що спонукає та обумовлює діяльність студентів щодо оволодіння теоретичними і практичними основами професії.

Слід зазначити, що система мотивів навчання може обумовлюватися специфікою і особливостями напряму професійної діяльності майбутнього учителя фізичної культури. Тому під розвитком мотивації до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я ми розуміємо формування такої системи мотивів, яка спонукає до свідомого оволодіння студентами компетентностями щодо подальшого застосування конкретних технологій оздоровчого супроводу процесу адаптації організму учнів до навчальної праці.

Реалізацію першої педагогічної умови здійснювали шляхом включення до змісту медико-біологічних та професійно-орієнтованих дисциплін даних про масштаби проблеми здоров'язбереження учнів початкової школи та зусилля суспільства стосовно пошуку шляхів розв'язання цієї комплексної проблеми, орієнтували студентів на розуміння значущості підготовки до здоров'язбережувальної роботи з дидактогенних порушень здоров'я.

Запроваджений у навчальний процес спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» (Додаток В), давав цілісні знання про окремий напрямок здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. На лекційних заняттях спецкурсу розглянуто вплив напруженої навчальної праці на стан здоров'я учнів початкової школи, визначено поняття «дидактогенні порушення здоров'я» та механізми їх виникнення, стан, особливості та готовність організму дітей 6–10 років до шкільного навчання, конкретизовано та виокремлено компоненти навчального навантаження, які мають найбільший деформуючий вплив на стан здоров'я учнів початкової школи за даними нозологічного профілю захворюваності. Насамперед, мова йшла про статичний, зоровий та психоемоційний компоненти навчального навантаження. Деталізовано розкриті ті розділи і питання, що пов'язані з утворенням оздоровчого ефекту, в основі якого лежать механізми оздоровчого тренінгу. Викладаючи спецкурс, студентів знайомили з науковим, методичним доробком у виокремленому напрямі здоров'язбереження. Це дозволяло зорієнтувати аудиторію на тому, що зроблено з даної проблеми здоров'язбереження, а також зосередити увагу на нерозв'язаних питаннях. На нашу думку, це пробуджує та заохочує потяг студентів до науково-дослідницької роботи, формує професійний інтерес до пошуку шляхів у розв'язанні актуальних питань даного напрямку здоров'язбереження.

Так шосте лекційне заняття «Оздоровчий тренінг очей при інтенсивному зоровому компоненті навчального навантаження» проводилося у формі «лекція удвох», яка є різновидом проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів. У якості другого викладача був запрошений практикуючий лікар-офтальмолог, який паралельно викладає на курсах з оздоровчо-лікувального зорового тренінгу за методикою У. Г. Бейтса. Такий тандем дозволив студентам зіставляти різні точки зору, робити висновки, напрацьовуючи цим глибину розуміння піднятих питань. У цілому ж розуміння студентами проблеми дидактогенних порушень здоров'я, зокрема шкільної форми короткозорості, актуалізується до рівня найболючішого питання сьогодення у сучасному шкільному здоров'язбереженні.

Використання в межах спецсемінару наведення прикладів з практики лікування та оздоровчого, коригуючого тренування, які задокументовані у медичних картах, візуалізація зорових вправ за методикою У. Г. Бейтса, апробація цих вправ студентами з наступним автотестуванням гостроти зору за таблицею Сівцева, доводить ефективність роботи майбутнього учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я, що безумовно впливає на формування стійкої мотивації до здійснення ЗЗД.

Використання інтерактивних методів навчання у формі ділових ігор здійснювалося з метою формування у студентів мотивації до здійснення майбутньої ЗЗД, розвитку комунікативних здібностей, самостійності мислення, моделювання майбутньої ЗЗД.

Приклад. Ділова гра: «Розвантаження учнів початкових класів після інтенсивної навчальної роботи». Гра складалася з декількох етапів: організаційний, підготовчий, ігровий і підсумковий. На організаційному етапі викладач повідомляє назву, мету та розподіляє ролі для студентів. Тривалість етапу близько 15 хв.

Пропонувалися наступні дійові особи: вчитель початкових класів; вчитель фізичної культури; батьки учнів, які стурбовані здоров'ям дитини; завуч (директор) школи; медичний працівник школи; учні першого класу.

На підготовчому етапі студенти отримували завдання на картках, після чого викладач консультував кожну дійову особу.

Картка 1. Вчитель молодших класів, який проводить урок письма з учнями першого класу, при втомі дітей для розвантаження використовує традиційну фізкультхвилинку.

Картка 2. Вчитель фізичної культури:

- спілкується з матір'ю учня, в якого погіршується гострота зору;
- отримує інформацію від медичного працівника щодо стану здоров'я та динаміки гостроти зору учнів даного класу;
- складає фізкультхвилинку для зняття втоми очей;
- переконує завуча в необхідності застосування саме спеціалізованої гімнастики для очей;

- консультує вчителя початкової школи щодо проведення фізкультхвилинки для зняття втоми очей;
- готує батькам поради щодо використання вправ для очей.

Картка 3. Завуч (адміністратор) школи має бесіду з вчителем фізичної культури, де останній доводить важливість використання на уроках саме спеціалізованих вправ для очей.

Картка 4. Медичний працівник надає інформацію про стан зору в учнів даного класу на підставі пройдених медоглядів.

Картка 5. Батьки учнів, які непокояться станом зору дітей.

Ігровий етап. До вчителя фізичної культури підходить мати учня, в якого погіршується гострота зору. Вчитель фізичної культури вирішує з'ясувати, чи є така проблема і в інших дітей класу. Він звертається до медичного працівника за інформацією щодо стану здоров'я та динаміки гостроти зору учнів даного класу. Ознайомившись з медичними картками учнів, робить висновок, що рівень гостроти зору погіршився в кінці першого року навчання у школі. Далі відвідує урок письма в даному класі. У цей час учитель молодших класів, проводячи урок з учнями першого класу, помічає, що учні втомилися. Для розвантаження учнів він використовує «стару» фізкультхвилинку.

З проблемою погіршення гостроти зору в учнів першого класу вчитель підходить до завуча школи і переконує щодо важливості використання на уроках саме спеціалізованих вправ для очей. Завуч погоджується. Вчитель фізичної культури розробляє фізкультхвилинку для зняття втоми очей. Консультує вчителя початкової школи щодо проведення фізкультхвилинки для очей. Готує батькам поради щодо використання вправ для очей. Тривалість етапу 30-40 хв.

На підсумковому етапі проводиться аналіз гри. При цьому були використані наступні критерії: якість виконання ролі, дотримання правил гри і функцій, стиль поведінки тощо. Тривалість етапу – 10-15 хв.

Сучасним різновидом індивідуальної роботи, який був використаний для формування мотивації до майбутньої ЗЗД за зазначеним напрямом, була волонтерська діяльність. Вона полягала у проведенні оздоровчої, тренінгової, рекреаційної,

корекційної видів робіт, а також психологічної підтримки для дітей молодшого шкільного віку. Волонтерська діяльність здоров'язбережувальної спрямованості була дієвим чинником у професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури, оскільки стала своєрідним маркером особистісної та фахової готовності до її проведення.

Базою для проведення волонтерської ЗЗД був Кіровоградський дитячий будинок інтернатного типу для дітей дошкільного та шкільного віку з компенсуючими групами «Барвінок». Студенти-волонтери брали участь у підготовці і проведенні оздоровчо-рекреативних, спортивних заходів і програмах, спрямованих на корекцію психофізичного розвитку дітей-сиріт, у яких часто діагностується затримка психічного розвитку внаслідок ранньої депривованості.

Студенти вивчали методики М. Монтесорі, Г. Домана, Л. Нікітіної, М. Нікітіна, В. Скрипальова та ін. Конструювали спеціалізовані рухливі ігри, розробляли акробатичні комбінації, проводили корекційно-тренувальні заняття, опрацьовували сценарії фізкультурно-оздоровчих свят, музично-театралізованих виступів. Брали участь у антропометричних вимірюваннях, тестуванні рухових здібностей, допомагали проводити функціональні проби, спостерігали за динамікою зростання інтелектуальних здібностей у депривованих дітей та оздоровчими ефектами, які супроводжували процес інтенсивного розвитку рухової функції.

Слід зазначити, що спілкування і співпраця зі знедоленими, маленькими вихованцями сиротинця мали потужний емоційно-виховний вплив на студентів, підвищували їх самостійність та відповідальність за доручену справу, що, безумовно, було важливим для формування їх професійної готовності до здоров'язбережувальної роботи на гуманістичних засадах.

Під час проходження педагогічної практики студенти вирішували наступні завдання: знайомилися з методикою проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня молодших школярів за існуючою системою та визначали її недоліки; проводили діагностику донозологічних станів здоров'я учнів 6–10 років (Додаток Д, Е, Ж); проводили гімнастику до занять, яка мала оздоровчо-прикладний характер; проводили малі форми фізичного виховання – фізкультхвилинки та

фізкультпаузи, у яких застосовували спеціалізовані вправи для зняття статичного навантаження, розвантаження зорової системи та психологічного розвантаження для школярів молодшого шкільного віку.

Педагогічна практика мала вагомий вплив на формування стійкої позитивної мотивації студентів до здійснення ЗЗД зазначеного напрямку, оскільки студенти одразу бачили результати своєї діяльності у вигляді «візуалізації» оздоровчих ефектів після проведеного оздоровчо-прикладного тренінгу.

Другою педагогічною умовою нашого дослідження є орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти.

Концепція випереджальної освіти була розроблена в кінці минулого століття завдяки працям К. К. Коліна, О. М. Новікова, О. І. Субетто, А. Д. Урсула та ін., у яких обґрунтовувалась необхідність розвитку випереджального типу освіти. Сутність такої освіти полягає в тому, щоб вона була здатна готувати своєчасно людей до нових умов існування. Так К. К. Колін підкреслює, що випереджальна освіта має бути націлена на розв'язання проблем, що постають перед постіндустріальною цивілізацією [23]. О. І. Субетто вбачає необхідність переходу до випереджальної освіти, виходячи з актуалізації екологічних загроз людству, що включає й екологію самої людини [43]. О. В. Плахотнік проводить чітку межу між випереджальною освітою та діючою – підтримуючою, яка здійснює підготовку фахівців у ЗВО на основі вимог сьогодення «...без урахування того, що чекає цих фахівців у майбутньому. Система підтримуючої освіти явно не відповідає сучасним і, тим більше перспективним вимогам...» [38 С. 275]. Саме тому, стверджує науковець, вища школа сьогодні не спроможна реалізувати основну свою соціальну функцію – підготувати конкурентоздатного фахівця, якісними характеристиками якого є розвинута культура наукового мислення, стійка ціннісна орієнтація, що спрямована на творчу самореалізацію і саморозвиток у освітньому просторі [38].

Таким чином, ідеї випереджувальної освіти цілком співзвучні проблемі нашого дослідження – підготовці майбутнього учителя фізичної культури до протидії

реальній загрозі «дидактогенної пандемії», яка здатна суттєво деформувати біологічну природу людини.

Про можливість таких негативних змін свідчать аналітичні матеріали інституту гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзеєва НАМН за останні десять років, які констатують пришвидшені темпи зростання саме дидактогенної захворюваності учнів початкової школи [32].

У цьому контексті здоров'язбережувальна компетентність майбутнього учителя фізичної культури за новим випереджальним напрямом діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я, а згодом і захворювань учнів початкової школи полягає, насамперед, у розумінні сутності тих ризиків, які несе в собі подальша інтенсифікація навчальних навантажень.

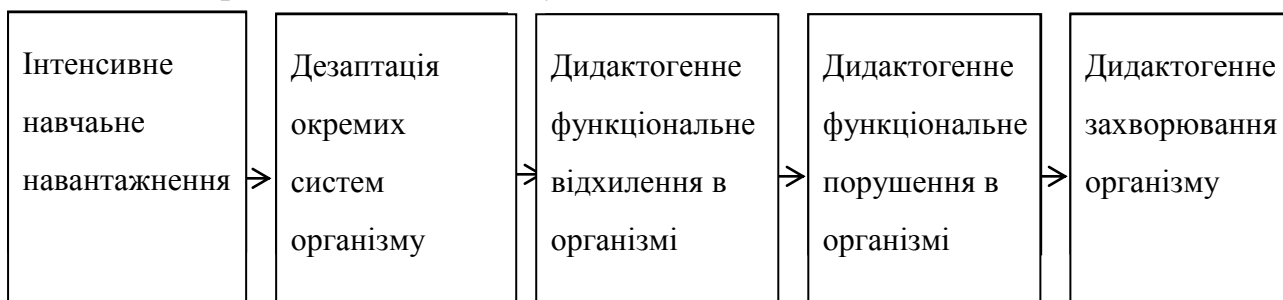
Отже, стратегічною метою випереджальної професійної підготовки учителя фізичної культури є формування високоосвічених, креативних фахівців, що прагнуть до постійного оновлення знань. Для цього необхідна певна трансформація педагогічних закладів вищої освіти шляхом розвитку та впровадження інноваційних форм, методів і засобів навчання, що дозволять підвищити прогностичну готовність випускників до розв'язання навчальних проблем майбутнього.

Зорієнтувати професійну підготовку студентів на основі випереджального навчання можливо за умови поєднання та взаємодії системи навчання та здобутків сучасного здоров'язбереження.

Реалізація другої педагогічної умови – орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти передбачала, насамперед, розвиток прогностичного мислення через наступні форми.

Переважна частина тем спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» були спрямовані таким чином, щоб зорієнтувати студентів на прогностичне розуміння можливих варіантів адаптивних реакцій опорно-рухової, зорової та центральної нервової системи організму дітей 6–10 років під впливом відповідних складових інтенсивних навчальних навантажень, а саме: статичного, зорового та нервово-емоційного компонентів.

Так на першій лекції зазначеного спецкурсу розглядалося питання «Патогенез як прояв дезадаптації організму учнів початкових класів до інтенсивних навчальних навантажень». Сутність даного питання полягала в обґрунтуванні прогнозованих причинно-наслідкових зв'язків між процесом дезадаптації організму і початком формування відповідних функціональних відхилень та порушень, що згодом спроможні трансформуватися у ту чи іншу форму нозології. Для засвоєння даного матеріалу студентам пропонувалося самостійно доповнити аргументацію викладача в окремих сегментах наступної блок-схеми:

Рис.2.1 Загальна прогностична схема утворення механізмів патогенезу дидактогенного походження в учнів початкової школи

Наведена система подачі навчального матеріалу створювала уявлення процесу можливого розвитку досліджуваного педагогічного явища, а також дозволяє аналізувати прогностичний фон явища. При розгляді даного питання в межах спецсемінару студенти отримували наступні завдання: на основі поданої загальної схеми утворення механізмів патогенезу дидактогенного походження розробити прогностичні блок-схеми утворення механізмів патогенезу дидактогенного походження для конкретних, найбільш поширених нозологій опорно-рухового апарату, зорової та нервової систем і паралельно дібрати аргументації, статистичний матеріал для окремих складників блок-схеми.

Для подальшого закріплення навчального матеріалу пропонувалися для розв'язання тематичні прогностичні задачі як ефективний засіб оцінки і розвитку процесів мислення, здатності до прогнозування досліджуваного явища [19]. Наведемо приклади розроблених нами таких прогностичних задач.

Приклад 1. Визначте прогнозовану динаміку стану постави учня 7 років на основі отриманих антропометричних даних для обрахунку показників плечового індексу:

а) на початку навчального року (вересень):

- ширина плечей (точки акроміон – акроміон) – 24 см;
- плечова дуга – 26 см;

б) у середині навчального року (грудень):

- ширина плечей (точки акроміон – акроміон) – 25,5 см;
- плечова дуга – 28 см;

в) у кінці навчального року (травень):

- ширина плечей (точки акроміон – акроміон) – 26 см;
- плечова дуга – 29,5 см.

Приклад 2. Визначте рівень та тип зорової працездатності (за методикою Weston) учня 7 років на основі обрахунку наступних емпіричних даних:

а) на початку навчального року (вересень):

- кількість правильних відповідей при виконанні коректурного тесту (n) – 18;
- загальна кількість знаків заданої конфігурації (N) – 19;
- час виконання завдання (t) – 182 с;

б) у середині навчального року (грудень):

- кількість правильних відповідей при виконанні коректурного тесту (n) – 19;
- загальна кількість знаків заданої конфігурації (N) – 19;
- час виконання завдання (t) – 180 с;

в) у кінці навчального року (травень):

- кількість правильних відповідей при виконанні коректурного тесту (n) – 18;
- загальна кількість знаків заданої конфігурації (N) – 19;
- час виконання завдання (t) – 193 с.

Приклад 3. Визначити орієнтовно психоневрологічний статус учня 7 років за показниками рівня шкільної тривожності (студенти діагностували дитячі малюнки за методикою проєктивних малюнків «Я в школі» за відповідними критеріями та оціночними шкалами):

а) на початку навчального року (вересень): _____

б) у середині навчального року (грудень): _____

в) у кінці навчального року (травень) _____

В організації занять спецсемінару домінуючим був принцип спільної діяльності. На нашу думку, процес мислення і засвоєння знань відбувається більш ефективно в тому випадку, коли вирішення завдань передбачає колективні зусилля. Саме тому семінарське заняття є ефективним тоді, коли проводиться як заздалегідь підготовлене спільне обговорення висунутих питань кожним учасником семінару. У цьому випадку реалізується спільний пошук відповідей всією навчальною групою, з'являється можливість розкриття і обґрунтування різних позицій студентів-дослідників щодо спільної проблеми. Таке проведення занять спецсемінару забезпечувало контроль за засвоєнням знань і розвиток наукового мислення студентів експериментальної групи.

Використання інтерактивних методів навчання у формі методу проектів здійснювали з метою розкриття творчого потенціалу, застосовуючи набуті знання, створення умов для формування у студентів самостійності та активності у здобутті професійного досвіду, усвідомлення важливості здоров'язбережувальної роботи.

Приклад. Проект: «Навчаємось здоровими». «Уявіть, що Ви влаштувалися працювати в школу, де учні молодшої школи дуже часто хворіють. Дирекція школи готова допомогти реалізувати всі ваші ідеї, щоб вирішити дану проблему. Які ідеї та шляхи реалізації Ви можете запропонувати».

Виконувався проект за структурою:

1. Мета проекту.
2. Завдання проекту.
3. Теоретична частина (актуальність проекту, підбір методик діагностики стану здоров'я та рівня розвитку дітей молодшого шкільного віку,
4. Практична частина (підготовка анкет для вчителів молодших класів і батьків, підготовка комплексу ранкової гімнастики, спеціалізованих фізкультхвилинок, дихальної гімнастики, психогімнастики.
5. Формулювання висновків.

6. Захист проекту.

Підсумкові атестаційні проекти виконувались відповідно до висунутих вимог, математико-статистичні розрахунки проведеної тестової частини проекту прискіпливо перевірялися, а текстова частина доповідей обговорювалася за участю кращих студентів.

Застосування методу проектів у процесі проведення навчальних занять сприяло, на нашу думку, формуванню уміння ставити та розв'язувати проблемні завдання, продукувати розвиток критичного мислення, рефлексію щодо найбільш гострих питань здоров'язбереження учнів, забезпечивши трансформацію теоретичних знань у професійно орієнтовані практичні уміння та навички. Це слугувало певним підґрунтям до заохочення студентів щодо проведення власних наукових досліджень у напрямку попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи у наступній педагогічній практиці.

Пошукова науково-дослідна робота студента-практиканта базувалася на зіставленні отриманих інтегрованих знань з основ здоров'язбереження учнів з практичною діяльністю в школі, що забезпечувало пізнання проблеми реалізації здоров'язбережувальної функції учителя фізичної культури. Результатом цього, на нашу думку, були не лише здобуті й поглиблені знання та навички практичної роботи, але й особистісна налаштованість майбутнього учителя на проведення такої оздоровчої роботи.

Розвиток прогностичного мислення у нашому дослідженні здійснювався також у процесі наукової роботи студентів, яка починалася на першому курсі бакалаврату при опануванні дисципліни: «Вступ до спеціальності», що вивчається протягом першого семестру. Так модуль даної дисципліни «Науково-дослідна робота студента» давав поняття про науку, наукове дослідження, місце та значення науково-дослідної роботи в системі сучасної вищої освіти, форми проведення наукової роботи в позанавчальний час. Предмет знайомив з основами бібліографічного пошуку (включаючи роботу з електронними каталогами та інтернет-джерелами), правилами раціональної роботи з навчальною та науково-методичною літературою, пропонувалося написання та публічний захист реферату за тематикою, що пов'язана з

оздоровчими аспектами обраної спортивної спеціалізації студента. Студентів мотивували до занять у наукових студентських гуртках і проблемних наукових групах, що працюють на кожній кафедрі. На третьому курсі при вивченні дисципліни «Основи наукових досліджень» (5-й семестр) студенти знайомилися з характеристикою основних методів наукового дослідження, вчилися розробляти обґрунтування до конкретно обраної теми дослідження. Це передбачало достатньо самостійну роботу не тільки над теоретичним матеріалом дослідження, але й формування практичної компетенції щодо формулювання актуальності передбачуваної тематики дослідження, конкретизації системи завдань стосовно її досягнення, вибору адекватних методів розв'язання поставлених завдань. Таким чином у студентів формувалася певна логіка для розуміння сутності наукового дослідження, його композиції та обов'язкових елементів. Дисципліна «Основи наукових досліджень» для студентів факультету фізичного виховання була початковим етапом, який був необхідним для успішного написання курсової роботи з дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення», що виконувалася у наступному IV семестрі.

Слід зазначити, що особливістю вивчення дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення», яка викладається протягом VI і VIII семестрів є те, що практичні знання, а також формування рухових умінь та навичок у більшості студентів розпочалася у молодшому шкільному віці. Тобто стаж тренувальних занять у шкільних спортивних секціях, у дитячо-юнацьких спортивних школах, а також змагальна діяльність складають понад десять років. Рівень спортивної кваліфікації при цьому сягає від третього дорослого розряду до майстра спорту України. Такі студенти мали надзвичайно високий рівень рухової і функціональної тренуваності та досить ґрунтовні знання про тренувальний процес та практичний досвід змагальної діяльності. Тому здобуваючи певні теоретичні знання з даної дисципліни та поєднуючи з аналізом власного досвіду тренувань, підготовки та виступів на змаганнях національного та міжнародного рівня, вони готували змістовні курсові роботи дослідної емпіричної спрямованості. Здоров'язбережувальна складова курсових робіт зі спортивно-педагогічного вдосконалення полягала в тому, що всі

тренувальні навантаження, які застосовувалися при розвитку відповідних до виду спорту рухових здібностей або при формуванні рухових умінь і навичок при оволодінні спортивною технікою мали бути обґрунтовані з точки зору фізіології рухової активності, тобто базуватися на принципах розвивально-оздоровчої спрямованості. Наприклад, курсові роботи з легкої атлетики досліджували вплив тренувальних навантажень на фізіологічні зміни показників серцево-судинної системи у бігунів, що забезпечує підвищення фізичної тренуваності та утворює ефект економізації функції серцевої діяльності (спортивна брадикардія), що розглядається лікарями як один із основних оздоровчих ефектів при циклічних навантаженнях. У курсових роботах з гімнастики спортивної превалюють силові навантаження з вагою власного тіла на приладах, дуже показовими в плані оздоровчого впливу гімнастичних вправ є морфофункціональні зміни у стані хребта. Застосовуючи достатньо прості антропометричні вимірювання, студенти визначали позитивну динаміку щодо зменшення асиметрії акроміальних точок плечей нижніх кутів лопаток, величин плечового індексу та ін.

Таким чином, курсові роботи з дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення», що базувалися на інтеграції багаторічного емпіричного досвіду студентів з обраної спортивної спеціалізації з теоретичними знаннями курсу, дозволили «візуалізувати» оздоровчий вплив оптимальних тренувальних навантажень на провідні функціональні системи організму, що сприяло підвищенню готовності до розв'язання навчальних завдань у майбутньому.

Після публічного захисту (що готувався з науковим керівником і передбачав підготовку доповіді, уміння коректно, відповідно до наукового етикету, відповідати на питання присутніх, вести дискусію), який є обов'язковою процедурою для отримання диференційованого заліку, комісія оцінювала та відзначала кращі курсові роботи. Після відповідного опрацювання та редагування науковим керівником матеріали робіт у формі тез доповідей, конкурсних робіт, статей брали участь у щорічній Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки і перспективи розвитку», яка проводилася факультетом фізичного виховання

ЦДПУ ім. В Винниченка, у щорічному Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт «Завтра і», наукових студентських олімпіадах «Студент і технічний прогрес» (галузь Фізична культура) та ін.

Підготовка наукових публікацій, наукових конкурсних робіт були більш складними формами самостійної роботи кращих студентів, котрі вимагали певної наукової, дослідницької підготовленості, творчого підходу, проявів критичного мислення, креативності суджень, що сприяло розвитку наукових засад валеологічного мислення на основі гуманізації знань здоров'язбережувальної спрямованості.

Третьою педагогічною умовою є інтеграція знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу.

Фундаментальна залежність здоров'я людини від способу життя (що у кількісному вимірі складає близько 50%) поставила вимогу створення конструктивної теорії, яка б на відміну від медицини, вивчала не хвороби, а здоров'я. Так народилася нова наука – валеологія.

Народження цієї науки у 80-х роках минулого століття було результатом наукового пошуку вчених З. І. Айзенка, І. І. Брехмана, В. П. Казначєєва, В. П. Петленка та ін. Вони довели необхідність виокремлення валеології в самостійну науково-практичну дисципліну, предметом вивчення якої є знання про шляхи формування та зміцнення здоров'я на принципах здорового способу життя. Це дало підстави В. П. Казначєєву визначити валеологію як новий міждисциплінарний науковий напрямок, що розглядає причини здоров'я (на відміну від медицини, що вивчає хвороби, а їх відсутність проголошує здоров'ям), шляхи його забезпечення, формування та збереження у конкретних умовах життєдіяльності [22].

Провідний український лікар-сонолог Г. Л. Апанасенко визначає валеологію як інтегративну науку про шляхи і способи формування, збереження і зміцнення індивідуального здоров'я людини, предметом вивчення якої є механізми здоров'я, можливості управління цими механізмами [2]. Звідси була виведена основна мета валеології, яка полягає в збереженні та зміцненні здоров'я людини шляхом розвитку пристосувальних здібностей до змінних середовищних чинників, що дало принципово нове розуміння процесам зміцнення здоров'я як удосконаленню

механізмів адаптації організму до впливу екзогенних чинників накопиченню адаптаційного матеріалу та ін.

У межах нашого дослідження найбільшого значення набувають спеціальні розділи валеології – педагогічна валеологія та валеопедагогіка. Сутність педагогічної валеології полягає у розв'язанні завдань щодо зміцнення здоров'я людини через систему освіти та виховання. Такі фахівці як Ю. К. Бахтін, Л. Л. Макарова, Є. Л. Овчаров та ін. наголошують, що педагогічна валеологія має бути спрямована на забезпечення якісної професійної готовності студентів до здоров'язбереження підростаючого покоління. В основі «Валеопедагогіки» лежить валеологічно обґрунтована гуманістична парадигма освіти, що використовує у навчальному процесі лише ті методики, що здатні забезпечити збереження здоров'я учнів. Науковці цього напрямку трактують поняття «валеологія» як виправданий педагогічний процес, який дає освітні результати не перевантажуючи психофізіологічні можливості учня. Проблему надмірних навчальних навантажень представники валеопедагогіки пропонують розв'язувати на основі індивідуального підходу до певних навчальних здібностей учнів, переключенням на різні види діяльності, формуванням гуманного стилю мислення [44].

Стосовно професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури педагогічна валеологія та валеопедагогіка можуть розглядатися як інтегруючі засоби формування цілісної системи знань студентів щодо формування здоров'я учнів в умовах інформаційної перевантаженості, стресогенної психології сучасного шкільного навчання та ін. У підсумку це дозволить сформувати компетентність у розв'язанні педагогічних проблем, що виникають у процесі навчання лише у валеологічно обґрунтований спосіб.

Валеологічна система освіти передбачає не тільки отримання знань про збереження і зміцнення здоров'я, але й створення комплексу заходів персоніфікованої спрямованості на кількісні виміри рівня і зміцнення функціонального стану систем організму.

На думку Н. Г. Недодатко, валеологізація навчального процесу в педагогічному ЗВО сприяє веденню здорового способу життя майбутнього учителя і розглядається

як новий сучасній критерій якості освіти, що закладається у сферу ціннісних орієнтирів особистості та сприяє становленню її акмеологічних поглядів і переконань [31]. Б. А. Максимчук визначає педагогічну валеологію як систему, що формує здоровий спосіб життя особистості, потребу слідувати йому в подальшому житті, особистим прикладом і набутими знаннями формувати здоров'я у своїх учнів. Тому, як зазначає дослідник, у педагогічному інституті необхідно у студентів формувати вміння вирішувати педагогічні завдання валеологічно обґрунтованими способами. [26].

Конкретика валеологізації освітнього середовища для студентів навчальних закладів фізичної культури має базуватися, за характеристикою Е. Н. Казіна, на наступних принципах:

- організація особистісно-орієнтованого навчання з урахуванням індивідуальних можливостей студента;
- діагностика рівня індивідуального здоров'я з урахуванням психо-соматичних, конституційних і соціально-духовних особливостей особистості студента;
- здійснення системи рекреаційних, корекційних і реабілітаційних (за потребою) заходів зі збереження здоров'я і створення комфортних сучасних умов для навчання;
- вибір оптимальних педагогічних технологій і навчальних програм, що враховують вік, стать, а також соціальне й екологічне середовище;
- формування на основі знань власних можливостей і особливостей соматичного, психічного, інтелектуального, духовного і соціального здоров'я індивідуальних потреб особистості студента;
- навчання методам самодіагностики, самооцінки, самоконтролю та самокорекції психосоматичного статусу організму на різних етапах навчання;
- оптимізація соціально-гігієнічних умов життєдіяльності студентів [21].

Реалізацію третьої педагогічної умови здійснювали у наступних формах.

Розроблений у ході формувального експерименту спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» (Додаток В) має інтегруючий характер, оскільки поєднує знання загальної педагогіки, педагогічної валеології, вікової фізіології, офтальмології, психології та інших дисциплін.

Конструювання спецкурсу було зроблено на основі дидактичного синтезу, що передбачало визначення завдань спецкурсу, коригування змісту, контроль за ефективністю, уточнення кінцевого результату.

Спецкурс як одна з форм навчального процесу вигідно відрізняється від інших тим, що може в концентрованому вигляді надати студентам найновішу наукову інформацію з проблеми, яка має особливе значення для професійного становлення майбутнього фахівця і потребує нагального розв'язання. Виходячи із зазначеного, спецкурс відповідав наступним вимогам:

- максимально інформативно насичений у зв'язку з жорстким лімітом лекційних годин;
- містить матеріали сучасних досліджень, які відображають різні концепції та погляди (у тому числі й авторські) на шляхи розв'язання проблеми, що розглядається.

Відповідно до зазначеного були сформульовані завдання спецкурсу:

1. Формування мотивів, інтересів та ціннісних орієнтацій студентів на валеологічних засадах до майбутньої ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я .
2. Формування знань про особливості впливу компонентів навчального навантаження на організм та системи організму учнів початкової школи.
3. Формування знань про можливості сучасного оздоровчого прикладного супроводу навчального процесу в початковій школі.
4. Оволодіння основами методик нейтралізації негативного впливу тривалих навчальних навантажень на стан здоров'я учнів 6–10 років.
5. Формування наукового підходу до проведення здоров'язберезувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я на основі діагностики стану здоров'я та визначення величини отриманого оздоровчого ефекту.

Зазначені завдання спецкурсу реалізувалися відповідним обсягом, який складав 26 годин лекційного часу. Тематичний план спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» наведений в Додатку В.

Наприклад, тема спецкурсу «Оздоровчий тренінг опорно-рухової системи при тривалому впливі статичного компоненту навчального навантаження» передбачає поєднання знань анатомії, вікової фізіології, гігієни, теорії і методики фізичного

виховання та ін. Загалом такі теми даного спецкурсу довели можливість формувати основи фактичної педагогічної валеології, яка має стати своєрідною філософією викладання даного напрямку здоров'язбережувальної роботи.

Наступною субпідрядною активною формою оволодіння фаховими знаннями був застосований спецсемінар, який, на нашу думку, є найбільш ефективним видом організації навчального процесу. Оскільки семінар – це завжди безпосередній контакт зі студентами, в ході якого мають бути встановлені стосунки, що забезпечують продуктивне педагогічне спілкування. Ми намагалися зробити це своєрідною школою спілкування дослідників з нового напрямку здоров'язбереження учнів – попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. При цьому враховувалися такі характерологічні якості студентів, як комунікативність, впевненість, тривожність. Невпевненим у собі, некомунікабельним студентам спочатку пропонувались полегшені питання, які давали можливість «включити» студента та психологічно пережити відчуття успіху. При підготовці до спецсемінару студентів орієнтували, що доповідь має мати науковий рівень, тобто має бути здійснений аналіз опрацьованої літератури, із зазначенням спільних поглядів різних дослідників, а також – визначенням розбіжності їх позицій. Що, на наш погляд, було тим критерієм, який засвідчував ступінь розуміння проблеми.

Метою спецсемінару було сприяння поглибленому засвоєнню студентами ключових тем спецкурсу, спонукання їх до самостійної творчої роботи, формування потреби до самоосвіти. Основними завданнями спецсемінару були наступні:

- максимальне поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях;
- формування уміння висловлювати та відстоювати власну точку зору;
- використання теоретичних знань для пошуку шляхів вирішення практичних завдань, зокрема, при опрацюванні методичних прийомів оздоровчо-прикладного тренінгу;
- формування навичок самостійної роботи та критичного ставлення до прочитаного. У контексті порівняння з традиційним змістом та спрямованості шкільної фізичної культури на сприйняття нових ідей та інноваційних технологій, закладених у змістовому наповненні спецкурсу;

- заохочення студентів до проведення наукових досліджень у напрямі попередження та виникнення дидактогенних порушень здоров'я.

Завдання, яке стосувалося заохочення студентів до проведення наукових досліджень, розв'язувалося через складання логічних схем, передбачуваних у наступній педагогічній практиці (третій етап формувального експерименту) наукових досліджень, адекватного добору методів, які дають можливість отримати нову інформацію про об'єкт та предмет дослідження. Особливий інтерес студентів у цьому зв'язку викликала тема діагностики та визначення величини оздоровчого ефекту при застосуванні комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу. Для практичного опанування цієї та інших тем використовувався наступний порядок виконання навчальних завдань. На початку заняття студенти складали теоретичний, допусковий мінімум, а потім проводили дослідження на собі. Для цього пропонувались науково-практичні завдання наступного зразка:

- визначити ергографію зорового аналізатора до і після дозованих навчальних навантажень;
- визначити загальну працездатність зорового аналізатора;
- визначити рівень витривалості до статичних навантажень;
- визначити психоневрологічний статус та його динаміку в різних навчальних ситуаціях.

Крім того, виконувались творчі завдання з конструювання окремих елементів та блоків здоров'язберезувальних технологій. *Наприклад*: записати 2–3 вправи для зняття зорової втоми; розробити фізкультхвилинку «Для світлої голови»; розв'язати наступне завдання уроку фізичної культури у початковій школі: «сприяти розвитку витривалості розгиначів тулуба». За підсумками виконання кожного завдання проводилось обговорення та оцінювання з наступним самоаналізом виконаної роботи.

Підготовлені студентами комплекси різної здоров'язберезувальної спрямованості захищались на підсумкових семінарських заняттях та пропонувались для використання при проходженні педагогічної практики. Таким чином, спецсемінар був спрямований не тільки на закріплення теоретичних знань, а також на отримання

науково-практичних навичок, дослідницьких пошуків у галузі ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. Загалом структура спецсемінару та його зміст були спрямовані на ускладнення навчальних завдань, що дозволило поєднати навчальні інтереси студентів з дослідницькою, науково-практичною діяльністю в галузі здоров'язберезувальних технологій у навчальному процесі початкової школи.

У спецсемінар були включені інтерактивні методи: робота в групах та «мозкова атака», спрямовані на активацію пізнавальної діяльності студентів на основі поєднання інтегральних знань валеологічної спрямованості з намаганнями самостійного креативного розв'язання навчальних проблем сучасного здоров'язбереження школярів.

Приклад застосування методу роботи в групах. Тема: «Як зберегти здоров'я учнів під час напруженої розумової діяльності». Студенти поділяються на мікрогрупи. Кожній мікрогрупі необхідно створити поради і конкретні дії щодо збереження здоров'я учнів початкової школи. Так перша група розглядає протидію статичному компоненту, друга – негативному впливу на зоровий компонент, третя – на нервово-емоційний компонент учнівської праці. Після групової роботи відбувається презентація напрацювань, де представники груп по черзі у вільній формі презентують свої напрацювання. Далі викладач пропонує відібрати найефективніші та найабсурдніші поради.

При використанні методу «мозкової атаки» було створено навчальне середовище, яке характеризувалося відкритістю та ініціативністю учасників, накопиченням сумісних знань, оцінкою і контролем. Сутність методу полягала в продукуванні учасниками групи якомога більше ідей за даною темою за короткий проміжок часу.

Приклад застосування методу «Мозкова атака». Тема: «Негативні чинники для здоров'я учнів початкової школи». Даний метод проводився в три етапи: I етап – організаційні питання, постановка проблеми, II етап – генерування ідей, III етап – оцінка ідей. На першому етапі проведення «мозкової атаки» викладач створював добрий емоційний фон за допомогою різних прийомів (наприклад, розповідав жарт), а

також пояснював особливості проведення даного методу навчання. На другому етапі викладач просив студентів назвати якомога більше чинників, які можуть, як вони вважають, нашкодити здоров'ю учнів початкової школи під час навчання. Названі ідеї записував за допомогою малюнків, ключових слів, своїх позначок. На третьому етапі пропонував учасникам об'єднати загрози в групи (негативні фактори, які можуть нашкодити: фізичному здоров'ю (зміна постави, погіршення зору, перевтома), психічному (невроз, депресія), соціальному (агресія) тощо). Далі відбувався аналіз запропонованих студентами чинників, а також відзначалися найцікавіші ідеї.

Також використовувалась самостійна робота студентів, змістом якої була пошукова робота для обґрунтування власних суджень або заперечення аргументації опонентів. Самостійна робота студентів експериментальної групи була поєднана з програмою спецсемінару до спецкурсу, що дозволяло формувати практичні навички професійної готовності майбутніх фахівців.

Після виконання програми спецсемінару були сформульовані і погоджені з фаховими методистами завдання на проходження педагогічної практики студентів експериментальної групи, що, на нашу думку, органічно пов'язувало другий та третій етапи дослідно-експериментальної роботи з формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі.

Педагогічну практику ми розглядали, насамперед, як процес активного професійного становлення майбутнього учителя фізичної культури, який спрямований в першу чергу на формування структури діяльності, основними складовими якої є розвивальна, проєктивна, організаційна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна та комунікативна функції педагога.

Оскільки практика відбувається в умовах, наближених до самостійної професійної діяльності, що активізує та спонукає процес застосування набутих теоретичних знань, а також сприяє формуванню практичних навичок у використанні їх у різних педагогічних умовах, що продукує розвиток креативного мислення, синтезує вдумливий підхід до професійної діяльності, тому однією з цілей

педагогічної практики студентів експериментальної групи (ЕГ) було становлення та зміцнення практичних умінь та навичок ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я в учнів початкової школи.

Акцентуючи увагу на сучасних вимогах щодо до змісту і спрямованості педагогічної практики на факультеті фізичного виховання ЦДПУ імені В. Винниченка, зазначимо наступне:

- педагогічна практика розглядалася як своєрідний полігон для випробовування набутих під час навчання знань, своїх здібностей та педагогічного хисту;
- педагогічна практика ґрунтувалася на глибокому осмисленні проблеми збереження здоров'я учнів та використанні здобутків сучасної педагогічної науки;
- провідним ланцюгом педагогічної практики має бути формування і розвиток всіх основних компонентів професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних захворювань учнів початкової школи.

Виходячи із зазначеного та враховуючи стратегічні завдання нашого дослідження, перед проходженням педагогічної практики студентами ЕГ були поставлені наступні завдання:

1. Навчитися виокремлювати теоретичні, методичні знання, організаційні уміння та синтезувати їх для оптимального проведення різноманітних форм здоров'язбережувальної спрямованості з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі.
2. Оволодіти системою практичних умінь та навичок з організації та проведення комплексного оздоровчо-прикладного супроводу як обов'язкового елемента культури навчальної праці у початковій школі.

Увага студентів ЕГ під час проведення настановної конференції з педагогічної практики була загострена на педагогічних чинниках, які забезпечують і визначають психолого-педагогічний вплив учителя на учнів при проведенні роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в учнів початкової школи. Це насамперед:

- повага, шанобливе та приязне ставлення до всіх учнів та інших учасників педагогічного процесу, незалежно від їхніх здібностей, рівня успішності, дисципліни, соціального статусу та ін.;
- побудова навчального процесу з врахуванням принципів та основних засад педагогіки співробітництва та вимогливості до учнів;
- створення позитивного емоційного настрою, відчуття бадьорості та піднесеності при організації та проведенні ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі;
- індивідуалізація психолого-педагогічного впливу на ослаблених дітей (яких у початковій школі переважає більшість), особливо до тих, хто знаходиться в зоні ризику виникнення дидактогенних порушень здоров'я.

Завдання педагогічної практики з розділу здоров'язбереження у початковій школі з попередження дидактогенних порушень здоров'я для студентів-практикантів ЕГ були наступними:

1. Дати характеристику ефективності ЗЗД школи (за динамікою захворюваності дітей протягом навчання у початковій школі та належності за результатами шкільних медоглядів до тієї чи іншої групи здоров'я).
2. Зробити аналіз системи чинників впливу на стан здоров'я учнів закріпленого класу (дидактогенний чинник, санітарно-гігієнічний чинник, чинник фізкультурно-оздоровчого супроводу, чинник медико-профілактичного супроводу, харчування та ін.).
3. Зробити аналіз стану здоров'я та фізичного розвитку учнів закріпленого класу (на підставі вивчення листа здоров'я, медичних карт, бесіди з медичними працівниками школи) та визначити нозологічний профіль захворюваності.
4. Скласти спільний з учителем молодших класів план здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я та реалізувати його протягом педагогічної практики.
5. Визначити величину оздоровчого ефекту (шляхом проведення відповідних польових тестів та функціональних проб, див. Додаток Д, Е, Ж) у закріпленому класі

в учнів з ослабленим станом здоров'я в кінці терміну перебування на педагогічній практиці. Підготувати відповідне повідомлення до звітної конференції.

Конкретизуємо деякі науково-дослідні завдання через наступні приклади:

1. Зробити аналіз медичної документації та виявити у дітей схильність до дидактогенних порушень здоров'я (так звана група ризику, яка потребує особливої уваги батьків, учителя фізичної культури, учителя початкових класів, шкільного медика в плані попередження і профілактичної роботи для цих дітей). Розробити додаткову індивідуальну програму оздоровчо-тренувального супроводу, спрямовану на зниження підвищеної сензитивності органів і систем організму до певних несприятливих компонентів навчальної праці.
2. На основі вивчених медичних карт скласти нозологічний профіль захворюваності учнів закріпленого класу та зробити відповідні висновки.
3. Провести діагностику та визначити поточний (початковий для студента-практиканта) рівень опірності організму учнів до статичного, зорового та нервово-емоційного компонентів навчальних навантажень.
4. Визначити за допомогою тестів та функціональних проб (які були застосовані при початковій діагностиці) отриманий ефект від застосування комплексного оздоровчо-тренувального супроводу навчальної праці учнів закріпленого класу, проведеного студентом протягом періоду педагогічної практики.

Таким чином, педагогічна практика була спрямована на закріплення і реалізацію теоретичних знань спецкурсу, практичних умінь і навичок спецсемінару в галузі здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі на достатньо високому науковому рівні. Це дало можливість побачити конкретний персоніфікований результат власної ЗЗД. Дійсно, наскільки поліпшилась (чи погіршилась) зорова працездатність учня сьогодні, залежить чи виникне шкільна (акомодативна) форма короткозорості завтра. Від того як змінився плечовий індекс дитини за період практики, буде залежати поява кіфотичної (сутулуватості) постави і, що не менш важливо, робочої посадки за партою.

На відміну від традиційної спрямованості шкільної фізкультурно-оздоровчої роботи на підвищення рухової активності та основного її показника – рівня фізичної

підготовленості, що робить розмитими критерії оздоровлення, даний рівень конкретики результатів здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я є значним фактором впливу на формування відповідального ставлення студента-практиканта до здоров'язбереження як провідної сторони майбутньої професійної діяльності.

Кожен студент-практикант протягом педагогічної практики спільно з учителем початкових класів та учителем фізичної культури організовував та проводив заходи, що реалізовували конкретну програму здоров'язбереження:

1. Гімнастика до занять, де в розроблених комплексах вправ містилися ігрові вправи для підготовки організму учня до впливу компонентів навчальної праці. *Приклади:*

а) імітаційно-ігрова вправа «лісоруби» – для підвищення тону м'язів – розгиначів тулуба, активізація дихальної системи;

б) ігрова вправа «рокіровка» – підготовка зорового аналізатора до роботи в зоні ближнього зору.

2. Фізкультхвилинки на загальноосвітніх уроках з підвищеним впливом статичного та зорового компонентів навчального навантаження. *Приклади:*

а) прикладна вправа «потягеньки» – для зняття загальної, статичної та зорової втоми;

б) імітаційно-ігрова вправа «локатор» – для розвантаження зорової системи, попередження утворення рефлексу низько схиленої голови (РНСГ) та асиметрії різних сегментів плечового поясу і тулуба.

3. Динамічні перерви (після другого уроку), де застосовувалися рухливі ігри, спрямовані на статичне, зорове, психологічне розвантаження та активний руховий відпочинок. *Приклади таких завдань:*

а) «веселий м'яч» – рухлива гра для зняття нервово-емоційного напруження за рахунок позитивних емоцій, які виникають у процесі активних довільних рухів;

б) «далеко-близько» – ігровий тренінг акомодативної функції зору та концентрації уваги.

4. Уроки фізичної культури (тричі на тиждень), де одним із завдань було сприяння розвитку рухових та психофізичних здібностей, які підвищують опірність організму до негативного впливу тривалих навчальних навантажень. *Приклади таких завдань:*

а) розвивати витривалість до статичних навантажень засобами спеціалізованих ігрових вправ «плавці», «альпіністи», «фігури»;

б) сприяти розвантаженню та корекції хребта при проведенні спеціалізованих рухливих ігор «розвідники», «переправа», «Мауглі».

5. Години здоров'я у групах подовженого дня, де підбирався ігровий матеріал, що сприяв активному відновленню організму дітей після уроків.

Зазначені фрагменти програми оздоровчої роботи з наведеним змістовим наповненням, спрямованим на попередження дидактогенних порушень здоров'я, утворюють цілісну систему постійного супроводу навчального процесу, на основі сучасних наукових розробок і здобутків педагогічної валеології втілюють думку В. О. Сухомлинського про те, що режим навчального дня учня початкової школи повинен бути просякнутим заходами, спрямованими на збереження здоров'я дитини.

Для підвищення рівня ефективності психолого-педагогічного впливу в процесі реалізації програми здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я студенти-практиканти проводили бесіди з учнями з використанням елементів гри та арт-терапії: «Хочу бути і буду здоровим», «Чому сидіти треба прямо, а ходити гордо», «Як зберегти зір», «Чому важливий хороший бадьорий настрій», «Що мені заважає бути спокійним, витриманим, впевненим у класі». Спільно з учителем початкових класів проводили тематичні батьківські збори: «Навчання і здоров'я дитини», «Що треба знати про чинники ризику для здоров'я учня», «Проблеми педагогічної валеології».

Таким чином, розглянута програма попередження дидактогенних порушень здоров'я мала комплексний характер та була спрямована на реалізацію теоретичних знань і зміцнення практичних умінь та навичок, набутих при підготовці до педагогічної практики у початковій школі.

Доцільно зауважити, що під час проходження педагогічної практики студентам довелося вирішувати багато проблемних питань і вони відчули певні протиріччя між тими установками, що давалися під час навчання та педагогічною дійсністю, яка їх зустріла у школі, а саме:

- намагання учителів початкових класів виконати навчальну програму з так званих «основних предметів» за будь-яку ціну (певно, учнівського здоров'я), що призводить до найбільшої захворюваності молодших школярів серед інших вікових груп;
- запровадження різних нововведень у навчальний процес (що практично завжди інтенсифікує навчання без уваги на здоров'явитратність);
- декларативність заяв частини керівників шкіл про цінність здоров'я учнів і недостатність конкретної системної роботи щодо його збереження;
- нерозуміння значної частини вчителів фізичної культури необхідності запровадження та особливостей сучасних технологій здоров'язбереження у початковій школі на рівні попередження дидактогенних порушень та захворювань та неможливістю щось виправити, скоригувати, вилікувати в середній чи старшій школі;
- розрізненістю зусиль учителя початкової школи та учителя фізичної культури, їхнього розуміння щодо шляхів здоров'язбереження дітей;
- перетворення шкільного освітнього середовища у «шкідливе виробництво знань» на основі нехтування основними положеннями педагогічної валеології.

За підсумками педагогічної практики була проведена звітна конференція, де представники кожної школи (бригадири) виступили з проблемними доповідями. Найбільш активні студенти стали учасниками науково-практичного семінару «Проблеми здоров'язбереження у сучасній початковій школі».

Висновки до другого розділу

Існуючий стан вищої фізкультурної освіти об'єктивно ставить питання про підвищення вимог щодо рівня наукової, методичної, організаційної підготовленості майбутніх учителів фізичної культури у галузі ЗЗД. Це передбачає удосконалення форм, методів та підходів у підготовці до такого принципово нового напрямку здоров'язбережувальної роботи як попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Аналіз навчального плану підготовки майбутнього учителя фізичної культури свідчить, що професійна готовність фахівця до ЗЗД формується, насамперед, знаннями фундаментальних дисциплін. Фундаментальну підготовку бакалавра фізичної культури забезпечує цикл природничо-наукової підготовки, що містить дисципліни: «Анатомія людини з основами спортивної морфології», «Біохімія», «Фізіологія людини», «Фізіологічні основи фізичного виховання і спорту», «Біомеханіка», «Гігієна», «Основи медичних знань», «Валеологія», «Лікувальна фізична культура». Отримані фундаментальні знання медико-біологічної спрямованості слугують науковим підґрунтям для вивчення циклу «Професійна та практична підготовка», що включає дисципліни: «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогіка фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», які в свою чергу складають методологічну основу для виконання всіх професійно-орієнтованих спортивно педагогічних дисциплін, а саме: теорії та методики викладання спортивних ігор, легкої атлетики, плавання, гімнастики, атлетизму та ін.

Аналіз змістового наповнення дисциплін навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволив виявити значний невикористаний потенціал щодо спроможності дисциплін певних предметів фундаментального циклу та циклу професійної та практичної підготовки поступово і системно формувати теоретичну і практичну природно-наукову базу сучасних здоров'язбережувальних знань. Це забезпечує утворення певної міждисциплінарної валеологічної спрямованості отриманих знань, що розглядає фактори здоров'я (та нездоров'я) школярів, шляхів його забезпечення, формування і збереження в конкретних умовах навчальної життєдіяльності.

Комплекс педагогічних умов був визначений згідно із закономірностями та специфікою функціонування навчального процесу студентів факультету фізичного виховання і включав формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів; орієнтацію на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти; інтеграцію знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу.

Реалізацію першої педагогічної умови – формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів здійснено через включення до змісту лекційних занять спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» інформації про вплив напруженої навчальної праці на стан здоров'я учнів початкової школи, обґрунтовано поняття «дидактогенні порушення здоров'я» та механізми їх виникнення, стан, особливості та готовність організму дітей 6–10 років до шкільних навантажень, конкретизовано та виокремлено компоненти навчального навантаження, які мають найбільший деформуючий вплив на стан здоров'я учнів початкової школи за даними нозологічного профілю захворюваності. Використано в межах спецсемінару приклади з практики лікування та оздоровчого, коригуючого тренування, візуалізацію ефекту зорових вправ, апробація цих вправ студентами з наступним автотестуванням гостроти зору. Застосовано волонтерську ЗЗД, котра полягала у проведенні оздоровчо-розвивальної, корекційної та рекреаційної роботи з вихованцями Кіровоградського обласного дитячого будинку «Барвінок». Включено до змісту педагогічної практики проведення діагностики донозологічних станів здоров'я учнів 6–10 років, проведення гімнастики до занять оздоровчо-прикладного характеру; проведення малих форм фізичного виховання – фізкультхвилинок та фізкультпауз – із застосовуванням спеціалізованих вправ для зняття статичного навантаження, розвантаження зорової та нервової систем для учнів молодшого шкільного віку.

Реалізація другої педагогічної умови – орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти передбачала, насамперед, розвиток прогностичного мислення. Так переважна частина тем спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» були спрямовані таким чином, щоб зорієнтувати студентів на прогностичне розуміння можливих варіантів адаптивних реакцій опорно-рухової, зорової та центральної нервової системи організму дітей 6–10 років під впливом відповідних складових інтенсивних навчальних навантажень. Для подальшого закріплення навчального матеріалу в межах спецсемінару пропонувалися для розв'язання тематичні прогностичні задачі, використовувалися інтерактивні методи навчання у формі методу проектів. Розвиток прогностичного мислення здійснювався також у процесі наукової роботи студентів. Визначено чинники, що спроможні активізувати пізнавальну та дослідницьку діяльність студента-практиканта.

Реалізація третьої педагогічної умови – інтеграція знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу передбачала власне інтегруючий характер спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи». Спецсемінар був зорієнтований на закріплення теоретичних знань, а також на отримання науково-практичних навичок, дослідницьких пошуків у галузі ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі. Структура спецсемінару та його зміст були спрямовані на ускладнення навчальних завдань, що дозволило поєднати навчальні інтереси студентів з дослідницькою, науково-практичною діяльністю в галузі здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі початкової школи. У спецсемінар були включені інтерактивні методи – робота в групах та «мозкова атака». Проходження педагогічної практики, в процесі якої активно застосовуються знання, уміння, навички, набуті в ході вивчення спецкурсу та спецсемінару стало основою для організації та проведення оздоровчо-прикладного супроводу навчальних навантажень у початковій школі з наступним вивченням отриманого оздоровчого ефекту в попередженні дидактогенних порушень здоров'я.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Андрощук І. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів трудового навчання і технологій до педагогічної взаємодії. / І. В. Андрощук // Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 6–7.
2. Апанасенко Г. Л. Валеология: право на самостоятельность / Г. Л. Апанасенко // Медицинская газета. – 1996 – №81 – С. 10–11.
3. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
4. Берулава М. Н. Интеграция содержания образования / М. Н. Берулава. – Москва: Педагогика, 1993. – 172 с.
5. Белікова Н. О. Сучасний погляд на перспективи модернізації вищої фізкультурної освіти / Н. О. Белікова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Випуск 12 (39). – С. 9–14.
6. Всемирная Декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Альма матер. – 1999. – №3. – С 29–35.
7. Галєєва А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.07 / А. П. Галєєва. – Дрогобич, 2009. – 22 с.
8. Гершунський Б. С. Комп'ютеризація у галузі освіти: проблеми та перспективи. / Б. С. Гершунський – М.: Педагогіка, 1997. – 204 с.
9. Гладкая И. В. Организационно-педагогические условия становления профессиональной компетентности студента [Електронний ресурс] / И. В. Гладкая. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/>. – Назва з екрана.
10. Грітченко А. Вибір змісту професійної підготовки вчителя трудового навчання до формування в учнів системи знань сучасного аграрного виробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbav.gov.ua/portal/s/Pitch

11. Данилко М. Т. Упровадження педагогічних технологій фізичного виховання та спорту щодо методологічних основ формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури / М. Т. Данилко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2011. – №2. – С. 26–31.
12. Дедловская М. В. Подготовка учителя начальных классов к формированию здорового образа жизни школьников средствами физической культуры / М. В. Дедловская, Г. А. Калачев // Мир науки, культуры, образования. 2009. – № 4 (16). – С. 236–239.
13. Демидова Г. А. Организационно-педагогические условия формирования лидерского потенциала менеджера социально-трудовой сферы в рефлексивной среде дополнительного профессионального образования [Электронный ресурс] / Г. А. Демидова. – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4625-2012-11-08-18-55-57>.
14. Дмитренко Т. О. Місце педагогічних умов у системі наукового знання / Т. О. Дмитренко, С. В. Копилова // Трансформація соціальних функцій освіти в сучасному світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Народна українська академія, 17–18 лютого, 2015. – С.160–164.
15. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: дис...докт. пед. наук: 13.00.04 / Борис Тимофійович Долинський. – Одеса, 2011. – 399 с.
16. Драгнев Ю. В. Акмеологічний аспект професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформатизації освіти / Ю. В. Драгнев // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 10. – С. 43–45.
17. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу / О. О. Єжова // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 3. – С. 39–43.
18. Єрохін С. А. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна // Науковий

юридичний журнал. – № 1(1), част.ІІ. – Хмельницький: Вид-во нац. академії держ. прикорд. служби України ім. Б.Хмельницького, 2011 – С. 20–27.

19. Забегалина С. В. Развитие мышления методом решения прогностических задач студентами специальности "Физическая культура" / С. В. Забегалина, Н. И. Калаков // Теория и практика физ. культуры. – 2018. – № 4. – С. 51–53.

20. Іващенко О. Системний аналіз навчального плану підготовки вчителя фізичної культури в педагогічних університетах / О. Іващенко, О. Худолій // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць в галузі фізичної культури та спорту. Вип. 12. – Львів, НВФ «Українські технології». – 2008. – Т.4. – С. 93–97.

21. Казин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека: введение в общую и прикладную валеологию [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Э. М. Казин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС. 2000. – 192 с.

22. Казначеев В. П. Основы общей валеологии: учебное пособие / В. П. Казначеев. – Москва: Институт практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1997. – 48 с.

23. Колин К. К. Глобальные проблемы информатизации общества / К. К. Колин // Вестник высшей школы. – 2000. – № 6. – С. 12–16.

24. Кремень В. Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи / В. Г. Кремень // Професійна освіта: педагогіка і психологія. – Київ–Ченстохова, 2000, – С. 11–31.

25. Лубышева Л. И. Концепция модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту (авторский проект) / Л. И. Лубышева, В. А. Магин // Теория и практика физической культуры. – 2003. – №12. – С. 13–16.

26. Максимчук Б. Роль педагогічної валеології у забезпеченні професійної підготовки фахівців / Б. Максимчук // Молода спортивна наука України. – 2013. – Т.4. – С. 93–100.

27. Мартиненко В. В. Проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту / В. В. Мартиненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2006. – № 3. – С. 55–58.

28. Михайличенко В. Є. Динаміка мотиваційної структури студентів вищих технічних навчальних закладів і значення цілепокладання у цьому процесі / В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень, В. В. Полянська // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2011. – № 2. – С. 76–82.
29. Михайлишин Г. Й. Формування професійних умінь майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. Й. Михайлишин; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 255 с.
30. Міненок А. О. Формування валеологічних знань у майбутніх учителів фізичної культури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Антоніна Олексіївна Міненок. – К, 2007. – 21 с.
31. Недодатко Н. Валеологізація навчального процесу в педагогічному вузі — основа формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Н. Недодатко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Валеологія: сучасність і майбутнє», 2015. Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/valeology/article/view/1890>
32. Няньковський С. Л. Стан здоров'я школярів України [Електронний ресурс] / С. Л. Няньковський, М. С. Яцула, М. І. Чикайло, І. В. Пасечнюк // Здоров'я ребенка. – 2012. – № 5 (40). – С. 18–22.
33. Онищенко І. В. Формування професійної мотивації як складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи / І. В. Онищенко // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 67. – С. 382–386.
34. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Тетяна Михайлівна Осадченко. – Житомир, 2017. – 251 с.
35. Освітні технології; навчально-методичний посібник / [За заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. 2001. – 256 с.

36. Остапенко Г. О. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. О. Остапенко. – К. – 2013. – 20 с.
37. Павлов С. Н. Организационно-педагогические условия формирования общественного мнения органами местного самоуправления: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Павлов С. Н. – Магнитогорск, 1999. – 23 с.
38. Плахотнік О. В. Перспективні стратегії удосконалення навчання у вищій школі в сучасних соціокультурних умовах / О. В. Плахотнік, О. В. Плахотнік // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – № 1. – 2011. – С. 273–278.
39. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / А. О. Поляков. – Харків. – 2008. – 19 с.
40. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / О. В. Попова. – Х.: «ОВС», 2001. – 256 с.
41. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: [підручник] / О. Я. Савченко. – К: Грамота, 2012. – 504 с.
42. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школьная Пресса, 2002. – 512 с.
43. Субетто А. И. Образование как фактор экологической политики государства [Электронный ресурс] / А. И. Субетто // Академия тринитаризма, 13.06.2006. – Публ. 13431. – Режим доступа:
<http://www.trinitas.ru/rus/doc/0016/001b/00161264.htm>
44. Татарникова Л. Г. Педагогическая валеология: генезис, тенденции развития / Л. И. Татарникова. – СПб: изд. Петроградский и К, 1997, с. 160 с.
45. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Степанівна Урум; – К., 2008. – 213 с.

46. Філіпп'єва О. А. Валеологічна освіта як умова формування ціннісного ставлення студентської педагогічної молоді до школярів / О. А. Філіпп'єва // Педагогічні науки. – 2004. – Вип. 37. – С. 307–311.
47. Філософський словник / [За ред. В. І. Шинкарука]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
48. Panchenko G. Scientific and applied aspects of health-saving activity reorientation of physical education teacher at primary school / G. Panchenko // Innovative solutions in modern science. – № 6(25). – Dubai, 2018. – P. 71–78.

РОЗДІЛ 3.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

3.1. Організація дослідної роботи з вивчення професійної готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Розробка діагностичного комплексу професійної готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності зазначеного напрямку проводилась у кілька етапів. На початковому етапі вирішувались наступні завдання:

- проведення теоретичного аналізу об'єкта вимірювань. Для цього був розроблений механізм формування готовності студентів до проведення досліджуваного виду ЗЗД;
- необхідність вибору критеріїв та показників, які дозволяють об'єктивно оцінити рівень підготовленості, а також його зміни під впливом експериментальних чинників.

Проблемність цього завдання полягала в тому, що у науковців не існує єдиного тлумачення понять «критерій» та «показник». Аналіз різних поглядів дав підстави зупинитись на наступному визначенні.

Критерії – це характерні якості, властивості та типові ознаки об'єкта, що вивчається, котрі дозволяють визначити його функціональний стан, рівень та тенденції розвитку. Показники – міра, або ступінь сформованості кількісних та якісних властивостей, ознак об'єкта, тобто критерія.

При визначенні критеріїв та показників ми спиралися на дослідження Б. С. Блума [12], Л. С. Виготського [4], Т. Е. Климової [5], І. О. Кувшинової [7], С. Л. Рубінштейна [10] та ін., у яких відображена теорія продуктивної діяльності та виділені основні рівні оволодіння певними видами діяльності. Так основним критерієм ефективності процесу навчання є просування особистості на більш високий

рівень навченості. Такий підхід, на нашу думку, є достатньо відповідним до об'єкта нашого дослідження, оскільки дозволяє вивчати формування готовності студентів у досліджуваному напрямку здоров'язбереження як процес трансформації більш низьких рівнів у більш високі.

При визначенні критеріїв була врахована структура ЗЗД майбутнього учителя фізичної культури з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. Для кожного компонента готовності визначалися критерії, що найбільш повно його характеризують

- мотиваційний компонент – здоров'язбережувальна направленість з попередження дидактогенних порушень здоров'я, ставлення до виконання функцій з організації та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я, ініціативність у підборі та запровадженні форм комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу як обов'язкового супроводу навчального процесу початкової школи;
- когнітивний компонент – знання змісту і методів, які необхідні для здійснення ЗЗД за зазначеним напрямом;
- практичний компонент – уміння, які необхідні для здійснення відбору та реалізації найбільш ефективних методів і форм роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в режимі навчального дня, що забезпечують виражений оздоровчий ефект;
- рефлексивний компонент – саморегуляція при здійсненні ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, самооцінка особистісних досягнень, самооцінка готовності до здійсненні ЗЗД за зазначеним напрямом.

На основі методики М. В. Козуб [6], теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури та даних, які були отримані під час проведення констатувального етапу педагогічного експерименту, нами були виділені наступні показники критеріїв, що характеризують рівень готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Рівні сформованості компонентів професійної готовності до ЗЗД
з попередження дидактогенних порушень здоров'я**

Компоненти готовності	Рівні сформованості компонентів професійної готовності		
	високий	середній	низький
1	2	3	4
Когнітивний	студент повною мірою відтворює необхідні питання змісту і методів здійснення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я з урахуванням рівня необхідного оздоровчо-прикладного тренінгу	студент відтворює знання з різних питань змісту і методів роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я, володіє основами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу частково	студент може відтворити лише окремі питання змісту і методів здійснення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я, допускаючи при цьому помилкові судження
Практичний	студент фахово здійснює відбір та реалізацію найбільш ефективних методів роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в режимі навчального дня, що забезпечує виражений оздоровчий ефект різних форм проведення	студент здатний до відбору та фахової реалізації найбільш ефективних методик роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я протягом навчального дня, але результативність таких засобів невисока	студент не завжди може здійснити фаховий відбір та реалізацію найбільш ефективних методик роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я протягом навчального дня. Здатність до проведення різних форм здоров'язбережувальної діяльності розвинута слабо

1	2	3	4
Мотиваційний	<p>студент постійно проявляє відповідальне ставлення до виконання функцій з організації та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень, відрізняється високим ступенем ініціативності у підборі та запровадженні форм комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу як обов'язкового супроводу навчального процесу початкової школи</p>	<p>студент проявляє відповідальне ставлення до виконання функції з організації та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я, але недостатньо ініціативний у підборі засобів до змісту комплексного та видового оздоровчо-прикладного тренінгу як обов'язкового супроводу навчального процесу початкової школи</p>	<p>студент проявляє недостатню відповідальність за виконання функції з організації та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я, практично відсутня ініціативність у підборі засобів до змісту комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу як обов'язкового супроводу навчального процесу в режимі дня початкової школи</p>
Рефлексивний	<p>рефлексія обмежується самоспостереженням за процесом і результатами роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я для забезпечення відповідним уявленням про формальне виконання; рефлексія проявляється відносно до особистого досвіду як достатнього для вирішення поставлених завдань</p>	<p>рефлексія обмежується оцінкою своєї роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я як такою, що не відповідає конкретним умовам та має ретроспективний характер</p>	<p>студент не завжди може здійснити фаховий відбір та реалізацію найбільш ефективних методик роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я протягом навчального дня. Здатність до проведення різних форм ЗЗД розвинута слабо</p>

Узагальнена методика діагностики визначених критеріїв готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень у початковій школі подана в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Методика діагностики готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень у початковій школі

Компонети готовності	Критерії	Показники	Форми і методики діагностики
Мотиваційний	Направленість на ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі	Мотиваційно-ціннісні орієнтації	Вивчення мотивів навчальної діяльності (методика А. О. Реана, В. О. Якуніна), тест на визначення рівня свого внутрішнього середовища та оцінка поведінки при вирішенні проблем (методика А. Б. Ван Ганди)
Когнітивний	Знання, які необхідні для здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи	Повнота засвоєння змісту теоретичних знань	Тестування засвоєного студентами навчального матеріалу, розробленого на основі методики діагностики засвоєних знань Т. Є. Клімової
Практичний	Уміння, які необхідні для здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи	Повнота оволодіння уміннями, самостійність, активність, усвідомленість	Дидактичні тести; спостереження; метод експертної оцінки; перевірка творчих завдань
Рефлексивний	Саморегуляція при здійсненні ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я	Самооцінка особистісних досягнень, самооцінка готовності до здійсненні ЗЗД	Методика вивчення адекватності рівня самооцінки, розроблена А. О. Реаном; опитувальник самоставлення В. В. Століна

При визначенні рівня сформованості виділених критеріїв ми використовували підхід кількісної обробки результатів дослідження, який дозволяє відносно до ступеня прояву кожного критерію визначити кількісний показник. При кількісному визначенні ступеня сформованості компонентів професійної готовності ми опиралися на інформацію про те, що найчастіше досвід діяльності формується на середньому рівні й рідше на високому та низькому. Тому вибір інтервалів при групуванні значень за рівнями готовності ми визначали за методикою А. А. Киверялга, де середній рівень визначається 25% відхиленням оцінки від середнього за діапазоном оцінок бала. Звідси оцінка з інтервалу від R (min) до $0,25 R$ (max) дозволяє констатувати низький рівень готовності майбутнього учителя до ЗЗД; оцінки, які перевищують 75% від максимально можливих, свідчать про високий рівень [8].

3.2. Методика реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Важливою передумовою розробки методики експериментальної роботи є розуміння цілісності процесу професійної підготовки, що цілком логічно вимагає вдосконалення міжпредметних зв'язків та створення інтегруючого курсу.

Для обґрунтування основних положень методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи було проведене експериментальне дослідження, яке полягало у розробці педагогічної системи відповідної підготовленості студентів до організації та здійснення такої діяльності.

Результати констатувального експерименту були визначальними для головного напрямку дослідно-експериментальної роботи в межах другого, формувального етапу дослідження. Даний етап визначався як спрямований організований педагогічний вплив на майбутніх фахівців фізичної культури для формування їхньої готовності з

проведення принципово нового напрямку здоров'язбереження – попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Звідси й мета формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, що полягала у обґрунтуванні висунутих гіпотетично педагогічних умов, що забезпечують готовність студентів до оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у дітей 6–10 років. Відповідно до визначеної мети вирішувались наступні завдання:

1. Розробити та експериментально перевірити механізм реалізації формування готовності майбутніх вчителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі.
2. Опрацювати та експериментально випробувати комплекс педагогічних умов для формування готовності студентів до організації і проведення оздоровчого супроводу навчальної праці дітей початкових класів з попередження дидактогенних порушень здоров'я.

Вихідні положення для розробки схеми формувального експерименту включали готовність майбутніх учителів фізичної культури до ефективної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, що визначались наступними основними складовими: мотиваційний, когнітивний, практичний та рефлексивний компоненти готовності. Зазначені компоненти знаходяться у складному взаємозв'язку і взаємодії, що забезпечує зовнішнє функціонування даного механізму реалізації системи, що визначає рівень професійної готовності.

Для вирішення поставлених завдань другого етапу дослідження був застосований метод формувального педагогічного експерименту, який проводився на базі факультету фізичного виховання ІЦДПУ ім. В. Винниченка та ЧНУ ім. Б. Хмельницького у 2016–2017 навчальному році. Були створені експериментальна і контрольна групи загальною кількістю 174 особи. У кожній групі було по 87 осіб. Групи комплектувалися за такими наступними правилами статистичної вибірки як однакова кількість студентів та приблизно однакова якість знань за показниками успішності останньої екзаменаційної сесії.

З метою встановлення сформованості педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи була опрацьована наступна схема реалізації дослідної програми. Для *експериментальної групи* вона включала три наступні етапи:

Перший етап: вивчення спецкурсу студентами експериментальної групи, спрямованого на формування у студентів пізнавального інтересу до педагогічних проблем, які пов'язані зі здоров'язбереженням учнів, оволодіння сучасними теоретичними знаннями про принципи, засоби, технології оздоровлення молодших школярів за напрямом роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я школярів.

Другий етап: проведення спецсемінару, спрямованого на оволодіння практичними вміннями та навичками організації і проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я за конкретним здоров'язбережувальними методиками оздоровчого тренування.

Третій етап: практична робота студентів з попередження дидактогенних порушень здоров'я за відповідно відпрацьованими на першому-другому етапах методиками, що передбачає застосування педагогічних умінь, навичок, методичних прийомів, які спонукають до аналізу власної діяльності, критичної самооцінки досягнень і прорахунків.

Таким чином, в експериментальній групі був реалізований трьохетапний механізм реалізації системи формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Формування професійної готовності *контрольної групи* до проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я відбувалось через наступні три етапи:

Перший етап: вивчення навчальних дисциплін «Організація та методика оздоровчої фізичної культури», «Спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча

робота в школі», «Фізіологічні основи фізичного виховання», «Валеологічні основи виховання школярів», а також спецкурсу «Педагогічна практика в школі».

Другий етап: засвоєння зазначених теоретичних дисциплін через систему практичних, семінарських занять, самостійної роботи студентів.

Третій етап: апробація отриманих знань студентів через організацію та проведення роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи в умовах проходження педагогічної практики.

Особливістю даної системи професійної підготовки для студентів КГ є «розсіяність» теоретичних знань зі здоров'язбережувальної роботи, зокрема у напрямку попередження дидактогенних порушень здоров'я у молодших школярів з різних предметів педагогічного, медико-біологічного та професійно-орієнтованого блоку дисциплін.

Характеризуючи педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до ЗЗД зазначеного напрямку в експериментальній групі, зазначимо, що форма спецкурсу найбільш повно, на нашу думку, відповідає поставленим завданням.

На підставі отриманих матеріалів можливо сформулювати висновки щодо проведеного формувального етапу дослідно-експериментальної роботи:

- система формування професійної готовності студентів до проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи як цілісна методика педагогічного впливу відпрацьована у навчально-виховному процесі факультету фізичного виховання;
- протягом формувального етапу дослідно-експериментального дослідження був реалізований спрямований і відповідним чином організований педагогічний вплив на студентів експериментальної групи для формування їх професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи;
- для побудови системи дослідно-експериментальної програми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі були задіяні наступні форми навчальної роботи:

- а) спецкурс, спрямований на формування професійної готовності та особистісної вмотивованості студентів до самостійної ЗЗД;
- б) спецсеминар, що включав систему науково-дослідницьких завдань, побудованих на пошуково-розрахунковій основі, спрямованих на напрацювання практичних умінь та навичок в галузі здоров'язбереження з попередження дидактогенних порушень здоров'я;
- в) педагогічна практика, яка мала комплексний характер та була спрямована на реалізацію теоретичних і практичних умінь та навичок в галузі здоров'язбереження у студентів під час реального педагогічного процесу в школі.

У контрольній групі були відсутні спецкурс «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» та спецсеминар, які спрямовані на сконцентроване формування новітніх теоретичних знань та базових умінь і навичок практичної ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, їх діагностику, пропедевтику засобами оздоровчо-прикладного тренінгу, а також основних пошуково-дослідницьких навичок наукової роботи, які формують не тільки репродуктивний рівень отриманих студентами знань, але й закладають передумови для їх креативного розвитку, створення нових технологій комплексного оздоровчого супроводу навчальної праці учнів початкової школи. Як альтернатива для КГ був вичитаний спецкурс «Педагогічна практика в школі» в тому ж обсязі, що й для ЕГ.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Метою контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи було вивчення педагогічних умов, які забезпечують професійну готовність майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Поставлена мета досягалася через реалізацію наступних завдань:

1. Визначити початковий (фоновий) рівень професійної готовності у студентів досліджуваних груп до впливу експериментальних чинників.
2. Вивчити особливості впливу на досліджуваних експериментальної та традиційної системи формування професійної готовності до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.
3. Виявити різницю рівнів сформованості професійної готовності до ЗЗД у зазначеному напрямку між експериментальною та контрольною групами.
4. Визначити ефективність опрацьованих систем формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури в умовах педагогічної практики у початковій школі.

Для розв'язання першого завдання був використаний метод анкетування (Додаток К). В анкетуванні брали участь студенти факультету фізичного виховання ЦДПУ ім. В. Винниченка та студенти ЧНУ ім. Б. Хмельницького. У кожній групі було по 87 осіб.

Аналіз результатів анкетування студентів дослідної і контрольної груп показав наступне. На питання «Що, на Вашу думку, дають учням уроки фізичної культури» переважна більшість респондентів обох груп вказала на підвищення рухової активності (29,7% опитаних), розвиток рухових якостей (22,2%), поліпшують фізичний розвиток (19,6%), розширення діапазону рухових умінь та навичок (15,6%), виховання позитивного ставлення до занять фізичними вправами (12,9%).

Під поняттям «здоров'язбережувальна діяльність учителя фізичної культури» студенти розуміють різноманітну діяльність учителя, яка спрямована на збереження та зміцнення здоров'я учнів. Викладати уроки фізичної культури частина студентів прагне у середній школі (44,8%), що пов'язано, на їх думку, з більшою організованістю та керованістю учнів 11–12 років, та в старшій школі (33,9%), учні початкової школи такою популярністю не користуються (близько 21,3%), оскільки вимагають більших зусиль учителя для пояснення навчального матеріалу та організації класу.

У питанні, яке стосувалося значущості навчальних предметів для ефективного проведення ЗЗД, респонденти найбільше виділили такі: теорія та методика фізичного

виховання (оцінили в 10 балів, за десятибальною шкалою), спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота (8–9 балів), лікувальна фізична культура (8,3 бали), організація та методика оздоровчої фізичної культури (8,1 бали). Це, на нашу думку, пояснюється досить стійкими уявленнями про здоров'язбережувальну роботу учителя як про діяльність, що поєднує закономірності фізичного виховання, оздоровчої фізичної культури з основами медичних знань та гігієни. Недооціненою виявилась «валеологія» (7 балів), фізіологія (6 балів), анатомія (5 балів).

Для здійснення ЗЗД найбільш необхідними професійними якостями студенти цілком обґрунтовано вважають вміння знаходити необхідну науково-методичну літературу та користуватися нею, оцінивши в 5 балів, за п'ятибальною шкалою. Організаційні вміння та вміння управляти класом, а також вміння планувати навчальний процес були оцінені однаково – 4 бали. Найнижчу оцінку – 3 бали отримали комунікативні вміння. Це означає, що переважна більшість студентів схильна до авторитарного стилю в майбутній професійній діяльності.

При визначенні значущості компонентів професійної готовності до ЗЗД найбільш значна частина респондентів зорієнтована на практичний компонент (38,6%), трохи менше визначили когнітивний компонент (25,4%), мотиваційний компонент теж отримав визнання (24%), що свідчить про певне розуміння рушійних механізмів у процесі становлення професійної готовності. Недооцінка значення рефлексивного компонента (12%) свідчить про несформованість механізмів самоаналізу особистості та відсутність критичного ставлення до рівня власних знань, умінь та навичок у організації та проведенні ЗЗД.

При визначенні власного рівня професійної готовності було зафіксовано практично повне співпадання в його оцінці з попереднім питанням щодо їх значущості, що свідчить про достовірність інформації, наданої респондентами.

Найбільш ефективними формами для здійснення ЗЗД студенти вважають уроки фізичної культури, фізкультпаузи та фізкультхвилинки на уроках, а також гімнастику до занять. У цьому плані їм імпонують більш випробувані та традиційні форми занять фізичними вправами.

Отже, проведене зі студентами анкетування засвідчило досить однорідний рівень обізнаності з питань здоров'язбереження, який було визначено серед студентів дослідної та контрольної груп на початку експерименту.

Результати повторного анкетування, що було проведено в кінці педагогічної практики засвідчило наступне. Рівень мотивації щодо проведення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я студентів ЕГ зріс на 26%, а в КГ на 11 %. Професійна зорієнтованість на майбутню професійну діяльність у ЕГ склала 88%, проти – 71% у КГ.

Самооцінка досягнутого рівня мотиваційного компонента професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі визначена таким чином: в ЕГ до високого рівня віднесли себе 19,7%, а в КГ – 14,1%; до середнього рівня в ЕГ – 78,2%, а в КГ – 75,8%; до низького в ЕГ – 2,1%, а в КГ – 10,1%. Дещо нижчі значення були вказані при визначенні самооцінки досягнутого рівня когнітивного компонента: до високого рівня в ЕГ віднесли себе 14,7%, а в КГ – 7,9%; до середнього рівня в ЕГ – 68,6%, а в КГ – 60,8%; до низького в ЕГ – 16,7 %, а в КГ – 31,3%. Самооцінка досягнутого рівня практичного компонента професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі була визначена наступним чином: до високого рівня в ЕГ віднесли себе 6,9%, а в КГ – 3,9%; до середнього рівня в ЕГ – 69,3%, а в КГ – 60,8%; до низького в ЕГ – 23,8 %, а в КГ – 35,3%. Найменші позитивні зміни були зафіксовані при визначенні досягнутого рівня рефлексивного компонента: до високого рівня в ЕГ віднесли себе 5,4%, а в КГ – 4,9%; до середнього рівня в ЕГ – 66,9%, а в КГ – 59,8%; до низького в ЕГ – 27,7 %, а в КГ – 35,3%.

Підготовленість студентів до здійснення різних форм здоров'язбереження зазначеного напрямку, за власною оцінкою, суттєво відрізнялася. Так студенти ЕГ визначили, що вони найбільше готові до проведення гімнастики до занять оздоровчо-прикладної спрямованості, фізкультпауз та фізкультхвилинок. На труднощі вказали лише при проведенні годин здоров'я в групах подовженого дня, спрямованих на відновлення організму дітей після уроків. У КГ студенти визначили, що вони найбільше готові до проведення секційних занять з різних видів спорту. До

проведення інших форм з урахуванням інтенсивної навчальної праці учнів студенти КГ не готові.

На питання, яке стосувалося достатності знань, умінь та навичок для здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи студенти ЕГ відповіли, що мають високі знання здоров'язбережувальних методик та діагностики дидактогенних порушень здоров'я. Переважна більшість студентів ЕГ спроможні підібрати та провести на високому та середньому рівні вправи ігрового характеру для зняття статичної, зорової та психоемоційної втоми. Що стосується КГ, то загалом самооцінка знань, умінь та навичок засвідчує їхню загальну недостатність для повноцінного здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень учнів початкової школи.

Для визначення рівнів сформованості компонентів професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи було використано методику вивчення мотивів навчальної діяльності у модифікації А. А. Реана, В. А. Якуніна (Додаток Л), методику визначення внутрішнього творчого середовища А. Б. Ван Ганді (Додаток М), методику для визначення самоствавлення особистості В. В. Століна, С. Р. Пантелєєва (Додаток Н), методику діагностики засвоєних знань Т. Є. Клімової [5].

Проаналізувавши дані, які були отримані під час проведення констатувально-дослідної частини дослідження, ми дійшли висновку:

1. Зміст та спрямованість навчального процесу майбутніх учителів фізичної культури не відповідає запитам та вимогам передових освітніх закладів (шкіл сприяння здоров'ю) з організації та проведення ефективної здоров'язбережувальної роботи.

2. Зміст та організація процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності не забезпечує їх готовності до організації та проведення здоров'язбережувальної роботи, зокрема з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

3. Отримані студентами теоретичні знання з основ здоров'язбереження та оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій

школі мають поєднуватися з елементами науково-дослідної та практичної роботи під час проходження педагогічної практики в школі.

Дослідження компонентного складу професійної готовності до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи за зазначеними методиками (розділ 3.1.) дали наступні результати.

Таблиця 3.3

Показники рівня сформованості компонентів професійної готовності студентів дослідних груп до попередження дидактогенних порушень здоров'я на початку експерименту, у %

Компоненти професійної готовності	Дослідні Групи	Рівні професійної готовності		
		низький	середній	високий
Когнітивний	ЕГ	33,4	58,8	7,8
	КГ	34,8	55,3	9,9
Мотиваційний	ЕГ	34,7	47,2	18,1
	КГ	35,8	46,5	17,7
Практичний	ЕГ	46,9	45,2	7,9
	КГ	49,3	43,1	7,6
Рефлексивний	ЕГ	61,1	35,6	3,3
	КГ	62,4	34,4	3,2

Для визначення статистичної однорідності досліджуваних груп був застосований непараметричний критерій Фішера (за Є.В. Гублером) [3, 11], який дозволяє швидко оцінити відмінності між двома вибірками за певною ознакою. Нами були сформульовані наступні припущення.

H_0 – виборка студентів ЕГ за досліджуваними показниками професійної готовності не відрізняються від студентів КГ.

H_1 – виборка студентів ЕГ за досліджуваними показниками професійної готовності статистично вірогідно відрізняються від студентів КГ.

Використовуючи зазначений підхід до розрахунку результатів практики, підготували таблицю для розрахунку критерія Фішера при створенні ЕГ (n = 87) та КГ (n = 87).

Таблиця 3.4

Вихідні дані для обрахунку критерія Фішера на початку експерименту, %

Компоненти готовності	Досліджувані групи	Рівні готовності		Критерій Фішера (φ)
		Низький	Середньо-високий	
Когнітивний	ЕГ	33,4	66,6	0,1914 (p > 0,05)
	КГ	34,8	65,2	
Мотиваційний	ЕГ	34,7	65,3	0,1518(p > 0,05)
	КГ	35,8	64,2	
Практичний	ЕГ	46,9	53,1	0,3168(p > 0,05)
	КГ	49,3	50,7	
Рефлексивний	ЕГ	61,1	38,9	0,1782(p > 0,05)
	КГ	62,4	37,6	

Критерій Фішера φ розраховувався за формулою:

$$\varphi = (\varphi_1 - \varphi_2) \sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}; \text{ де}$$

φ_1 і φ_2 – емпіричні значення критерія для вибірок;

n_1 і n_2 – чисельність вибірок.

Оскільки отримані розрахункові величини φ кожного компонента готовності є меншими за критичне значення $\varphi = 1,64$ ($p \leq 0,05$), котре прийняте у психолого-педагогічних дослідженнях, статистичну однорідність відібраних досліджуваних груп на початку дослідження слід вважати доведеною.

Результати підсумкової діагностики дослідно-контролюючого етапу формувального експерименту щодо динаміки рівнів розвитку когнітивного, мотиваційного, практичного та рефлексивного компонентів професійної готовності

майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи подані у таблиці 3.5

Таблиця 3.5

Показники рівня сформованості компонентів професійної готовності студентів дослідних груп до попередження дидактогенних порушень здоров'я у кінці експерименту, у %

Компоненти професійної готовності	Дослідні Групи	Рівні професійної готовності		
		низький	середній	високий
Когнітивний	ЕГ	15,4	61,4	23,2
	КГ	30,5	57,7	11,8
Мотиваційний	ЕГ	12,4	60,7	26,9
	КГ	27,4	54,3	18,3
Практичний	ЕГ	26,4	61,2	12,4
	КГ	40,6	51,6	7,8
Рефлексивний	ЕГ	47	49,6	3,4
	КГ	60,9	35,9	3,2

Отримані дані свідчать, що розподіл масиву даних за рівнем професійної готовності між досліджуваними групами в кінці експерименту суттєво змінився. Так, показники когнітивного компонента високого рівня в ЕГ більші, ніж у КГ у 1,9 рази, середній рівень вищий в ЕГ, ніж в КГ на 3,7 %, а низький рівень в ЕГ нижчий у 1,9 рази у порівнянні з КГ.

Таким чином, викладання теоретичного блоку методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі через концентрований виклад спецкурсу та спецсемінару є набагато ефективнішим, ніж традиційно «розсіяний» по дисциплінам здоров'язбережувальної спрямованості.

Порівняльний аналіз сформованості мотиваційного компонента показує певну перевагу ЕГ над КГ за високим рівнем його сформованості майже у 1,5 рази, середній

показник змінився – на 6,4%, низький – у 2 рази. Це означає, що в ЕГ студентів, які проявляли під час практики в роботі з дітьми недостатню відповідальність у попередженні дидактогенних порушень здоров'я, пасивність у підборі спеціалізованих вправ для здійснення оздоровчо-прикладного тренінгу в режимі навчального дня суттєво поліпшилася. На нашу думку, це має принципово важливе позитивне значення, враховуючи загальновідому стійку тенденцію до зниження мотивації у значної кількості студентів до майбутньої учительської праці.

Пояснення виникнення даного позитиву, цілком можливо, криється у конкретних проявах оздоровчо-тренувальних ефектів, які спостерігаються навіть після одного-двох занять для зорової системи, наприклад, за методикою У. Г. Бейтса-Шичко, коли гострота зору дитини (тобто, основна функція аналізатора) поліпшується в межах 0,5 – 2,0 тестового рядка за таблицею Сівцева. Те ж саме можна сказати за корекцію нервово-емоційного стану учня чи тонус м'язової асиметрії розгиначів хребта. Така візуалізація результатів власної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я не може залишити байдужими переважну більшість студентів, вона породжує відповідальне ставлення цього важливого напрямку здоров'язбереження, надихає на щоденну системну, осмислену конкретну оздоровчу роботу, дозволяє побачити та оцінити її в межах педагогічної практики студента.

Також була перевага ЕГ у показниках практичного компонента, а саме: високий рівень сформованості переважав на 4,6%, або у 1,5 рази, середній – на 9,6%, або у 1,2 рази. У діапазоні низького рівня, у студентів ЕГ він у 1,5 рази менший, ніж у КГ. Це є свідченням того, що студенти ЕГ фахово здійснювали відбір та застосування найбільш ефективних методик оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в режимі навчального дня, що забезпечувало виражений оздоровчий ефект в різних формах прикладного тренінгу.

Вважаємо, що такі результати можуть бути пояснені практичною відсутністю чітких конкретних критеріїв ефективності роботи зі здоров'язбереження за існуючою спрямованістю підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Дійсно, спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота в школі, закликаючи учителя до

підвищення рухової активності учнів, не надає жодного обґрунтованого сучасними дослідженнями показника покращення стану здоров'я дітей, крім сумнівних щодо цього нормативів фізичної підготовленості, кількості проведених змагань та інших заходів.

Все це певним чином дезорієнтувало студентів КГ в плані сформованості практичного компонента, звузило їх розуміння ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я до формального нормативно-облікового підходу і оцінки розвитку рухової функції дитини без урахування ергономічних вимог до здоров'я з боку сучасного навчального процесу в початковій школі.

Отримані рівні сформованості рефлексивного компонента вказують на становлення таких рефлексивних процесів, як розуміння себе та інших у різноманітних ситуаціях професійної діяльності, достатньо об'єктивна оцінка себе та оточуючих, інтеграція себе та інших. Перевага у високому рівні ЕГ над КГ незначна на 0,2%, проте середній рівень переважає у ЕГ на 13,7 %, а низький – зменшився на 13,9%.

При цьому низький рівень сформованості рефлексивного компонента у більшій частині (60,9%) студентів КГ вказує на обмеженість розвитку цього важливого чинника тільки рівнем самостереження за процесом і результатами своєї ЗЗД, шаблонним виконанням своїх майбутніх професійних обов'язків у даному напрямі роботи.

Таким чином, на всіх рівнях сформованості когнітивного, мотиваційного, практичного та рефлексивного компонентів професійної готовності в кінці формувального етапу експериментальної підготовки майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи були зафіксовані суттєві зміни.

Для перевірки статистичної вірогідності приростів був застосований критерій Фішера. Були сформульовані наступні припущення.

Но – вибірка студентів ЕГ за досліджуваними показниками професійної готовності не відрізняються від студентів КГ.

H_1 – вибірка студентів ЕГ за досліджуваними показниками професійної готовності статистично вірогідно відрізняються від студентів КГ.

Таблиця 3.6

Результати обрахунку критерія Фішера в кінці експерименту, %

Компоненти готовності	Досліджувані групи	Ефект відсутній	Ефект присутній	Критерій Фішера (φ)
Когнітивний	ЕГ (n = 87)	15,4	84,6	2,402 (p < 0,001)
	КГ(n = 87)	30,5	69,5	
Мотиваційний	ЕГ(n = 87)	12,8	87,6	2,521(p < 0,001)
	КГ(n = 87)	27,4	72,6	
Практичний	ЕГ(n = 87)	26,4	73,6	1,993(p < 0,05)
	КГ(n = 87)	40,6	59,4	
Рефлексивний	ЕГ(n = 87)	47	53	1,848(p < 0,05)
	КГ(n = 87)	60,9	39,1	

Дані обробки результатів формувального експерименту стверджують, що в ЕГ були статистично вищі прирости сформованості професійної готовності до здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи за всіма досліджуваним компонентам.

Для розв'язання четвертого дослідницького завдання були проаналізовані результати педагогічної практики за участю студентів експериментальної та контрольної груп, що розглядалася як третій етап експериментальної методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я.

В експериментальну частину програми педагогічної практики входили наступні завдання:

1. Дати характеристику ефективності ЗЗД школи:

- визначити динаміку захворюваності учнів 6–10 років протягом періоду навчання у початковій школі;
- встановити співвідношення основної, підготовчої та спеціальної медичних груп протягом періоду навчання у початковій школі.

2. Зробити аналіз наступних шкільних чинників впливу на стан здоров'я учнів закріпленого класу:

- дидактогенний чинник;
- санітарно-гігієнічний чинник;
- чинник фізкультурно-оздоровчого супроводу;
- чинник медико-профілактичного супроводу;
- чинник харчування.

3. Зробити аналіз стану здоров'я та фізичного розвитку учнів закріпленого класу та визначити нозологічний профіль захворюваності.

4. Скласти спільний із учителем початкових класів і учителем фізичної культури план здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я та реалізувати його протягом педагогічної практики.

5. Організувати та проводити оздоровчо-прикладний тренінг в режимі супроводу навчального дня учнів у закріпленому класі, використовувати для цього різні форми проведення.

6. Визначити величину оздоровчого ефекту шляхом проведення відповідних польових тестів та функціональних проб у закріпленому класі в учнів з групи ризику щодо виникнення дидактогенних порушень і захворювань на початку та в кінці терміну перебування на педагогічній практиці.

7. Підготувати повідомлення до звітної конференції з педагогічної практики за результатами роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Для більшої об'єктивності результатів педагогічної практики функція оцінювання здійснювалася колегіально, тобто учителями-методистами фізичної культури шкіл, учителями-методистами початкових класів, у яких працювали студенти та методистами з фаху – викладачами кафедри теорії та методики фізичного

виховання. Загальна оцінка виставлялась як середнє значення думок всіх трьох учасників оцінювання, які були заздалегідь поінформовані про розроблені нами критерії виставлення оцінок.

Сформульовані нами рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в процесі педагогічної практики у початковій школі визначались на основі розроблених критеріїв, які оцінювалися за шкалою ECTS: – А – відмінно, В – дуже добре, С – добре, D – задовільно, E – достатньо, Fx – не здано, F – не здано.

Підсумки педагогічної практики наведені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Результати виконання завдання педагогічної практики з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи

Досліджувані	Середнє значення оцінки	Характеристика ефективності здоров'язбереження у початковій школі		Аналіз чинників впливу на стан здоров'я учнів у закріпленому класі		Аналіз стану здоров'я та фізичного розвитку учнів початкової школи		План роботи за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я		Проведення оздоровчо-прикладного тренінгу в режимі навчального дня		Оздоровчий ефект групи ризику дидактогенних порушень здоров'я		Наукове повідомлення за наслідками роботи	
		Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
ЕГ	Fx, F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	D, E	6	6,9	4	4,6	2	2,3	7	8,1	1	1,15	2	2,3	1	1,15
	B, C	47	54	43	49,4	40	46	37	42,5	40	46	37	42,5	39	44,83
	A	34	39,1	40	46	45	51,7	43	49,4	46	52,9	48	55,2	47	54,02
КГ	Fx, F	-	-	1	1,15	-	-	-	-	2	2,3	-	--	-	-
	D, E	32	36,8	28	32,18	29	33,33	26	29,89	30	34,48	33	37,93	29	33,33
	B, C	40	46	46	52,9	39	44,8	42	48,3	53	60,9	49	56,3	47	54,02
	A	15	17,2	12	13,8	14	16,1	14	16,1	2	2,3	5	5,75	11	12,65

Отримані дані свідчать про досить значні розходження між оцінками студентів ЕГ та КГ. Найбільша різниця спостерігається за якісним показником, тобто кількістю студентів, які отримали оцінки «А», «В», «С». Таким чином, студентів ЕГ, які були більш успішними за результатами проходження педагогічної практики, значно більше.

Подальша обробка отриманих даних полягала у визначенні відсоткової частки оцінок відповідним рівням готовності студентів обох дослідних груп до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи (табл. 3.8).

Таблиця 3.8.

Рівень готовності студентів до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи за результатами педагогічної практики

Досліджувані	Оцінки			
	F _x , F	D, E	B, C	A
ЕГ	-	3.78	46.46	49.76
КГ	0.49	33.99	53.53	11.99

Таким чином, табличні дані вказують, що студенти ЕГ мають більш високі показники, ніж у КГ. Це є свідченням того, що набуті теоретичні знання отримані під час спецкурсу, закріплені заняттями спецсемінару, дали можливість студентам ЕГ бути більш фаховими при апробації набутих педагогічних знань, умінь, навичок у здійсненні ЗЗД за напрямом роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я в умовах педагогічної практики початкової школи. Це дозволило студентам ЕГ вийти на середній та високий рівні професійної готовності.

Для того щоб довести наше припущення, був використаний статистичний аналіз за допомогою критерія Фішера.

У даному дослідженні нас цікавив ефект експериментальної роботи, який проявляється на рівні не нижчому за середній, тому підхід до поділу результатів був наступним: за нульовий ефект (або відсутність ефекту) брались оцінки за підсумками

практики не менше «D», «E». Наявність ефекту (виражений ефект) визначалась за оцінкою «B», «C» та вище.

Були сформульовані наступні статистичні припущення:

H_0 – нульова гіпотеза передбачає, що частина студентів, у яких виявлена професійна готовність до роботи з попередження дидактогенних порушень та захворювань у початковій школі, в ЕГ не вище, ніж у КГ.

H_1 – альтернативна гіпотеза передбачала, що частина студентів, у яких виявлена професійна готовність до роботи з попередження дидактогенних захворювань у початковій школі, в ЕГ достовірно вища, ніж у КГ.

Використовуючи зазначений підхід до розрахунку результатів практики, ми підготували таблицю для розрахунку критерія Фішера при створенні ЕГ ($n = 87$), та КГ ($n = 87$).

Таблиця 3.9

Вихідні дані для обрахунку критерія Фішера, %

Досліджувані групи	Ефект відсутній (оцінка «D», «E»)	Ефект присутній (оцінка «B», «C»)	Критерій Фішера
ЕГ	3,78	96,22	5,69
КГ	34,48	65,52	

Таким чином $\varphi_{\text{емп}} > \varphi_{\text{кр}}$ з рівнем статистичної значущості $p < 0,001$.

Отже, нульова гіпотеза (H_0) відхиляється і приймається альтернативна H_1 , згідно з якою частка студентів ЕГ, у якої зафіксовано виражений ефект професійної готовності до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, статистично вірогідно вища, ніж частка студентів КГ.

Таким чином, статистичний аналіз підтвердив, що концентрована теоретична підготовка до відповідно спрямованої роботи в умовах педагогічної практики органічно поєднується зі ЗЗД у початковій школі за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я, що проводиться з елементами дослідницьких технологій, є більш ефективною. Отримані результати даних формувального етапу експериментальної роботи дозволяють зробити наступні висновки. Були визначені

рівні професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі, а також критерії, за яких вони реалізуються. Апробація в умовах формувального експерименту трьохетапної педагогічної системи підготовки майбутнього учителя підвищила зацікавленість студентів до проблем здоров'язбереження у початковій школі за новим напрямом роботи, що виявилось у підвищенні мотивації студентів до отримання знань, умінь та навичок, спрямованих на попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів молодших класів. Саме тому вірогідні показники у студентів ЕГ були статистично вищі, ніж в КГ.

На етапі формувального експерименту було доведено, що розроблена педагогічна система професійної підготовки учителя до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я підвищує всі досліджувані показники готовності до середнього та високого рівня у студентів ЕГ статистично вище, ніж у студентів КГ. Так, зокрема, студенти ЕГ отримали вірогідно вищі оцінки за підсумками педагогічної практики в початковій школі, ніж студенти КГ, що було підтверджено даним статистичним аналізом.

Таким чином, трьохетапна система (інтегрований спецкурс→спецсемінар→ педагогічна практика) є більш ефективною за традиційну поліпредметну професійну підготовку, оскільки формує у студентів ЕГ переважно високий рівень готовності, на відміну від студентів КГ, де така готовність формувалася переважно на низькому та середньому рівнях.

У процесі апробації третього етапу механізму реалізації системи професійної підготовки були розроблені і випробувані критерії оцінки результатів педагогічної практики, які показали свою ефективність, що дозволяє їх рекомендувати до практичного застосування при формуванні та діагностиці професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі як нового перспективного напрямку здоров'язбереження школярів.

Висновки до третього розділу

Результати формувального етапу дослідно-експериментальної роботи дозволили виокремити та обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують професійну готовність до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я.

Встановлено, що для ефективного формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи слід використовувати трьохетапну систему цілісного педагогічного впливу, яка включає:

- перший етап. Вивчення спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи», розроблений на основі дидактичного синтезу та спрямований на концентроване оволодіння сучасними теоретичними знаннями з основ здоров'язбереження на основі педагогічної валеології за напрямом попередження дидактогенних порушень та захворювань школярів;

- другий етап. Проведення спецсемінару, спрямованого на формування практичних умінь та навичок конкретних здоров'язбережувальних методик, що необхідні для попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи;

- третій етап. Проходження педагогічної практики, в процесі якої активно застосовуються знання, уміння, навички, набуті в ході першого-другого етапів, для організації та проведення оздоровчо-прикладного супроводу навчальних навантажень у початковій школі з наступним вивченням отриманого оздоровчого ефекту у попередженні дидактогенних порушень здоров'я.

Реалізація даного трьохетапного механізму підготовки в умовах формувального експерименту дала можливість підвищити показники ЕГ у порівнянні з показниками КГ всіх компонентів професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкових класів. Даними математичної обробки результатів (за критерієм Фішера) підтверджено, що в ЕГ були статистично вищі прирости сформованості професійної готовності до здійснення ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової

школи за всіма досліджуваними компонентами: когнітивний на 15,1% ($\varphi = 2,402$; $p < 0,001$), мотиваційний на 15% ($\varphi = 2,521$; $p < 0,001$), практичний на 14,2% ($\varphi = 1,993$; $p < 0,05$), рефлексивний на 13,9% ($\varphi = 1,848$; $p < 0,05$).

Це є свідченням досить високої ефективності апробованого механізму реалізації педагогічної системи у порівнянні з існуючою практикою підготовки майбутнього учителя до ЗЗД в початковій школі.

Результати педагогічної практики студентів на заключному етапі експерименту показали більш високий ступінь ефективності реалізації науково-теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, набутих на першому-другому етапах дослідження. Так в ЕГ якісний показник сумарного виконання практичних та науково-дослідницьких завдань з попередження дидактогенних порушень здоров'я у початковій школі склав понад 90% проти 67,5% у КГ ($\varphi = 5,69$; $p < 0,001$).

Таким чином, результати формувального етапу експерименту дозволяють зробити висновок про позитивну, статистично значущу динаміку підвищення рівня професійної готовності студентів ЕГ до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи. Це свідчить про необхідність запровадження педагогічних умов формування ЗЗД майбутнього учителя фізичної культури до зазначеного напрямку.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Бодалев А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин, В. С. Аванесов. – СПб.: Изд-во «Речь», 2000. – 440 с.
2. Ван Ганди А. Б. 108 путей к блестящей идее: пер. с англ. / А. Б. Ван Ганди. – Минск: Попурри, 1996. – 224 с.
3. Воловик П. М. Теорія імовірностей і математична статистика в педагогіці / П. М. Воловик. – К.: Радянська школа, 1969. – 222 с.
4. Выготский Л. Собрание сочинений. / Л. Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2 – 252 с.
5. Климова Т. Е. Технология конструирования стандартизированных дидактических тестов для оценки качества образования / Т. Е. Климова, И. Г. Овчинникова, Е. В. Федченко. – Магнитогорск: МаГУ, 2003. – 147 с.
6. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегающей деятельности в школе: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / М. В. Козуб; – Елец, 2007. – 221 с.
7. Кувшинова И. А. Формирование готовности будущего учителя к осуществлению здоровьесберегающего эксперимента: Монография / И. А. Кувшинова. – Магнитогорск: МаГУ, 2006. – 216 с.
8. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Талин: "Валгус", 1980 – 334 с.
9. Реан А. А. Практическая психодиагностика личности / А. А. Реан. – Санкт-Петербург, 2001. – 221 с.
10. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 369 с.
11. Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологии / Е. Сидоренко. – СПб.: ООО «Речь», 2017. – 350 с.
12. Bloom B. S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals / B. S. Bloom. – New York: Longman, 1984. – 207 p.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні подано теоретичне підґрунтя та нове розв'язання нагальної проблеми підготовки майбутнього учителя фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи, які зумовлюють зміст, форми, методи та спрямованість педагогічного процесу професійної підготовки до зазначеного нового напрямку ЗЗД.

Отримані результати теоретичного аналізу та експериментальної частини дослідження дозволили підтвердити сформульовану гіпотезу та розв'язати поставлені завдання, що дало можливість зробити наступні загальні висновки:

1. Аналіз тематичної науково-методичної літератури, опитування учителів фізичної культури, учителів початкових класів, директорів шкіл сприяння здоров'ю показав, що проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи в останні часи набула особливої значущості у зв'язку з катастрофічним погіршенням стану здоров'я дітей, які починають шкільне навчання, що пов'язано з невблаганною постійною інтенсифікацією навчального процесу. Це потребує суттєвої корекції спрямованості професійної підготовки студентів на основі сучасних досягнень та принципів педагогічної валеології, що допоможе знизити гостроту цивілізаційного протиріччя між зростаючими обсягами навчальних навантажень та порушеннями і хворобами дидактогенного характеру, які при цьому невідворотно виникають та поширюються.

2. Поняття «здоров'язбережувальна діяльність» має розглядатися у нерозривному зв'язку з поняттям «навчальна діяльність», що визначає спосіб життя дитини у початковій школі в статусі учня. Саме ці обставини вимагають уточнення і конкретизації даного поняття, що полягає в обґрунтуванні призначення здоров'язбережувальної місії учителя фізичної культури та її функції.

Призначенням ЗЗД учителя є недопущення зниження здоров'я учнів, а функція в контексті нового напрямку роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я полягає у мінімізації негативного тривалого впливу статичного, зорового та нервово-емоційного компонентів навчальної праці спеціалізованими засобами та

різноманітними формами щоденного системного оздоровчо-прикладного тренінгу, який виступає як обов'язковий супровід режиму навчального дня у початковій школі. Прикладний характер тренінгу означає удосконалення фізичних та психофізичних здібностей, яких потребує навчальна праця учня.

3. Професійна готовність майбутнього учителя до ЗЗД за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я характеризується цілісною взаємодією мотиваційного, когнітивного, практичного, рефлексивного компонентів, ступінь спрямованості і зрілості котрих визначається конкретністю, адекватністю та ефективністю здоров'язбережувальної роботи, її відповідності принципам педагогічної валеології, а також потребам навчальної праці учнів початкової школи. Формування такої готовності відбувається в процесі професійного навчання, а реалізація – через безпосереднє включення студента, а потім учителя до ЗЗД.

Професійна підготовка студентів за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я відбувалася на основі розробленого механізму реалізації педагогічної системи та апробованого в умовах формувального експерименту, який передбачав виявлення рівня професійної готовності майбутнього учителя фізичної культури до роботи за даним напрямом здоров'язбереження та наступним спрямованим педагогічним впливом для його підвищення до рівня вимог передової практики роботи шкіл сприяння здоров'ю, тобто вимог європейського освітнього простору.

Педагогічний вплив здійснювався за напрямками навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів, засобами оздоровчо-прикладного тренінгу, за допомогою зміцнення міждисциплінарних зв'язків, спрямованих на різні аспекти здоров'язбереження, забезпечення студентів можливістю активної реалізації набутих теоретичних знань через практичну діяльність зі здоров'язбереження у зазначеному напрямку роботи у початковій школі.

4. Апробація в проведеному дослідженні механізму реалізації системи формування професійної готовності відбулася достатньо успішно, що підтвердило висунуту гіпотезу. Отримані за підсумками формувального експерименту прирости показників всіх досліджуваних компонентів готовності, а також підвищення

інтегрального показника професійної готовності студентів експериментальної групи, де була застосована трьохетапна система концентрованого формування досліджуваної готовності, були суттєво вищі, ніж в контрольній групі, яка працювала за традиційною технологією навчання. Таким чином, трьохетапна система концентрованого формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи є більш ефективною, що підтверджується математико-статистичними методами обробки отриманих матеріалів дослідження.

Проведеним дослідженням виявлено, що навчальний процес формування професійної готовності студентів до реалізації наряду роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи буде ефективним за дотримання наступних педагогічних умов:

- формування стійкої позитивної мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності щодо збереження здоров'я учнів;
- орієнтація на випереджально-прогностичну систему навчання відповідно до перспектив реформування здоров'язбережувальної складової початкової шкільної освіти;
- інтеграція знань студентів щодо майбутньої здоров'язбережувальної діяльності на основі валеологічного підходу.

Проведене дослідження не вирішує всі завдання професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури до ЗЗД з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Перспективними напрямками подальших розвідок вважаємо вивчення особливостей функціонування педагогічних систем формування професійної готовності учителя до роботи за різними напрямками попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів середньої та старшої ланки в школах сприяння здоров'ю, що дозволить підняти рівень і спрямованість професійної підготовки учителя фізичної культури до нагальних потреб школи майбутнього.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета

для вчителів фізичної культури

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту проводить дослідження за темою
“Оптимізація навчального процесу фізичного виховання в школі”.

Просимо виступити в ролі експерта з даної проблеми. Щиро дякуємо за співпрацю!

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
2. Стаж роботи _____
3. Місце роботи _____
4. У чому, на Вашу думку, полягає оздоровча функція вчителя фізичної культури?
_____
_____
5. Які професійні якості повинен мати сучасний вчитель фізичної культури:
_____
_____
6. Що, на Ваш погляд, означає термін «Здоров'язберезувальні технології»?
_____
_____
7. Чи влаштовує Вас сучасна система фізичного виховання?
_____
8. Які зміни Ви очікуєте у фізичній культурі?
_____
_____
9. Які позитиви і негативи Ви бачите у новій програмі з фізичної культури?
_____
_____
10. Що відрізняє кращих учителів фізичної культури від інших?
_____
11. Чому, на Вашу думку, в школі погіршується здоров'я дітей?
_____
_____
12. Які шляхи покращення здоров'я дітей у школі Ви бачите?
_____
_____
13. Чи задоволені Ви професійною підготовкою молодих вчителів фізичної культури у вищому навчальному закладі?
а) так ; б) ні; в) важко відповісти.
14. Що, на Вашу думку, потрібно вдосконалювати у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури?
_____
_____
15. Від яких факторів, на Ваш погляд, залежить якісна підготовка майбутніх вчителів?
_____
_____

ДОДАТОК Б

Анкета

для учителів початкової школи

Шановний(а) колего! З метою дослідження проблеми оздоровлення учнів початкової школи просимо надати відповіді на наступні питання.

Дякуємо за співпрацю!

1. *Як впливає сучасний рівень навчальних навантажень на стан здоров'я учнів початкової школи?*

- впливає негативно на стан здоров'я, але незначним чином;
- значно погіршує стан здоров'я;
- не впливає негативно на стан здоров'я;
- важко відповісти.

2. *Чи вважаєте за необхідне проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я (виникають внаслідок інтенсивного навчання) в учнів початкової школи?*

- так; не певен, що це потрібно
- робити; важко відповісти.
- це не потрібно робити;

3. *Визначте рейтинг перспективності та ефективності напрямків оздоровчої роботи у початковій школі.*

- оптимізація навчальних навантажень на основі зменшення їх обсягів та інтенсивності;
- підвищення рухової активності учнів за рахунок активізації позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи (секційна, гурткова робота, проведення змагань, свят та ін.);
- проведення щоденних оздоровчих заходів протягом навчального дня (гімнастика до занять, фізкультпаузи та фізкультхвилинки на уроках, динамічні перерви та ін.);
- пошуки та застосування інноваційних оздоровчих технологій (методики формування здорової постави, оздоровчого зорового тренування, психологічного тренінгу та ін.

4. *Визначте рейтинг потенційної небезпечності для здоров'я учнів наступних компонентів інтенсивної навчальної праці:*

- статичний компонент, пов'язаний з тривалим сидінням за партою;
- нервово-емоційний компонент, пов'язаний з хвилюванням та розумовим напруженням;

- зоровий компонент, пов'язаний з роботою в ближній зоні;
- невідповідність санітарно-гігієнічних характеристик місць занять.

5. Які заходи здоров'язбереження у початкових класах проводяться у вашій школі систематично (+), епізодично ($\approx$), не проводяться взагалі (-):

- гімнастика до занять;
- фізкультпаузи та фізкультхвилинки на уроках;
- динамічні перерви;
- заняття у гуртках та секціях;
- спортивні змагання та свята.

6. Визначте рейтинг функціональних систем організму, які найбільше потерпають від надмірних навчальних навантажень:

- центральна нервова система (психічна сфера);
- опорно-рухова система;
- зорова система;
- серцево-судинна система;
- дихальна система;
- система травлення.

7. Виберіть за рівнем значущості чинник, який заважає (гальмує) проведенню оздоровчої роботи у початковій школі:

- дефіцит знань у галузі здоров'язбереження;
- брак інвентаря, обладнання, місць для занять;
- низька вмотивованість вчителя (у зв'язку з відсутністю фінансування даного виду роботи);
- брак часу для організації та проведення оздоровчої роботи;
- дискримінаційне ставлення до вимог фізичної культури.

8. Визначте рейтинг шляхів покращення підготовки майбутнього учителя фізичного виховання до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я:

- науково-теоретична підготовка;
- методична підготовка;
- практична підготовка;
- дослідницька підготовка;
- організаційна та менеджерська підготовка.

9. Визначте співвідношення міри відповідальності за стан здоров'я учнів початкової школи між учителями фізичного виховання та вчителем початкових класів (наприклад, 1:1; 2:1; 3:1; або 1:2; 1:3): _____

10. Прізвище, ім'я, по батькові _____;
Ваша освіта _____ школа _____;

ДОДАТОК В**Тематичний план спецкурсу «Фізична культура – бар'єр дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи»**

Тема 1. Вплив напруженої навчальної праці на стан здоров'я учнів початкової школи – 2 години.

Тема 2. Поняття про дидактогенні порушення здоров'я та механізми їх виникнення (етіологія та патогенез) – 2 години.

Тема 3. Стан, особливості та готовність організму дітей 6-10 років до шкільного навчання (анатомо-фізіологічний аспект) – 2 години.

Тема 4. Можливості використання фізичних вправ для оздоровчого тренінгу органів та систем дитини, які сензитивні до негативного впливу компонентів тривалого навчального навантаження – 2 години.

Тема 5. Оздоровчий тренінг опорно-рухової системи при тривалому впливі статичного компонента навчального навантаження – 2 години.

Тема 6. Оздоровчий тренінг очей при значному зоровому компоненті навчального навантаження – 2 години.

Тема 7. Оздоровчий тренінг при значних нервово-емоційних напруженнях в процесі навчальної праці – 2 години.

Тема 8. Основи методики організації та проведення гімнастики до занять з елементами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу – 2 години.

Тема 9. Основи методики організації та проведення фізкультпауз та фізкультхвилинок з елементами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу – 2 години.

Тема 10. Основи методики організації та проведення динамічних перерв з елементами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу – 2 години.

Тема 11. Основи методики організації та проведення уроків фізичної культури з елементами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу – 2 години.

Тема 12. Основи методики організації та проведення години здоров'я у групах продовженого дня з елементами комплексного оздоровчо-прикладного тренінгу – 2 години.

Тема 13. Методи дослідження, діагностика та визначення величини оздоровчого тренувального ефекту при проведенні роботи з попередження дидактогенних захворювань – 2 години.

ДОДАТОК Д

Зразок завдання до проходження педагогічної практики студентів IV курсу**«Діагностика донолологічних ознак дидактогенних порушень психічного розвитку учнів початкової школи»**

Тест Керна-Ірасека (виявляє загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, довільність психічної діяльності)

1. *Намалювати дядька (чоловіка)*. Дітей просять намалювати чоловіка так, аби було видно і його ноги, для того, аби оцінити, як дитина дотримується пропорцій при малюванні людини. Важливо звернути увагу на те, як дитина малює деталі обличчя, елементи одягу. Під час малювання неприпустимо поправляти дитини ("ти забув намалювати вуха"), дорослий мовчки спостерігає .

2. *Скопіювати зразок*. Тест спрямований на виявлення вміння копіювати, витримувати пропорції, бачити рядок, вичленити окремі слова. Дається зразок, необхідно написати точно так само. Наприклад: я сиджу, їй дали чай, I am sitting.

3. *Змалювати крапки зі зразка*. Необхідне точне відтворення, одна крапка може вийти за межі свого місця. (Крапки можуть бути в будь-якому порядку, можуть складати візерунок, частіше малюють по клітинках). У зразку 10 крапок знаходяться на однаковій відстані одна від одної по вертикалі і по горизонталі.

Після оцінки кожного завдання всі бали сумують. Якщо дитина набрала у сумі за усі три завдання: 3-6 балів – у неї *високий рівень*; 7-12 балів – *середній рівень*; 13-15 балів – *низький рівень*, дитина потребує додаткового обстеження інтелекту і психічного розвитку.

**«Діагностика доологогічних ознак дидактогенних
порушень психоневрологічного статусу учнів початкової школи»**

Шкала тривожності для дітей

(The Children's Form of Manifest Anxiety Scale – CMAS)

адаптована А. М. Прихожаном для дітей 7–12 років.

Клас _____ Прізвище, ім'я _____ Дата _____

Уважно прочитай (або я тобі прочитаю) кожне твердження і виріши, чи можеш ти віднести його до себе, чи правильно воно описує тебе, твоє поведіння, твої якості. Якщо ти погоджуєся з цим, потрібно поставити позначку в графі "так", якщо це неправда – "ні". Не думай над відповіддю довго. Якщо не можеш вирішити, правильно чи ні, вибирай те, що буває, як тобі здається, частіше. Не можна давати на одну пропозицію відразу дві відповіді, чи пропускати питання.

№	Твердження	Так	Ні
1	Тобі важко думати про що-небудь одному		
2	Тобі неприємно, якщо за тобою спостерігають, коли ти що-небудь робиш		
3	Тобі дуже хочеться бути у всьому найкращим		
4	Ти легко червонієш		
5	Всі твої знайомі тобі подобаються		
6	Нерідко ти зауважуєш, що в тебе сильно б'ється серце.		
7	Ти дуже соромишся		
8	Буває, що тобі хочеться бути якомога далі від того місця, де ти знаходишся		
9	Тобі здається, що у інших все виходить краще, ніж у тебе		
10	В іграх ти більше любиш вигравати, ніж програвати		
11	У глибині душі ти багато чого боїшся		
12	Ти часто відчуваєш, що інші незадоволені тобою		
13	Ти боїшся залишатися вдома один		
14	Тобі важко зважитися на що-небудь		
15	Ти нервуєш, якщо тобі не вдається зробити те, що хочеться		
16	Часто тебе щось мучить, а що – незрозуміло		
17	Ти завжди і з усіма ввічливий		
18	Тебе турбує, що скажуть батьки		
19	Тебе легко розлютити		
20	Часто тобі важко дихати		

21	Ти завжди добре себе ведеш		
22	У тебе пітніють руки		
23	У туалет тобі треба ходити частіше, ніж іншим дітям		
24	Інші діти успішніші за тебе		
25	Для тебе важливо, що про тебе думають інші		
26	Часто тобі важко ковтати		
27	Часто ти турбуєшся через те, що, як з'ясується пізніше, не має значення.		
28	Тебе легко образити		
29	Тебе весь час мучить, чи все ти робиш правильно, так, як слід		
30	Ти ніколи не хвалишся		
31	Ти боїшся того, що з тобою може щось статися		
32	Увечері тобі важко заснути		
33	Ти дуже хвилюєшся через оцінки		
34	Ти ніколи не запізнюєшся		
35	Часто ти відчуваєш невпевненість у собі		
36	Ти завжди говориш лише правду		
37	Ти відчуваєш, що тебе ніхто не розуміє		
38	Ти боїшся, що тобі скажуть: "Ти все робиш погано"		
39	Ти боїшся темряви		
40	Тобі важко зосередитися на навчанні		
41	Іноді ти злишся		
42	У тебе часто болить живіт		
43	Тобі буває страшно, коли ти перед сном залишаєшся один у темній кімнаті		
44	Ти часто робиш те, чого не варто було б робити		
45	У тебе часто болить голова		
46	Ти турбуєшся, що з твоїми батьками що-небудь трапиться		
47	Іноді ти не виконуєш свої обіцянки		
48	Ти швидко втомлюєшся		
49	Ти часто буваєш грубим з батьками та іншими дорослими		
50	Тобі нерідко сняться страшні сни		
51	Тобі здається, що інші діти сміються з тебе		
52	Буває, що ти буваєш не щирим		
53	Ти боїшся, що з тобою трапиться що-небудь погане		

**Діагностика психологічної адаптованості до шкільного навчання учнів
початкової школи**

Анкета 1

для батьків першокласників за Т. Г. Богдановою, Т. В. Корніловою
Клас _____ Прізвище, ім'я дитини _____

Просимо відповісти на наведені нижче питання. Підкресліть той варіант, який, на Вашу думку більше підходить вашій дитині.

Дякуємо за співпрацю!

1. Чи охоче йде дитина до школи?

- Неохоче (ДА)
- Без особливого бажання (УДА)
- Охоче, з радістю (А)
- Важко відповісти

2. Чи цілком пристосувався до шкільного режиму? Чи приймає як належне новий розпорядок?

- Поки немає (ДА)
- Не зовсім (УДА)
- В основному, так (А)
- Важко відповісти

3. Чи переживає свої навчальні успіхи і невдачі?

- Скоріше ні, ніж так (ДА)
- Не цілком (УДА)
- В основному так (А)
- Важко відповісти

4. Чи часто дитина ділиться з вами шкільними враженнями?

- Іноді (ДА)
- Досить часто (А)
- Важко відповісти

5. Який переважний емоційний характер цих вражень?

- В основному негативні враження (ДА)

- Позитивних і негативних приблизно порівну (УДА)
  - В основному позитивні враження (А)
6. Скільки часу в середньому витрачає дитина на виконання домашніх завдань?
(Вкажіть конкретну цифру)_____
7. Чи потребує дитина вашої допомоги при виконанні домашніх завдань?
- Досить часто (ДА)
  - Іноді (УДА)
  - Не потребує допомоги (А)
  - Важко відповісти
8. Як дитина долає труднощі в роботі?
- Відразу пасує (ДА)
  - Звертається за допомогою (УДА)
  - Намагається подолати сам, але може відступити (УДА)
  - Наполегливий у подоланні труднощів (А)
  - Важко відповісти
9. Чи здатна дитина сама перевірити свою роботу, знайти і виправити помилки?
- Сам не може (ДА)
  - Іноді може (УДА)
  - Може, якщо його спонукати до цього (А)
  - Як правило, може (А)
  - Важко відповісти
10. Чи часто дитина скаржиться на товаришів по класу, ображається на них?
- Досить часто (ДА)
  - Буває, але рідко (УДА)
  - Такого практично не буває (А)
  - Важко відповісти
11. Чи справляється дитина з навчальним навантаженням без перенапруження?
- Ні (ДА)
  - Скоріше ні, ніж так (УДА)
  - Скоріше так, ніж ні (А)

- Важко відповісти

(А-адаптація; УДА-можлива дезадаптація; ДА-дезадаптація)

Анкета 2

для визначення шкільної мотивації учнів початкових класів

(за Т. Г. Богдановою, Т. В. Корніловою)

Клас _____

Прізвище, ім'я дитини _____

Просимо відповісти на наведені нижче питання. Потрібно вибрати той варіант, який здається найбільш точним. Дякуємо за співпрацю!

1. *Тобі подобається в школі чи не дуже?*

- Не дуже
- Подобається
- Не подобається

2. *Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи або тобі часто хочеться залишитися вдома?*

- Частіше хочеться залишитися вдома
- Буває по-різному
- Йду з радістю

3. *Якби вчитель сказав, що завтра в школу обов'язково приходити всім учням, хто бажає, може залишитися вдома, ти пішов би до школи чи був би вдома?*

- Не знаю
- Був би вдома
- Пішов би до школи.

4. *Тобі подобається, коли скасовують які-небудь уроки?*

- Не подобається
- Буває по-різному
- Подобається

5. *Ти хотів би, щоб тобі не задавали уроків?*

- Хотів би
- Не хотів би
- Не знаю

6. *Ти хотів би, щоб у школі залишилися одні перерви?*

- Не знаю
- Не хотів би
- Хотів би

7. *Ти часто розповідаєш батькам про школу?*

- Часто
- Рідко
- Не розповідаю

8. *Ти хотів би, щоб у тебе був мени суворий вчитель?*

- Точно не знаю
- Хотів би
- Не хотів би

9. *У тебе в класі багато друзів?*

- Мало
- Багато
- Ні

10. *Тобі подобаються твої однокласники?*

- Подобаються
- Не дуже
- Не подобаються

Зразок протоколу педагогічного спостереження

Клас _____

Прізвище, ім'я дитини _____

№ п.п.	Ознаки адаптації (дезадаптації) до навчальних навантажень	Проявляється (+)	Відсутня (-)
1	підвищена стомлюваність		
2	дратівливість		
3	спалахи гніву		
4	замкнутість		
5	погана успішність (відставання від програми)		
6	агресивність або, навпаки, надмірна соромливість		
7	підвищена тривожність		
8	низька самооцінка		
9	недисциплінованість		
10	невміння будувати відносини з однолітками та дорослими		
11	плаксивість		
12	неадекватна поведінка		

ДОДАТОК Е

**«Діагностика донозологічних ознак дидактогенних порушень постави учнів
початкової школи»**

Протокол №__

моніторингу соматометричних показників постави учнів____ класу ЗШ _____

Дата _____ Час _____

№	Показники моніторингу	Прізвище, ім'я учня			
1	Відстань від VII хребця до лівого кута лопатки (см)				
2	Відстань від VII хребця до правого кута лопатки (см)				
3	Відстань між лопатками (см)				
4	Показник асиметрії (трикутники лопатки)(см)				
5	Показники $\pm$ асиметрії лопаток (см)				
6	Ширина плечей (см)				
7	Плечова дуга (см)				
8	Плечовий індекс				

	(%)				
9	Примітка				

ДОДАТОК Ж

«Діагностика донолологічних ознак дидактогенних порушень зору»

КОРЕКТУРНА ТАБЛИЦЯ

1- клас   ЗОШ №

П. І. учня: _____

Дата: _____

рр	ру	рь	ру	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл
рр	ру	рь	ру	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл	рл
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру
ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру	ру

N-   n-   t-   V-

ДОДАТОК К

Анкета 1

Шановний студенте! З метою удосконалення процесу професійної підготовки студентів кафедра освітнього менеджменту проводить дослідження, просимо відповісти на наступні питання. Дякуємо за співпрацю!

1. Що, на вашу думку, дають учням уроки з фізичної культури?

.....

2. Що ви розумієте під поняттям «здоров'язберезувальна діяльність учителя фізичної культури»?

.....

3. В яких класах Ви б хотіли викладати фізичну культуру і чому?

А) 1–4 класи

Б) 5–9 класи

В) 10–11 класи

.....

4. Знання з яких предметів більш необхідні для здійснення здоров'язберезувальної діяльності в найбільшій мірі? Визначте за 10-бальною шкалою:

психологія ___ педагогіка ___ анатомія ___ ТМФВ ___ спортивні ігри ___

легка атлетика ___ гімнастика ___ плавання ___ фізіологія ___ ОТМСТ ___

ПСМ ___ атлетизм ___ біомеханіка ___ основи наукових досліджень ___

гігієна ___ валеологія ___ рухливі ігри ___ біохімія ___ фізіологічні основи

фізичного виховання та спорту ___ основи медичних знань ___ ЛФК ___ БЖД ___

педагогіка фізичного виховання ___ організація та методика оздоровчої фізичної

культури ___ фізична реабілітація ___ СМтаФОР ___

5. Які професійні якості необхідні учителю фізичної культури для здійснення здоров'язберезувальної діяльності? Визначте за 5-бальною шкалою:

* комунікативні вміння ___

* організаторські вміння ___

* вміння управляти класом ___

* вміння знаходити та використовувати в навчальному процесі наукову та методичну інформацію ___

* вміння планувати навчально-тренувальний процес _____

6. *Визначте компоненти професійної готовності до здійснення здоров'язбережувальної діяльності за їх значущістю (виходячи зі 100 %):*

* мотиваційний компонент (бажання здійснювати оздоровчу діяльність) _____

* когнітивний компонент (рівень знань) _____

* практичний компонент (уміння) _____

* рефлексивний компонент (самоаналіз) _____

7. *Визначте власний рівень професійної готовності за зазначеними компонентами, за 5-бальною шкалою:*

* мотиваційний компонент (бажання здійснювати оздоровчу діяльність) _____

* когнітивний компонент (рівень знань) _____

* практичний компонент (уміння) _____

* рефлексивний компонент (самоаналіз) _____

8. *Які форми занять є найбільш ефективні для здійснення здоров'язбережувальної діяльності. Проставте рейтинг (від 1 до 6):*

* урок фізичної культури _____

* гімнастика до занять _____

* фізкультпаузи та фізкультхвилинки на уроках _____

* динамічні перерви _____

* заняття у гуртках та секціях _____

* спортивні змагання та свята _____

9. *Які Ви знаєте оздоровчі методики або системи?*

.....

Оцініть рівень здоров'язбережувальної роботи у школі в якій Ви навчалися і чому Ви так вважаєте:

* високий _____

* вище середнього _____

* середній _____

* нижче середнього _____

* низький _____

11. *Ким плануєте або хочете працювати після закінчення навчання у ВНЗ?*

Анкета 2

Шановний студенте! З метою удосконалення процесу професійної підготовки студентів кафедра освітнього менеджменту проводить анкетування.

Щиро дякуємо за співпрацю!

1. *На скільки Ви задоволені рівнем професійної підготовки у вищому навчальному закладі, визначте за 5-ти бальною шкалою: _____*

2. *Визначте рівень сформованості професійних вмінь за 5-бальною шкалою:*

- а) вирішувати навчальні завдання _____
- б) вирішувати розвивальні завдання _____
- в) вирішувати оздоровчі завдання _____
- г) підтримувати дисципліну _____
- д) готувати документацію _____
- е) спілкуватися з учнями _____

3. *Визначте достатність знань, умінь та навичок для здійснення здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи (за 5-бальною шкалою)?*

- а) знання здоров'язбережувальних методик _____
- б) знання з діагностики дидактогенних порушень здоров'я _____
- в) уміння підбирати і проводити вправи ігрового характеру для зняття статичної втоми _____
- г) уміння підбирати і проводити вправи ігрового характеру для зняття втоми зорового аналізатора _____
- д) уміння підбирати і проводити вправи ігрового характеру для зняття психоемоційної втоми _____

4. *Які недоліки професійної підготовки переважали під час проведення занять з фізичної культури у початковій школі:*

- а) методичної підготовки;
- б) теоретичної підготовки;
- в) виховної підготовки;
- г) фізичної підготовки;
- д) технічної підготовки.

5. *Оцініть Вашу готовність до проведення наступних форм здоров'язбережувальної роботи у початковій школі (за 5-бальною шкалою)?:*

- а) проведення уроків з фізичної культури, які сприяли адаптації до негативних впливів навчальних навантажень _____
- б) гімнастика до занять з урахуванням вимог навчальної праці _____
- в) проведення секційних занять з різних видів спорту _____
- г) спеціальні фізкультхвилинки для розвантаження статичної, зорової та нервової систем організму _____
- д) динамічні перерви для розвантаження статичної, зорової та нервової систем організму _____

е) години здоров'я в групах подовженого дня, що сприяли відновленню організму дітей після уроків_____

6. В який спосіб Ви розв'язували складнощі при проведенні різних форм здоров'язбережувальної роботи :

- а) консультувався (лась) з вчителями, викладачами;
- б) шукав (ла) відповідь у фаховій літературі;
- в) вчиняв (ла) на власний розсуд.

7. Визначте власний рівень професійної готовності до здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я за зазначеними компонентами (за 5-бальною шкалою):

- * мотиваційний компонент (бажання здійснювати оздоровчу діяльність) _____
- * когнітивний компонент (рівень знань) _____
- * практичний компонент (уміння) _____
- * рефлексивний компонент (самоаналіз) _____

8. Ваші професійні плани? Хотів (ла) би:

- а) працювати вчителем фізичної культури в школі;
- б) працювати тренером;
- в) працювати в іншому місці за фахом;
- г) працювати будь-де не за фахом;
- д) здобути другу вищу освіту.

9. Яких знань та вмінь Вам не вистачало при проходженні педагогічної практики:

.....
 .....

10. Оцініть стабільність Вашого бажання до проведення здоров'язбережувальної діяльності з попередження дидактогенних порушень здоров'я за 5-бальною шкалою: _____

11. Чи вважаєте за необхідне переорієнтувати діяльність учителя фізичної культури у початковій школі з традиційної спортивно-масової роботи на здоров'язбережувальну, що відповідатиме запитам інтенсифікації навчального процесу:

- а) так;
- б) ні;
- в) не знаю.

12. Щоб Ви удосконалили в навчальному процесі на факультеті, з метою отримання більш якісної професійної підготовки до здійснення здоров'язбережувальної діяльності?

.....

ДОДАТОК Л

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності**(модифікація А.А. Реана, В.А. Якуніна)**

Оцініть наведені мотиви навчальної діяльності за значущістю їх для Вас за 7-бальною шкалою (1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, а 7 балів – максимальній). Оцінюйте всі наведені в списку мотиви, не пропускаючи жодного.

- Стати висококваліфікованим фахівцем _____
- Отримати диплом _____
- Успішно продовжити навчання на подальших курсах _____
- Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно» _____
- Постійно отримувати стипендію _____
- Отримати глибокі і міцні знання _____
- Бути постійно готовим до чергових занять _____
- Не запускати вивчення предметів навчального циклу _____
- Не відставати від однокурсників _____
- Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності _____
- Виконувати педагогічні вимоги _____
- Досягти поваги викладачів _____
- Бути прикладом для однокурсників _____
- Домогтися схвалення батьків і оточуючих _____
- Уникнути осуду і покарання за погане навчання _____
- Отримати інтелектуальне задоволення _____

ДОДАТОК Л

Методика визначення внутрішнього творчого середовища, оцінки поведінки при вирішенні проблем (розроблена А. Б. Ван Ганді)

Визначте, як часто Ви користуєтеся описаним способом вирішення проблем. Значення цифр: 5 – завжди, 4 – часто, 3 – інколи, 2 – рідко, 1 – ніколи.

Питання	Завжди	Часто	Інколи	Рідко	Ніколи
• Чи завзято Ви рухаєтеся до вирішення проблеми?					
• Чи здатні Ви на ризик заради вирішення задачі?					
• Чи шукаєте ви позитивні сторони кожної нової ідеї?					
• Ви збираєте максимум інформації про свою проблему перед тим, як підійти до її вирішення?					
• Чи перевіряєте Ви свої вихідні припущення?					
• Чи використовуєте фантазію при пошуку рішення?					
• Чи завжди вирішуєте проблему до кінця?					
• Ви не терпите чийогось надмірного впливу на Вас?					
• Чи звертаєтесь Ви до своєї уяви при вирішенні задач?					
• Ви не поспішаєте приймати остаточне рішення?					
• Чи концентруєте свою увагу на вирішенні задачі?					
• Чи легко Вам дається синтез всієї інформації щодо вирішення задачі?					
• Чи використовуєте аналоги при вирішенні своїх проблем?					
• Чи швидко знаходите велику кількість потенційних рішень?					
• Вам легко дається аналіз варіантів рішення?					
• Чи покладаєтеся у всьому на свою інтуїцію?					
• Чи довго обдумуєте варіанти рішення перед тим, як прийняти або відкинути їх?					
• Ви надаєте перевагу оригінальним рішенням проблеми?					
• Ви постійно думаєте над вирішенням проблеми?					
• Ви глибоко розглядаєте проблему?					

ДОДАТОК Н**Тест-опитувальник для визначення самоствавлення особистості
(В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв).**

Інструкція: *«Уважно прочитайте запропоновані Вам твердження і поставте знак “+” - якщо Ви погоджуєтесь або знак “-” – якщо не погоджуєтесь». Над твердженнями довго не роздумуйте.*

1. Мої слова не так уже й часто розходяться з ділом.
2. Випадковому знайомому я швидше за все видамся людиною приємною.
3. До чужих проблем я завжди ставлюсь з тим же розумінням, що і до своїх.
4. У мене часто виникає відчуття, що те, про що я подумки з собою розмовляю, мені неприємне.
5. Думаю, що більшість моїх знайомих ставиться до мене з симпатією.
6. Найрозумніше, що може зробити людина у своєму житті, – це підкоритися власній долі.
7. У мене достатньо здібностей та енергії втілити в життя задумане.
8. Якби Я роздвоївся, то мені було б дуже цікаво спілкуватися зі своїм двійником.
9. Я не здатен завдати душевного болю коханим та рідним мені людям.
10. Я вважаю, що іноді не гріх пожаліти самого себе.
11. Зробивши якийсь промах, я часто не можу зрозуміти, як мені могло прийти в голову, що із задуманого могло вийти щось хороше.
12. Частіше я схвалюю свої плани і вчинки.
13. У моїй особистості є, мабуть, щось таке, що здатне викликати у інших гостру неприязнь.
14. Коли я намагаюся себе оцінити, я насамперед бачу свої недоліки.
15. У мене не виходить бути для коханої людини цікавим тривалий час.
16. Можна сказати, що я ціную себе досить високо.
17. Мій внутрішній голос рідко підказує мені те, з чим би я зрештою погодився.
18. Багато моїх знайомих не сприймають мене серйозно.
19. Бувало, і не раз, що я сам сильно ненавидів себе.
20. Мені дуже заважає нестача волі, енергії та цілеспрямованості.

21. У моєму житті виникали такі обставини, коли я йшов на угоду з власною совістю.
22. Іноді я сам себе погано розумію.
23. Часом мені буває дуже болісно спілкуватися з самим собою.
24. Думаю, що без великих зусиль міг би знайти спільну мову з будь-якою розумною та знаючою людиною.
25. Якщо я і ставлюся до кого-небудь з докором, то насамперед до самого себе.
26. Іноді я сумніваюсь, чи можна любити мене по-справжньому.
27. Часто мої суперечки з самим собою обриваються думкою, що все одно вийде не так, як я вирішив.
28. Моє ставлення до самого себе можна назвати дружнім.
29. Навряд чи знайдуться люди, яким я не до душі.
30. Часто я не без сарказму жартую над собою.
31. Якби моє друге «Я» існувало, то для мене це був би найнудніший партнер у спілкуванні.
32. Я вважаю, що я цілком склався як особистість і тому не витрачаю багато сили на те, щоб в чомусь стати іншим.
33. У цілому мене влаштовує те, який я є.
34. На жаль, дуже багато людей не розділяють моїх поглядів на життя.
35. Загалом я можу сказати, що поважаю себе.
36. Я думаю, що маю надійного і розумного радника в самому собі.
37. Я досить часто дратуюсь від самого себе.
38. Я часто, але досить безуспішно, намагаюсь у собі щось змінити.
39. Я думаю, що моя особистість значно цікавіша і багатша, ніж це може видатися на перший погляд.
40. Мої сильні сторони загалом переважають над моїми недоліками.
41. Я рідко залишаюсь незрозумілим у найважливішому для мене.
42. Думаю, що інші в цілому оцінюють мене досить високо.
43. Те, що зі мною трапляється, – це справа моїх рук.

44. Якщо я сперечаюсь з собою, то завжди впевнений, що знайду єдине правильне рішення.
45. Коли зі мною трапляються неприємності, як правило, я кажу: «Так тобі й треба».
46. Я не вважаю, що достатньо духовно цікавий для того, щоб бути привабливим для багатьох людей.
47. У мене часто виникають сумніви, чи такий я насправді, яким себе уявляю.
48. Я не здатен зрадити навіть подумки.
49. Частіше за все я думаю про себе з дружньою іронією.
50. Мені здається, що мало хто може подумати про мене погано.
51. Я впевнений, що на мене можна покластися у найвідповідальніших справах.
52. Я можу сказати, що в цілому я контролюю свою долю.
53. Я ніколи не видаю думки, які мені сподобались, за свої.
54. Яким би я не видавався оточуючим, я знаю, що в глибині душі я кращий, ніж більшість інших.
55. Я хотів би залишитися таким, який я є.
56. Я завжди радий критиці на мою адресу, якщо вона обґрунтована і справедлива.
57. Мені здається, що якби таких людей, як я, було більше, то життя змінилося б на краще.
58. Моя думка має достатню вагу в очах оточуючих.
59. Щось заважає мені зрозуміти себе по-справжньому.
60. У мені є чимало такого, що навряд чи викликає симпатію.
61. У складних обставинах я зазвичай не чекаю, доки проблеми вирішаться самі собою.
62. Іноді я намагаюсь видати себе не за того, хто я є.
63. Бути поблажливим до власних слабостей цілком природно.
64. Я впевнився, що глибоке проникнення в себе – малоприємне та досить ризиковане заняття.
65. Я ніколи не дратуюсь і не злюсь без особливих на те причин.
66. У мене бували такі моменти, коли я розумів, що мене є за що зневажати.

67. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що зі мною відбувається.
68. Саме багатство та глибина мого внутрішнього світу і визначають мою цінність як особистості.
69. Тривалі суперечки з собою частіше залишають гіркий осадок в моїй душі, ніж приносять полегшення.
70. Думаю, що спілкування зі мною приносить людям відверте задоволення.
71. Якщо говорити відверто, іноді я буваю дуже неприємним.
72. Можна сказати, що я собі подобаюсь.
73. Я – людина надійна.
74. Здійснення моїх бажань мало залежить від везіння.
75. Моє внутрішнє “Я” завжди мені цікаве.
76. Мені дуже просто переконати себе не засмучуватися через дрібниці.
77. Близьким людям притаманно мене недооцінювати.
78. У мене в житті часто бувають хвилини, коли я сам собі огидний.
79. Мені здається, що я все-таки не вмію сердитися на себе по-справжньому.
80. Я переконався, що в серйозних справах на мене краще не розраховувати.
81. Іноді мені здається, що я якийсь дивний.
82. Я не схильний пасувати перед труднощами.
83. Моє власне «Я» не видається мені чимось вартим уваги.
84. Мені здається, що, глибоко обдумуючи свої внутрішні проблеми, я навчився значно краще себе розуміти.
85. Навряд чи я викликаю симпатію у більшості моїх знайомих.
86. Мені доводилось робити такі вчинки, яким навряд чи можна знайти виправдання.
87. Десь у глибині душі я вважаю себе слабаком.
88. Якщо я відверто і звинувачую себе в чомусь, то, як правило, викривального запалу вистачає ненадовго.
89. Мій характер, яким би він не був, цілком мене влаштовує.
90. Я цілком ясно уявляю собі, що чекає мене попереду.
91. Іноді мені буває досить важко знайти спільну мову зі своїм внутрішнім “Я”.

92. Мої думки про себе найчастіше зводяться до звинувачень на власну адресу.
93. Я не хотів би сильно змінюватися навіть на краще, тому що кожна зміна – це втрата якоїсь дорогої часточки самого себе.
94. У результаті моїх дій досить часто виходить зовсім не те, на що я розраховував.
95. Навряд чи в мені є щось, чого б я не знав.
96. Мені ще багато чого не вистачає, щоб з впевненістю сказати собі: «Так, я цілком зріла особистість».
97. У мені цілком мирно вживаються як мої переваги, так і мої недоліки.
98. Іноді я надаю “безкорисну” допомогу людям лише для того, щоб краще виглядати у власних очах.
99. Мені досить часто і безуспішно доводиться виправдовуватися перед самим собою.
100. Ті, хто мене не любить, просто не знають, яка я людина.
101. Переконати себе в чомусь для мене нескладно.
102. Я не відчуваю нестачі в близьких та розуміючих мене людях.
103. Мені здається, що мало хто поважає мене по-справжньому.
104. Якщо не бути дріб’язковим, то в цілому мені собі немає в чому дорікнути.
105. Я сам створив себе таким, який я є.
106. Думка інших про мене цілком співпадає з моєю власною.
107. Я сам хотів багато в чому себе переробити.
108. До мене ставляться так, як я того заслуговую.
109. Думаю, що моя доля все-одно складеться не так, як мені хотілося тепер.
110. Впевнений, що в житті я на своєму місці.

Міністерство освіти і науки України

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 22-18-34, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@kspu.kr.ua, код ЄДРПОУ 02125415

Від 10.09.2018 № 04-10/960

На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів наукового дослідження
Панченко Галини Іванівни з теми «Підготовка майбутніх учителів
фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень
здоров'я учнів початкової школи» на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Основні результати дисертаційної роботи «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» Панченко Галини Іванівни впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка упродовж 2014-2018 р.р.

Автором впроваджений у навчально-виховний процес спецкурс «Фізична культура як бар'єр дидактогенних захворювань учнів початкової школи» розроблений на основі дидактичного синтезу та спрямований на концентроване оволодіння сучасними теоретичними знаннями з основ здоров'язбереження на основі педагогічної валеології, а також на отримання науково-практичних навичок, дослідницьких пошуків у галузі здоров'язбережувальної діяльності за напрямом попередження дидактогенних порушень та захворювань у початковій школі. Авторський спецкурс заслуговує на впровадження у зміст підготовки студентів педагогічних спеціальностей як вибіркова дисципліна.

Дисертантом були визначені методичні рекомендації з проведення педагогічної практики, щодо організації та проведення оздоровчо-прикладного супроводу навчальних навантажень у початковій школі з наступним вивченням отриманого оздоровчого ефекту у попередженні дидактогенних порушень здоров'я; розроблені критерії для оцінювання рівня сформованості складових професійної готовності студентів до проведення здоров'язбережувальної діяльності за напрямком роботи попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Ректор

О.А. Семенюк

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

18031, м. Черкаси, бульвар Т. Шевченка, 81, тел./факс: (0472) 35-44-63, 37-21-42, e-mail: cic@cdu.edu.ua

20.10.2014 № 451/03

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ПАНЧЕНКО Галини Іванівни
з теми «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури
до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я
учнів початкової школи»**

Викладачем кафедри теорії та методики олімпійського та професійного спорту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Панченко Галиною Іванівною було розроблено методичні рекомендації та впроваджено у навчальний процес ННІ фізичної культури, спорту і здоров'я.

Автором запропоновано:

- методичні матеріали до спецкурсу «Фізична культура як бар'єр дидактогенних захворювань учнів початкової школи», які розкривають технологію підготовки майбутнього учителя фізичного виховання до здоров'язберігаючої діяльності за напрямком роботи попередження дидактогенних захворювань учнів 6-10 років;
- методичні рекомендації з проведення практики у початковій школі, спрямовані на організацію, проведення, контроль за оздоровчо-прикладним супроводом навчальної праці учнів 6-10 років;
- критерії для оцінювання рівня сформованості складових професійної готовності студентів до проведення здоров'язберігаючої діяльності за напрямком роботи попередження дидактогенних захворювань учнів початкової школи.

Впровадження автором у навчальний процес вищезгаданих рекомендацій сприяло підвищенню теоретичної і методичної підготовленості студентів – майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Результати впровадження обговорено і схвалено на засіданні кафедри спортивних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 3).

Проректор з наукової роботи,
професор

Тарасенко
Н. А. Тарасенкова

УКРАЇНА

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»**

вул. Велика Перспективна, 39/63, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-24-78,
e-mail: koipro@ukr.net, код за ЄДРПОУ 02136577

03.10.2018 № 855/16-10
на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів наукового дослідження

Панченко Галини Іванівни

***з теми «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з
попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи»***

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Результати роботи Панченко Галини Іванівни з теми «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи» впроваджено в освітній процес комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» впродовж 2014-2018 рр. під час проведення лекційних та практичних занять на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури, семінарів різних рівнів для даної категорії педагогічних працівників, дистанційних курсах для вчителів, які викладають фізичну культуру в 1-4 класах.

Автором підготовлено методичні матеріали до спецкурсу «Фізична культура як бар'єр дидактогенних захворювань учнів початкової школи»; методичні рекомендації з проведення педагогічної практики у початковій школі спрямовані на організацію, проведення, контроль за оздоровчо-прикладним супроводом навчальної діяльності учнів 6-10 років. Окрім того, Панченко Г.І. розроблені критерії для оцінювання рівня сформованості складових професійної готовності студентів до проведення здоров'язбережувальної діяльності за напрямом роботи з попередження дидактогенних захворювань учнів початкової школи.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження дають підстави для висновку про теоретичну та практичну значимість розробленого дослідником методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Директор

Л. Корецька